TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

DEMOKRASİNİN EVRİMİNDE POLİTİK ENTROPİNİN ROLÜ VE İŞLEVİ

Yüksek Lisans Tezi

Işıkhan KAYA

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

DEMOKRASİNİN EVRİMİNDE POLİTİK ENTROPİNİN ROLÜ VE İŞLEVİ

Yüksek Lisans Tezi

Işıkhan KAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Filiz KARTAL

Ankara, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

DEMOKRASİNİN EVRİMİNDE POLİTİK ENTROPİNİN ROLÜ VE İŞLEVİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Filiz KARTAL

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Prof. Dr. Filiz KARTAL	
2- Prof. Dr. Filiz ZABCI	
3- Prof. Dr. Aylin ÖZMAN	

Tez Savunması Tarihi

23 Mart 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Filiz Kartal danışmanlığında hazırladığım " *Demokrasinin Evriminde Politik Entropinin Rolü ve İşlevi (Ankara, 2021)* " adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Işıkhan KAYA

TEŞEKKÜR VE İTHAF

Tez araştırmam sırasında literatür taraması için sıklıkla başvurduğum Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi'ne ve EoHT.info adresinde "Encyclopedia of Human Thermodynamics" başlığı altında yaptıkları kaynak derlemesiyle tez yazım sürecime önemli katkı sağlayan internet sitesine; başta Mülkiye'deki hocalarım olmak üzere geniş entelektüel birikim gerektiren bu interdisipliner çalışmayı tamamlamamı sağlayan tecrübe ve eğitimi bana kazandıran tüm öğretmenlerime, çalışmamın her aşamasında bana yardımını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Filiz KARTAL'a ve aileme içtenlikle teşekkür ederim.

Varlıklarıyla eğitim hayatımı devam ettirmemi ve bu çalışmayı tamamlamamı sağlayan kadınlara ithafen…

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER VE TABLOLAR VII

DENKLEMLER VIII

KISALTMALAR IX

GİRİŞ 1

1. ENTROPİ 11

1.1 Termodinamik Kanunları 11

1.2 Sosyal Termodinamik 16

1.3 Sosyal Entropi ve Siyasal Entropi 22

1.4 Entropi, Katarsis, Yozlaşma 29

2. DEMOKRASİ'NİN EVRİMİ 35

2.1 Evrim 35

2.1.1 Evrim, Dönüşüm, Reform 40

2.1.2 Evrim ve Devrim Tartışması 45

2.1.3 Sosyal Evrim 55

2.2 Demokrasi 59

2.2.1 Süreçleri 65

2.2.2 Katılımcıları / Bileşenleri 69

2.3 Demokratik Evrim 73

3. SİYASET DEMOKRASİ VE ENTROPİ 87

3.1 Demokratik Süreçlerin Nedeni Olarak Entropi 87

3.2 Siyasal Bozulma Sebebi Olarak Entropi 92

3.3 Politik Entropiyle Mücadele 100

3.3.1 Siyasal Söylemde Mücadele 102

3.3.2 Siyasal Etikte mücadele 106

3.3.3 Demokratik Katılım ya da Çoğulcu Demokrasi Yoluyla Mücadele 110

SONUÇ 116

KAYNAKÇA 122

ÖZET

ABSTRACT

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Tablo 1: 2018 Türkiye Seçim Sonuçları ve Gosfeld Önerisi..... 26

Şekil 1: Coleman'ın Entropi Modeli..... 28

Şekil 2: Tilly'nin Analizinde Fransa'da Demokrasi (1600-2006)..... 81

Şekil 3: Tilly'nin Analizinde Venezuela'da Demokrasi (1900-2006)..... 82

Şekil 4: Dahl'ın Analizinde Demokratik Ülkeler (sadece erkeklerin ya da bütün vatandaşların oy kullandığı), 1850-1995..... 83

Şekil 5: Küresel Ölçekte Demokrasi Deneyimleri..... 84

Şekil 6: Vilfredo Pareto'ya Göre Seçkinlerin Dolaşımı..... 94

Şekil 7: Pareto'da Demokrasinin Dönüşümü..... 95

Şekil 8: Polybios'a göre Siyasal Yönetimlerin Döngüsü..... 98

Şekil 9: Değişen İktidar Konfigürasyonlarıyla Demokratikleşme Arasındaki Nedensel Bağlantılar..... 103

Şekil 10: Demokrasi'nin Evriminde Politik Entropi'nin Rolü ve İşlevi..... 115

DENKLEMLER

Denklem 1: Enerjinin Korunumu Kanunu 13

Denklem 2: Clausius'un Entropi Kanunu..... 14

Denklem 3: Boltzmann'ın Entropi Kanunu 15

Denklem 4: Grosfeld Tarafından Önerilen Seçim Sistemi..... 26

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

Bkz.: Bakınız

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Cum.: Cumhuriyet

Dem.: Demokrasi

Güç.: Güçlenme

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HSK: Hâkim ve Savcılar Kurulu

Kralr.: Krallıkların

m.: Madde

Merk.: Merkezi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

Oper.: Operasyon

s.: Sayfa

Sefer.: Seferler.

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TODAİE: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

YY: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanlar demokrasiyi hem bir rejim hem bir süreç hem de bir kavram olarak binlerce yıl boyunca tartıştılar. Onu bazen bir çiçeğe, bazen bir çocuğa bazen de büyük bir felakete benzettiler. Demokrasi insanlığın siyaset üzerine düşünmeye başladığı andan itibaren kendisine sürekli ortaya çıkabileceği ya da gündeminde olabileceği uygun bir yer buldu. Demokrasi her zaman baskı ve tehditten kaçıp özgür ve güvenli bir liman bulabildi. Bazen o kadar silindi ki yer yüzünden, adı akılda kalsa dahi neye benzediği unutuldu. Ve insanlar olabilecek her şeyi denedikten sonra, başka bir yerde tutunamamış göçebelerin yurtlarına dönmesi gibi demokrasiye geri dönmek zorunda kaldılar.

Bugün antikitenin çok sevilen şaşalı demokrasisi, artık günümüz demokratları tarafından asla kabul edilemeyecek bir sistem olduğu halde, içinde cinsiyetçiliği ve köleliği barındıran bu sistem bugün nasıl oluyorsa özgürlük, eşitlik ve insan onuru zemini üzerine inşa edilmektedir. Bu değişim binlerce yıl süren ve adeta organik bir canlının değişmesi gibi geçmişinden izler taşıyan bir sürece yayılmaktadır. Demokrasi farklı dönemlerde ve coğrafyalarda farklı anlamlar taşırken, ilginç bir şekilde tarihsel bir bütünlüğü de ifade eder. Bu kendine özgü değişimi diğer rejimler içerisinde görmekse pek mümkün değildir. Sıfat almayarak çıplak bırakılmış bir demokrasi zamanla çoğulculuk ve çağdaşlık elbiseleriyle giydirilirken eskiden beri süregelen monarşi sadece mutlakıyet ve meşrutiyet gibi özünü koruduğu iki elbise bulabilmiştir kendine. Demokrasinin değişimi sadece yeni bir sıfat alınması gibi basit bir görsel değişimden ibaret değil de hem dış görünüşte hem de genetikte değişime yol açan bir evrime benzemektedir.

Sosyal bir canlı olan insan her ne kadar ona düşmanca davransa doğanın bir parçası olduğunu inkâr edemez. Özellikle sistem teorilerine göre zaten doğanın bir parçası olarak kendi bilincimiz ve özgeliğimize rağmen doğadan ayrı düşünülmemiz mümkün

değildir. Bu durum hem doğaya olan bağımlılığımızla hem de birbiriyle hiç iletişime geçmemiş ve aynı şeyleri yaşamamış insanların bile bazı ortak davranış özellikleri göstermesiyle gözler önüne seriliverir. Öyleyse kâinatı anlamak için sürekli sorular sorup genel geçer ve mutlaka başka bir gözlemle çürütülmesi mümkün olan bilimsel bilgi üreten doğa bilimleri, doğanın bilinçli bir parçası olan insanlar için de aynı şekilde genel geçer ve başka gözlemlerle çürütülebilir bilimsel bilginin üretilmesine yardım edebilirler. Tabii ki bu iddia insanı doğanın bir parçası olarak görerek insana doğal bir madde gibi bakmayı ifade etmemektedir. Bu düşünce sosyal bir varlık olan insanın doğadaki aslından gelen birikimlerini doğanın kurallarıyla açıklamaya çalışmaya imkân tanısa dahi, doğanın kurallarının insan yaşamı için ve insan yaratımı olan şeyler için birebir geçerli olduğu anlamına gelmez. İnsanın atoma, sosyal organizasyonunsa moleküle benzetildiği bir termodinamik alegorisi, bizlerin sosyal olguları anlayabilmemiz için oldukça verimli bir analize sahiptir.

Her ne kadar doğa bilimlerinin çalışma yöntemleri verimli bir alegoriye sahip olsa da sosyal bilimlerin metodolojik açıdan doğa bilimleriyle aynı yöntemleri tercih etmesinin mümkün ya da doğru olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşler genelde sosyal bilimlerin ontolojik ögesi olan insan veya toplumun öngörülemez yapısına atıfla genel geçer kurallar yerine azami geçerliliği olan kurallar, genellemeler gibi, istisnalara da yer açan çıkarımlar yapılması gerektiğini; ayrıca özneye bağlı olarak tekil ya da karşılaştırmalı analizlerin daha doğru olacağını söylemektedir. Diğer bir bakış açısı da sosyal bilimlerin ilk kez konuşulduğu pozitivist görüşten beslenir. Doğa bilimlerini başarılı kabul ederek insanı ve toplumu incelemeye başlayanlar için doğa bilimlerinin ve matematiğin kendi içindeki tutarlı ve göreceli olarak kusursuz yapısının sosyal bilimler açısından da bilgi üretilebilecek tek kaynak olduğu ileri sürülmüştür. Bu tartışmalar ışığında doğa bilimlerinin metodolojisinin doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal bilimler

kullanılmasının, sosyal bilimcilerin geçmişi çözümleyerek geleceği ön görmeleri için gerekli aletleri edinmelerine yardımcı olacağı kabul edilebilir.

Bu tez çalışmasında sosyal bilimlerde tespit edilen fakat ortak bir tanım geliştirilemeyen azami derecede geçerliliği olan bir olguyu açıklamak için çok disiplinli bir çalışma yöntemi tercih edilmiş, siyaset bilimi ve sosyolojinin yanısıra biyoloji ve termodinamik bilimlerinden yararlanılmıştır. Elbette ki toplum ve molekül arasında kurulan alegorik anlatım doğrudan doğruya fizik kurallarının toplum için uygulanabileceği iddiasını taşımamaktadır. Hatta bu tez çalışmasında doğa bilimcilerin çalışmalarından yararlanıldığı gibi; termodinamiğin kurallarının topluma uyarlanması konusunda da sosyal termodinamik çalışmaları yapan sosyal bilimcilerin çalışmalarından yararlanılmıştır. Sosyal termodinamik çalışmaları insanı ya da toplumu bir moleküle ya da moleküler sistem gibi ele alırken bunu yalnızca benzerlikler üzerinden kurgulamış ve benzeşmenin olmadığı noktalarda çalışmalarını, sosyal bilimlerin yöntemlerine geri dönerek temellendirmeyi uygun görmüştür. Bu haliyle doğa bilimlerinin kurallarının sosyal bilimlere uygulanmasının bir nevi "bozarak" uygulama olduğunu da söylemek mümkündür. İnsanların atomlara benzediği durumlarda doğa bilimlerinden benzemediği hallerde ise sosyal bilimlerden yararlanmak gibi karma bir metodoloji kullanıldığı söylenebilir.

Bu çalışmada binlerce yıllık tartışmanın ışığında demokrasinin tarihi serüveni özenle incelenecek ve bir kez kurulduktan sonra neden insanlığın ısrarla demokrasiyi yıktığı sonra da pişman olmuşçasına demokrasiye geri döndüğü sorusu anlaşılmaya çalışılacaktır. Tabii ki bu çalışmanın bir yüksek lisans tezi olması nedeniyle hacim ve derinlik bakımından konu ve arka plan sınırı vardır. Her ne kadar geniş bir konu yelpazesi seçilerek yeni ve tartışmalı bir alana değinilmiş olsa da demokrasi ve devrim tarihi gibi pek çok farklı açıdan ele alınan siyaset tarihi konuları üzerinde yapılacak analizlerin çok daha derinlikli ve birçok düşünceyi içerecek şekilde gelişmiş olması gerekmektedir. Bu

tez çalışmasında yapılan özenli inceleme daha çok tarihi dönemeçleri içermekte ve neden sonuç ilişkisi ile tarihi konuları ele alarak ortak bir iz ya da doku tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple yapılan tarihi incelemelerde Charles Tilly ve Robert Dahl gibi demokrasi kuramcılarının fikirleri temel alınmış, iddia niteliğinden çok öneri niteliği olan çıkarımlara yer verilmiş çalışmadaki özgün tablolar bu bağlamda çizilmiştir.

Siyaset felsefesi ve siyaset bilimi üzerine çalışan düşünürler politik olanın sürekli bir bozulma ve dönüşüm içerisinde olduğunu sıklıkla ifade etmişlerdir. Bozulan ve dönüşen öge zamanla önceki hallerine geri dönmekte ve tekrar benzeri bir sırayı izlercesine bozulmaktadır. Pareto ve Polybios gibi düşünürlerin fikirleri tablolaştırıldığında ise karşımıza çember benzeri bir görünüm çıkmaktadır. Çemberi döndüren şeyin ne olduğu ise düşünürlerce muammadır, örneğin Pareto demokrasinin dönüşümünü anlatırken "Nedenini bilemediğim bir doğa kuralı" diyerek çemberin hareketini açıklayamaz ama bunun doğa kuralı olması gerektiğini düşünür. Demokrasi bizler için elverişli bir inceleme alanı sunar. Çünkü demokrasinin merkeze alındığı bir anlatı yapılacak olursa o zaman sürekli yozlaşma eğiliminde olan demokrasinin, bir yandan devamlı eleştirilirken diğer bir yandan da zaman içerisinde güçlenmesinin evrensel bir gerekçesi ya da doğal bir açıklaması olup olmadığı sorgulanabilecektir? Bu tez çalışmasında düşünürlerin sıklıkla etrafında dolaştıkları ve kendilerince farklı nedenler geliştirdikleri bu yıkılma ve yeniden inşa süreçlerinin aslında ortak fiziksel bir kuralla ifade edilebileceği iddia edilecektir.

Bu çalışmada fiziğin termodinamik kolunun temel bir kural olarak kabul ettiği entropi kavramı demokratik evrimin esas nedeni kabul edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde literatürümüze yeni yeni girmekte olan entropi kavramı üzerinde durulmuş, bu kavramın teknik olarak ne anlama geldiği ve sosyal bilimlerdeki kullanım alanları ile benzeri diğer kavramlarla ortak ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur. Özellikle benzer kelimeler işlenerek kavramın ayırt edici özellikleri bir nevi kavram

heterojenleştirmesi yapılarak daha berrak hale getirilmeye çalışılmıştır. Amerikan siyaset bilimi literatüründe 1960'lı yıllardan sonra daha çok Kenneth D. Bailey gibi sistem teorisyenleri tarafından kullanılan politik entropi kavramı bizim literatürümüz için oldukça yenidir ve pek çok farklı iddiayı taşıyan bir kavramdır. Bu kavramın literatürümüzde eksikliği hissedilen önemli bir boşluğu doldurarak siyaset bilimi çalışmalarına anlamlı katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Entropi kavramı fizikte daima kaos ve dağınıklığa doğru bir eğilim olduğu esasına dayanır. Termodinamikte ısı enerjisinin atomların hareketliliğine neden olduğu varsayılır, ısınan atom uzayda daha hareketlidir, fakat aynı zamanda moleküler sistemlerde atomlar arası bağlar enerji yüklüdür, bu bağlardaki enerji şiddeti molekülü daha kararlı halde tutar. Entropi ısı enerjisiyle hareket halinde olan atomun zamanla ısısını kaybetmesinin yani soğumasının nedeni olarak örneklendirilebilir aynı zamanda entropi enerji şiddeti güçlü moleküler bağların zamanla enerjisini yitirerek moleküler bağın kararsız hale gelmesinin nedeni olarak da gösterilir. Dolayısıyla entropi atomlar arasındaki yakınlık ya da bağlılık ile ilgili değil fakat bu ilişkiyi çift yönlü etkileyen bir kanundur.

Entropi kanununa göre bir sistem dışarıdan enerji almadığı sürece daima bozulmak zorundadır, örneğin tek görevi kendi hareketini sağlamak olan bir devir daim makinası yapmak mümkün değildir, çünkü enerji, entropi kanunu gereği sistemde aynı şiddette korunamayacak ve nihayetinde devir daim makinası duracaktır. Entropi başka bir açıklamada da sıcak suyun kendi sıcaklığından daha serin olan bir ortamda, ısıtılmadığı sürece, ortamın derecesine kadar soğuyacağı örneğiyle betimlenir. Bu örnekte sıcak suyun soğumasının nedeni ortamın daha serin olmasıdır, enerji yoğundan daha az yoğuna doğru akış gerçekleştirir fakat ortamın kazandığı ısı ile suyun kaybettiği ısı arasında anlamlı bir enerji kaybı olacaktır yani ortamın kazandığı ısı ile suyun kaybettiği enerji eşit değildir. Üstelik kaybedilen enerji sıcak suyun soğuması için bir etkiye sahip değildir, yani ortamın ısısını düşürmek için de harcanmamıştır. Buradaki esas sorun enerjinin

korunumu yasasından kaynaklanır, bu fizik kanununa göre toplam enerjinin değişmemesi gerekir, öyleyse sistemin hala içinde olan fakat iş göremeyen bir enerjiden bahsedilmektedir. Entropi burada ölçülebilir bir hal alır. Entropi iş göremeyen fakat sistemden de çıkarılamayan bir enerjidir, enerji toplamına dahildir ama işlevsizdir bu atalet dışarıdan hiçbir etki olmasa dahi sistemlerin bir gün duracağı ya da dağılacağı anlamına gelir. Bu yönüyle entropi siyasal sistemlerin neden dağıldığını anlamamızda bize yardımcı olabilir.

İkinci bölümde ise evrim ve demokrasi kavramları üzerine yoğunlaşılmıştır. Biyolojiden alınan evrim kavramı üzerinde durularak bu kavramın demokrasiye uygulanmadan önce tamamen içselleştirilmesi için her açıdan incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle Charles Darwin'in fikirleri merkeze alınmıştır, çünkü bu tezde demokrasinin de bir biyolojik varlık gibi evrim geçirdiği fikri mevcuttur, bu yüzden biyolojik evrimin anlaşılmasına önem verilmiştir. Öncelikle demokrasi gibi sosyal bir olgunun evrim geçirebildiğini kabul etmenin sosyal evrim alanına girdiğini belirtmek gerekir. Sosyal evrimciliğin insani açıdan geçmişi sorgulanabilecek hatalarla doludur. İnsanlar arasında biyolojik temele dayalı ırksal farklılıklar olduğunu ve bu farklılıklar nedeniyle insanlar arasında daha iyi ve üstün ırklar bulunabileceğini hatta daha gelişkin olan insan türünün diğerlerini katletmesinin doğal ve meşru olduğunu ileri süren kimi sosyal evrim düşünürleri 20. Yüzyılda milyonlarca insanın ölümüne neden olan faşist diktatörlüklerin fikir dünyalarına temel oluşturmuştur. Fakat bu tezde sosyal evrim, toplumların ve toplumsal olanın evrim geçirebileceğinden bahisle; toplumlar arasındaki gelişmişlik düzeylerinin sadece teknik bir fark oluşturduğunu, evrimsel anlamda bir fark anlamına gelmediğini kabul ederek; ayrıca evrimsel açıdan daha gelişkin olanın daha iyi veya daha haklı anlamlarına gelmediği belirtilerek kullanılmıştır. Bu bağlamda sosyal evrimin insanlık tarihinde büyük acılara neden olan yüzü haklıca

eleştirilmekte ve sadece sosyal bir sistemin ilk ortaya çıkışından günümüze kadar gelinen süreçte görünüm ve öz bakımından değişimi sosyal evrim olarak nitelendirilmektedir.

Ayrıca gene ikinci bölümün Evrim başlıklı ilk kısımda demokrasinin kavranmasında işlevsel olabilecek devrim teriminin neden bu tez için işlevsel olmadığına dair önemli bir tarihsel ve terimsel tartışma yürütülmüştür. Politik entropi devrim, ayaklanma ve darbe gibi olağanüstü koşullarda genellikle maksimum seviyeye ulaşmaktadır. Bu bağlamda devrimler tarihi üzerinde durulmuş, ani ve köklü değişimleri ifade eden devrim kavramıyla bu değişimleri doğuran süreçlerde gözlemleyebileceğimiz politik entropi incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümün ilk kısmının ardından demokrasi tanım ve terim olarak incelenmiştir. Demokrasinin bir karar alma süreci ve bir siyasal rejim olarak yansımaları çeşitli düşünürlerin görüşlerine başvurularak tartışılmış böylece anlamlı bir demokrasi tanımı yakalanmaya çalışılmıştır. Zira demokrasi bir süreç olarak seçimleri, sokak hareketlerini, yasama süreçlerini ve diğer karar alma süreçlerini kapsarken bir rejim olarak daha çok yasal ve kurumsal varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada da demokrasi süreçlerinin ve kurumlarının evriminin demokrasinin evrimini anlamada önemli olduğu düşünülmüştür.

Son olarak ikinci bölümün üçüncü kısmında demokratik evrim konsepti açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde sıklıkla demokrasi üzerine düşünmüş filozoflardan ve bilim insanlarından referanslarla tarihsel bir bakış açısı getirilerek demokrasinin evrimindeki köşe başları tespit edilmiştir. Bu kısımda sıklıkla görselleştirmelere başvurularak evrimsel dinamiklerin gözle görülür hale getirilmesine çalışılmıştır. Küresel ölçekte demokrasi deneyimlerinin tablolaştırılması birçok açıdan zor ve bu tezin amacını aşan bir çalışmadır. Bu sebeple benzeri çalışmalar yapan Robert Dahl ve Charles Tilly'den yararlanıldığını tekrar hatırlamak gerekebilir. Buna rağmen günümüz ülke sınırları düşünülerek özgür bile olmasalar en azından erkeklerin oy

kullanabildiği yönetimler, bir mutlak monark tarafından idare edilse bile en azından göreve gelirken monarkın seçildiği ülkeler, en azından yerel yöneticinin seçildiği ya da insanların karar alma süreçlerine sınırlı da olsa katılabildiği ülkeler azami demokrasi deneyimine sahip kabul edilip bu kısımdaki tabloya yansıtılmıştır. Tablolaştırma çalışması demokrasinin dönemsel anlamı ve neye demokrasi denilebileceği gibi esas yönünden tartışmalı olduğu gibi, tarihsel dönemeçlerin kronolojik aralıklarının da eşit olamaması gibi şekilsel nedenlerle de ayrıca eleştiriye açıktır. Bu nedenlerle yukarıda da belirtildiği üzere tezin bu kısmındaki tablolaştırma çalışmasının bir iddiadan daha çok bir öneri olarak görülmesi daha doğru olacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde artık diğer düşünürlerin de sıklıkla üzerinde durduğu fakat ortak bir isim veremedikleri ve bu çalışmada entropi olarak adlandırılması önerilen süreçlerle nasıl başa çıkılabileceği üzerine tartışma yürütülmüş ve bu tartışmanın neticesinde politik entropinin neden olduğu demokratik evrime karşı direnmenin aslında neyi ifade ettiği anlatılmaya çalışılmıştır. Burada belirtmek gerekir ki kapalı sistemlerde daima arttığı kabul edilen entropi kavramının açık sistemlerde sistemin kendini yenilemesine bağlı olarak karşımıza negatif entropi şeklinde çıkması da mümkündür. Fakat bu tezde politik sistemlerin yaşadığı entropi çift yönlü olarak düşünülmüş ve negatif entropi kavramı üzerinde özellikle durulmamıştır, çünkü negatif entropinin de diğer politik sistem için entropi ile aynı anlamı taşıdığı düşünülmektedir. Bu açıdan entropiyi mutlak ele almanın ve siyasal sistemlerin açık sistemler olsa da entropinin doğal bir yasa olarak her an her sistem için artma eğiliminde olduğunu belirtmenin daha doğru olduğu düşünülmektedir. Entropi bir doğa kanunu olduğu için onun yenilmesi mümkün değildir, ancak sistemin, rejimin, öğreti ya da düzenin enerjisini artıracak faaliyetlerle politik entropinin önüne geçmek düşünülebilir. Yine de bu çaba çöküşü ertelemekten daha büyük bir başarı elde edemez. Bu tezde demokratik rejimleri korumak için verilen mücadele asla "boşa uğraş" olarak görülmemektedir, Jacques Rancière'in de belirttiği gibi demokrasi

bir anlamıyla da hak, eşitlik ve insan hakları temelinde bir mücadeledir, yozlaşan demokratik sistemde verilen mücadele daha fazla çoğulculuk ve daha demokratik bir düzen için anlamlı bir zemin oluşturacaktır. Oluşan zemin entropiyle kurulan anti-demokratik modelin karşısında yeni entropi sürecini başlatacak ve demokrasi deneyimi tekrar ama daha güçlü ve daha uzun süre ayakta kalacak şekilde gündeme gelecektir.

Bu tezde politik entropinin, sistemlerin çöküşünde esas rolü oynadığı fakat bir sistemin çöküşünün diğer sistemin kuruluşuna neden olması bakımından politik entropinin iyi ya da kötü anlamlarda kullanılamayacağı iddiası mevcuttur. Politik entropinin iyi ya da kötü olarak görülmesi kişinin siyaseten kendini konumlandırmasıyla ilgilidir. Fakat bu çalışmada özellikle demokrasinin evrimi merkeze alındığı için politik entropi genellikle demokrasiden anti-demokratik bir rejime geçiş sürecinde incelenmiştir yine de anti-demokratik rejimin çözülmesi ve çökmesine giden sürecinde de politik entropi görülmektedir yani politik entropi sadece yozlaşma anlamında kullanılmamakta ayrıca Tilly'nin "demokrasinin geri çevrimi" adını verdiği, demokratik rejime dönüş sürecini de anlatmak için kullanılmaktadır.

Bu tezin iddiasına göre demokrasi, entropi ile evrim geçirip daha gelişkin bir rejim haline gelirken politik entropinin diğer rejimlere böyle bir etkisi bulunmamaktadır. Çünkü monarşinin demokratikleşmesi bizi cumhuriyete götürebilir, kötücül bir rejimden demokrasiye geçiş bir kurtuluş olabilir ama kötü ya da yozlaşmış durumdaki demokrasinin tek alternatifi daha fazla demokrasi olacaktır. Dolayısıyla politik entropi inişli çıkışlı bir görünüme neden olarak demokrasiyi bazen iyi bazen kötü etkileme rolünü üstlenir fakat yukarıda da açıklanan sebeplerle politik entropi, demokrasinin daha geniş kitlelerce sahiplenilmesi, daha çoğulcu bir rejim haline gelmesi ve zamanla daha uzun süre ayakta kalabilecek hale gelmesi bakımından demokrasinin evrim geçirmesini sağlama işlevine sahiptir.

Demokrasinin deneyimlendiği toplumlar bazı kazanımlar elde ederler, daha sonra kurulan anti-demokratik rejimlerde bile içeriği bozulmuş olsa dahi bu kazanımların belli oranda korunmaya çalışıldığı, en baskıcı rejimlerin dahi meşruiyetlerini demokratik rejimin kazanımlarına dayandırmaya çalıştıkları görülebilir. Örneğin demokrasinin bir kazanımı sayılabilecek hukuk devleti, 1930-1940'ların Faşist diktatörlüklerde kanun devleti olarak yorumlanmıştır. Oysaki antik diktatörler keyfi idareyi dahi aşarak kendilerini doğrudan tanrı ilan etme yoluna gitmişlerdir. Aslında bu tezde yeni anti-demokratik rejimin eskisi kadar baskıcı olmamasının politik entropi entropinin işlevi olduğu fikri öne sürülmektedir.

Sonuç bölümüne gelmeden önce demokratik evrimde politik entropinin rolü ve işlevi görselleştirilerek tezin ana fikri bir düzlem üzerinde özetlenmiştir. Yapılan çalışmaya göre politik entropi yer yer yozlaşma, çöküş, ortadan kalkma; yer yer tepki, ayaklanma ya da reform şeklinde görülür hale gelmektedir. Özet görseli tezin genel fikrini anlatmanın yanında demokratik dönüşüme yeni bir bakış sunma iddiası bakımından da özgün bir fikri Kartezyen düzlemde ifade etmeye çalışmaktadır. Bu tez çalışmasında sosyal bilimlerin de doğa bilimleri gibi uzay ve düzlemden yararlanılarak daha kolay ifade edilebileceği fikri yer almaktadır.

1. ENTROPİ

Bu bölümde demokrasi ile ilişkisi kurulan entropi kavramı ve bu kavramın siyaset bilimine nasıl geçtiği anlatılmaktadır. Entropi kavramı bilimsel jargona ilk kez fizik dalıyla girmiştir. Kavramlar karmaşık süreçleri ifade etmek için kullanıldıklarından entropi kavramını da basit bir tanımla geçiştirmek doğru olmayacaktır. Ancak bir kavramın kullanım yerini tespit etmek için de etimolojik kökünü ve o kavramın ifade ettiği sürecin tüm ayrıntısını bilmek gerekmez. Bu bağlamda ele alınan entropi kavramının incelemesine, onu en çok kullanan fizik bilim dalı olan termodinamikle başlanmıştır. Ardından termodinamiğin sosyal bilimlerde kullanımına geçilmiş, sosyal ve siyasal entropinin ayrımına varılarak bu bilim dallarında hangi olaylara entropi denilebileceği üzerinde durulmuştur. Son olarak 1. Bölüm, sosyal ve siyasal entropi denilebilecek; çözülme, katarsis, bozulma ve yozlaşmanın entropiyle ortak ve farklı yönleri üzerinde durularak bitirilmiştir.

1.1 Termodinamik Kanunları

Thomas Kuhn *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* isimli eserini yazdığından beri bilim dünyasında sosyal bilimlere bakış değişmiştir (Kuhn, 2019). Kuhn'un doğa bilimlerine getirdiği kümülatif bakış, daha çok edebiyat ve felsefe ile girift görülen sosyal bilimlerin de genel geçer yargılar üretme konusunda iştahını açmıştır. Özellikle 1960'lardan sonra, sosyal bilimcilerin doğa bilimlerine benzer şekilde sayısal verilere dayanan ve maddenin tabiatına ilişkin teoriler ürettiği görülmüştür. Bu teoriler, evrensel bilginin yalnızca doğaya özgü olacağı ancak; doğadan türeyen bir varlık olarak insana ve insanın eseri olan topluma da özgü evrensel kanunlar bulunacağı düşüncesiyle doğmuştur. Bu nedenle, insan davranışlarını ve toplumsal davranışları analiz etmek için sosyal bilimciler kendi çalışmalarında kâinatı inceleyen fizik biliminin kanunlarına bakmıştır.

Madde, ısı, hareket, enerji, ve uzay gibi özneleri konu edinen fizik; diğer bilimler gibi, inceleme öznesine göre alt çalışma dallarına sahiptir. Bu bilim dallarından başlıcaları: astronomi, optik, biyofizik, elektrik, manyetik, mekanik, termodinamik, nükleer fizik olarak sayılabilir. Termodinamik, temel olarak ısının fiziğidir, ısı ve sıcaklığın hareketi ile maddenin ilişkisini inceler. Termodinamik maddeyi atom boyutunda ele alır ve ısı ile atomların hareketliliği –yani fiziksel anlamda iş– arasında bağ kurar. Termodinamik ısıyı incelerken 4 temel ve değişmez kanun icat etmiştir. Bu evrensel kuralların ileri dönemlerde sayısı artabilir fakat azalması beklenmemektedir, çünkü gözlemlenen ısı davranışları düşünüldüğünde termodinamik yasaları fizikçiler gözünde aksiyomlar gibi kanıta ihtiyaç duymaksızın kullanılır hale gelmiştir.

Doğa bilimleri evrenin varoluşundan beri devamlılık arz eden olay ve olguları inceler. Bu sebeple termodinamiğin varlığı, evrenin varlığına kadar geri götürülebilir. Termodinamik bilgiden insanlığın yararlanması da insanlığın ısıyla tanışması kadar eskiye götürülebilir. Bilimsel ve teknik anlamda termodinamik bilgilerin insanlık tarafından kullanımı ise 17.YY sonu ile 18. YY başı olarak tespit edilmiştir. 1697'de Thomas Savery tarafından tasarlanan buhar motoruyla insanlığın termodinamikten yararlanması bilimsel ve teknik bir tasarıma oturmuştur. 1850'lerde termodinamiğin ilk yasaları ve ilk çalışma örnekleri Lord Kelvin ve Rudolf Clausius tarafından ortaya konmuştur. Bu çalışmalardan yapılan çıkarımlarla termodinamiğin temel yasalarından ikisi; 1. Yasa: Enerjinin Korunumu Kanunu ile 2. Yasa: Entropi Kanunu şekillendirilmiştir (Çengel & Boles, 2015, s. 2-3).

1. Yasa basitçe: enerjinin yok olmayacağını öne sürmektedir, kapalı bir sisteme uygulanan enerji ile sistemden çıkan enerji farkı yapılan işe eşittir der. Sonuçta oluşan enerji farkı, yapılan iş için harcanmış ve cisimde statik enerji halinde stoklanmıştır. Yani enerji dönüşür ama yok olmaz. Termodinamik söz konusu olduğunda ısı enerjisi incelenecektir. Örneğin bir kaptaki su 100 jul enerji ile ısıtılıyor fakat sudaki ölçülen ısı

değişimi miktarı 80 jul ise, su ısıtılırken kullanılan enerjinin %20'sinin işten kayıp olarak değerlendirilmesi gerekir. İşten kayıp enerji kaybı anlamına gelmez, ısı çevreye yayılarak uzak taneciklerde stoklanmış olmalıdır.[1]

Termodinamiğin 2. Yasası: Entropi Kanunu olarak bilinmektedir. Bu yasa incelediğimiz konu bakımından termodinamiğin, açıklaması en çok önem arz eden kanunudur. Entropi kanunu temel olarak düzensizlik ve kaosla birlikte ifade edilir; entropinin varlığında kararlı olanın daima kararsızlığa, sıcağın soğuğa, yakının uzağa doğru yönelmiş bir akış içerisinde olduğu düşünülür (Landsberg, 1984, s. 171). Entropi dışarıdan enerji almayan soğuk su dolu bir bardağın asla ısınmayacağına ve içi sıcak su dolu bir bardağın dışarıdan ısı almadığı sürece daima soğuyacağı bilgisine dayanmaktadır. Entropi varken enerji yok olmamakta hatta şekil dahi değiştirmemekte fakat buna rağmen işten kayıp olmaktadır. Entropi kanununun bize gösterdiği şey, enerjinin sadece nicelikli değil aynı zamanda nitelikli bir konu olduğudur. Enerji miktar ve tür bakımından korunsa bile yoğunluk ve iş yapabilirlik gibi niteliklerden yoksunlaşabilir. Bu bağlamda entropi, enerjinin iş yapabilme yeteneğini yitirmesi anlamında kullanılabilir (Wolfram, 2002, s. 1019-1021).

Görüleceği üzere entropi artarken enerji kaybolmadığı gibi çevreye, kendi varlığını zayıflatacak bir etkide de bulunmamaktadır. Yani bir bardak sıcak su, soğurken kendi etrafını soğutmaz, öyleyse entropi zıtlık yaratan ya da zıddıyla uzlaşarak orta yolu bulan bir süreci ifade etmemektedir. Bir başka ifadeyle de entropi, farklı ısılardaki cisimler arasında enerji taşınırken tüm enerjinin diğerine tamamıyla asla aktarılamayacağı gerçekliğine dayanır. Yani her zaman yıpranma ve işten kayıp olacaktır.

[1] Formül ile gösterilmesi gerekirse 1. Yasa şöyle ifade edilir (Van Ness, 1983, s. 10):

Denklem 1: Enerjinin Korunumu Kanunu

$$\Delta \boldsymbol{U} = \boldsymbol{Q} + \boldsymbol{W}$$

ΔU = Enerji değişim miktarı, Q = Verilen ısı miktarı, W = İşten kayıp (Kayıp negatif yönlü olduğu için; bu formül bir çıkarma işlemidir.)

Bu kayıp, bir yok oluş olmadığı gibi hemen farklı bir forma ya da enerjiyi soğuran başka bir olguya dönüşmek anlamlarını da taşımamaktadır. Entropinin bir açıklamasına göre de devridaim makinası yapmak mümkün değildir yani bir mekanizma, sistem ya da makine dışarıdan hiç enerji almadan sadece başlangıç enerjisini -başka iş ya da üretim yapmasa bile- kendi hareketini, devam ettirmek için kullansa dahi entropi asla azalmayacağı için sonuçta duracaktır (Çengel & Boles, 2015, s. 283).[2]

Entropi kanunu dışarıdan müdahale gelmedikçe sistemin duracağına yönelik bir sonucu gösterirken aynı zamanda içeride bir değişikliğin olmayacağı tahmininde bulunur. Öyle ki sistemin toplam enerjisi üzerinden yapılan hesaplarla hareket edilir, bunun için sistemdeki toplam enerjinin bilinmesi gerekmektedir. Varsayımsal olarak içerideki tepkime sonucu sistemin toplam enerjisi –iş yapabilme kabiliyeti açısından– artarsa, dışarıdan müdahale kuralı geçerliliğini yitirir, bu bağlamda entropi kanunu değerlendirilirken kapalı ve ölçülebilir bir sistem örneği kurulur. Enerjinin korunumu kanunu yani 1. Yasa, enerjinin yoktan var ve vardan da yok olamayacağını söylese de iç enerjisini artırma kabiliyeti olan bir sistem için entropi kanununu "*içeriden ya da dışarıdan bir müdahaleyle iş yapabilir enerjisi artırılmayan sistemler daima iş yapabilme kabiliyetini yitirir.*" şeklinde tanımlamak daha doğru olacaktır. Bu tanım, fizik biliminde var olması imkânsız bir istisna gibi gözükse de sosyal termodinamik söz konusu olduğunda işlevsel hale gelir. Çünkü toplumsal sistemlerin liderlik ve motivasyon gibi etkenler altında içindeki iş yapabilme enerjisini artırması söz konusudur.

[2] Entropinin hesaplanma formülü ise aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Van Ness, 1983, s. 61):

Denklem 2: Clausius'un Entropi Kanunu

$$\mathrm{d}\boldsymbol{S} = \frac{\boldsymbol{\delta Q}}{\boldsymbol{T}}$$

d*S* = Entopideki değişim, δQ = Enerji miktarında değişim, T = Sistemdeki ortak ısı

(Entropi hal fonksiyonu (State function), ısı ise süreç fonksiyonu (Process function) olduğu için değişim (differential) sembolleri farklı türde (**d** ve $\boldsymbol{\delta}$ olarak) gösterilmiştir. Buna göre ölçülen ***S*** yani Entropi bir hal değeri iken, ölçülen ***Q*** yani ısı enerjisi bir süreç fonksiyonudur. Entropi bir dengede bulunma hali ısı ise dengeyi bulma süreci olarak düşünülebilir.)

3. Yasa: Mutlak sıfırın imkânsızlığı olarak da bilinen bu yasa "Bir sistemin ısısı mutlak sıfıra yaklaştıkça o sistemin entropisi, bir fiziksel sabite yaklaşır."[3] şeklinde de tanımlanabilir. Bu yasa ikinci kanuna dayanarak bize sistemin entropisi sona ermeyeceği için mutlak sıfıra ulaşmanın imkânsız olacağını anlatır. 2. Yasada denildiği gibi sistem ısı almadan ısınmayacağı gibi soğumak için de kendisinden daha soğuk bir çevreye ihtiyaç duyar. Oysaki mutlak sıfırdan daha soğuk bir çevrenin var olması mümkün değildir.

Fiziksel sabit her zaman aynı koşullar altında aynı ölçüm sonucunu veren değerleri ifade eder. Örneğin ideal koşullarda bir elementin veya bileşiğin bir molündeki atom ya da molekül sayısını veren Avagadro sayısı fiziksel sabittir. Oysaki entropi hiç durmaz ve spontanedir yani bir sabit sayı olarak hesaplanması mümkün değildir. Bu kısmın girişinde termodinamiğin maddeyi atom olarak ele aldığı ve ısıyı, atomların hareketliliğiyle ilişkili gördüğü söylenmiştir. Bu yasada da, ısı enerjisi tamamen yok olan bir varlığın, yani mutlak sıfırı gören bir sistemin atomlarının hareketsiz kalacağı düşüncesi vardır. Öyleyse sistemik hareket varsa entropi de vardır diyebiliriz. 3. Yasanın literatürde Nernst Kuramı ismiyle geçtiği de görülmüştür (Müller, 2007, s. 165-171). [4]

Nernst Kuramı'na göre entropinin sıfır olabilmesi için atom kümelerinin sayısının doğal logaritmasının 0 olması gerekmektedir, sistemdeki atom kümesi sayısı 1 iken yani, sistem oluşturacak kadar büyük bir kümelenme yokken ya da atom kümeleri tıpa tıp aynıyken doğal logaritmanın 0 olması mümkündür. Atom kümelerinin tıpa tıp aynı olması tamamen senkronize hareket ya da hareketsizlik ile mümkün olabilecektir. Entropi spontane olduğu için kısa süreli senkron mümkün olsa dahi mikroskobik durumda ısı transferleri, manyetizma ve çekim kuvveti gibi sebeplerle uzun vadeli senkron

[3] Mutlak sıfır, ısı enerjisi için 0 Kelvin ya da -273.15 °C anlamlarını taşır.

[4] Nernst kuramının açıklaması Boltzmann tarafından aşağıdaki şekilde formülize edilmektedir (Çengel & Boles, 2015, s. 344).

Denklem 3: Boltzmann'ın Entropi Kanunu

$$S = k_B \ln \Omega$$

S = Sistemin entropisi, k_B= Boltzmann Sabiti (Kalori için 3.2976230(30)×10−24),
ln Ω = Atom kümelerinin (microstate) sayısının doğal logaritması

olanaksızdır. Hareketsiz, yani enerjiden tamamen yoksun olma durumunda entropi minimize olur. Fakat hiçbir cisim mutlak sıfıra kadar soğutulamayacağı için ısı enerjisini tamamen yitirmez, haliyle sistem var olduğu sürece entropi de varlığını sürdürecektir.

4. yasa, üç farklı sistemin varlığını düşünmemizle başlar. Yasaya göre: Eğer A, B ve C sistemlerinin olduğu bir deneyde; A'nın ve B'nin termal dengesi C'ye eşitse; A ile B'nin de termal dengeleri birbirine eşittir. Termal denge, varlıkların birbirleri arasında ısı akışı olmaması halidir. Termodinamiğin 4 yasası olduğu bilinmektedir. Fakat 4. Yasa daha sonradan tanımlanmıştır. Bu yasa ilk kanundan itibaren geçerli olan daha temel bir denkliğe işaret ettiği için 1. ve 2. kanunun önüne alınmıştır. Bu sebeple 4. yasa, Termodinamiğin Sıfırıncı Kanunu olarak geçmektedir (Müller, 2007, s. 7, 73).

Termodinamiğin kanunları, atom hareketleri bağlamında, hareket fiziğiyle incelenecek olursa Newton Kanunları'nın 3. Kanunu'na bir uyarlık olduğu görülür. Newton'un 3. Kanunu "Her etki için ona eşit ve karşıt bir tepki vardır." der. Bu kanuna göre ısınarak hareketliliği artan atomun dışında aynı güçte onu yavaşlatarak soğutma tepkisi oluşacaktır. Gerçekten de hareketi artan cismin etrafında sürtünme artmakta ve hareketli cisme temas eden rüzgâr, durgun cisme temas eden aynı ısıdaki havaya göre daha soğuk hissettirmektedir.

1.2 Sosyal Termodinamik

Sosyal termodinamik kavramının tarihsel gelişimine baktığımız zaman atomize bireyin alegorisini hatta bireyin bir molekül olarak ele alındığını görürüz. Sosyal termodinamik, insan termodinamiğinin sosyal konularla ilgili kısmını inceler. İnsan termodinamiği Charles Darwin'in torunu olan fizikçi Charles G. Darwin tarafından "İnsan termodinamiği, insan moleküllerinin (bireylerin) korunumlu dinamik sistemlerinin istatistiksel mekaniğidir." (Darwin C. G., 1952) cümlesiyle tanımlanmıştır. Yani insan termodinamiği insanı, kimyasal atomlardan oluşan kompleks ve organik bir

molekül gibi ele almaktadır ve onun toplam enerjisinde değişim olmaksızın evrilebildiğini kabul etmektedir.[5] İstatistiksel mekanik ise mikroskobik gözlemlerle makroskobik tahminler yapılabileceğini kabul eden, maddenin hareketinin atomlarının davranış istatistiğiyle ön görülebileceğini düşünen bir fizik yaklaşımıdır.[6] Yani İnsan termodinamiği, bireylerin davranışlarına, yönelimlerine bakarak toplumun alacağı şekle istatistiklerle ulaşma yöntemidir.

İnsan termodinamiğinin insanı atom olarak ele aldığını ve toplumdan soyutlanmış insanın atom olarak değerlendirildiğini ilk olarak William E. Adams'ın otobiyografisini yazdığı *Sosyal Atomun Hatıraları* isimli eserinde görürüz (Adams, 2009). Adams bu eserinde kendini sosyal bir atom olarak nitelendirerek toplum içerisindeki özgüllüğüne vurgu yapar. Psikoterapist Jacob Moreno da sosyal atom tanımını, maddenin en küçük yapı birimi olan atom düşüncesi üzerine kurgular ve insanı toplumun en küçük yapı birimi olarak görür (Moreno, 1934, s. 141). Ona göre sosyal atomlar belli bir enerjiye sahiptir ve toplumsal bütünün parçalarıdır. Bu anlayışa göre toplum bir molekül olarak değerlendirilebilir. Bireyler arası ilişkilerin çıkmazları ise sosyal entropi olarak değerlendirilebilir. Çünkü Mereno'ya göre sosyal atomların enerjileri yürüttükleri ilişkilerle ilgilidir, başarılı sosyal ilişkiler yüksek enerjiye sahip bireylerce yaratılırken kopuk ilişkilerin enerjisi düşüktür (Thims, 2008; Moreno, 1934, s. 141-149). Sosyal atom kavramı sosyal termodinamik içerisinde temel bir öge olarak yer almaktadır. İnsanın kurguya göre bazen atom bazense molekül olarak ele alındığı görülmüştür. Örneğin Mark Buchanan 2007 yılında çıkardığı kitabında atom ya da molekül olarak ele alınan insanın incelenmesinin daha kolay ve doğru olacağı düşüncesini

[5] Korunumlu Dinamik Sistem tanımı Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fatma Karakoç'un açık ders notlarından alınmıştır. E.t: 10.05.2020
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/146682/mod_resource/content/0/Korunumlu%20Sistemler.pdf

[6] İstatistiksel Mekanik Tanımı Massachusetts Institute of Technology Öğretim Üyesi Prof. Mehran Kardar'ın açık ders notlarından alınmıştır. E.t: 10.05.2020
https://acikders.tuba.gov.tr/file.php/37/LectureNotes/ders12.pdf

savunur, ona göre insanların sergilediği davranışın ve yaşadığı hayatın temelleri sanıldığı gibi özgür iradeyle kavranamaz daha genel geçer bir mekanik vardır. Buchanan'ın düşüncesine göre insan bir atom gibi görülse dahi bu bir soy gaz gibi ayrıksı olabileceği anlamına gelmez; incelendiği zaman insanın sosyal ilişkiler içerisinde oluşu nedeniyle toplumda bir molekülün parçası gibi yer tuttuğu görülecektir. Aynı zamanda insan, atom sıralaması ve bağları toplumca oluşturulmuş bir molekül olarak formülü ortaya konulabilecek yani hakkında tutarlı çıkarsamalar yapılabilecek bir varlıktır (Buchanan, 2007).

Fransız İhtilalinde doğan özgürlük anlayışıyla bireyin, toplum içerisindeki en küçük birim olduğu anlayışı doğdu. Bu düşünce insanın yalnızca insan olarak doğmakla şerefli ve haklara sahip bir varlık olduğu, bireyin herhangi bir toplumsal gruba ait olmadan da kıymetli sayılacağı inancına dayanıyordu.[7] Özgür insan, sıfatlarını ve değerini başkalarının onayıyla kazanmak, başka kimsenin tahakkümüne ve öğretisine ihtiyaç duymak zorunda değildi. İnsanın yalnızca kendi hür aklı ve iradesiyle hareket ederek mutluluğa ve hakikatin bilgisine ulaşacağına dair bu özgürlük anlayışından liberalizm akımı doğdu. Liberalizm, bireyi merkeze ve temele aldı, her kurumunu ontolojik ögesi olan bireyin tekilliği üzerine inşa etti ve bireyin gerçekten de toplumun yapı taşı olduğu anlayışını yaydı. Toplumun çoğu kez aile, ırk ya da cemaatten değil; doğrudan doğruya bireylerden oluştuğu liberal görüşlerce kabul edilir hale geldi. (Hayek, 2014, s. 35; Simmel, 2004, s. 343-344)

20. Yüzyılın başından itibaren çeşitli eserlerde insanın liberalizmle doğan kutsal yalnızlığıyla maddenin en küçük yapı birimi olan atom arasında alegorik bir benzerlik kurulduğu gözlemlenmiştir. (Fay, 2005, s. 50-55) Düşünürler, bireyin yalnızca toplumun en küçük yapı birimi olması sebebiyle değil aynı zamanda bağımsız hareket edebilme

[7] İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789)

kabiliyeti bakımından da atomlaştığını ifade etmişlerdir. Bu noktada atom birey ya da atomize toplum tanımları ortaya çıkar. Atom birey, toplumun kılcal damarlarında rahatça dolaşan bir düşünce, iş ve sermaye gücünü ifade eder (Heywood, 2013, s. 71-74; Toker, 2005, s. 115-116). Toplum atomize olduğu sürece aile yapısı dâhil her türlü toplumsal yapı anlamını yitirmeye başlar. Yapı ve kurumlar anlamlarını yitirdikçe kişilerin ön plana çıktığı görülür. Bu yitiş bir kaos sürecini doğurmuştur. Çöküşten, yozlaşmadan, ahlakın yok olmasından doğan toplumsal huzursuzluk insanları korkutup onları ellerinde kalan değerleri korumaya itmiştir (Burke, 2014).

Korkudan değerlere sarılıp onlar olmadan adeta karanlıkta ışıksız kalacağından korkanlar, muhafazakârlardır. Liberalizm, toplumsal var oluş için atom bireyi merkeze alırken; muhafazakârlık toplumsal yapıların çözülmesine karşı gelmek için millet, cemaat ya da aile gibi bireyin yalnız başına pek de bir anlam ifade etmediği ontolojik ögeleri merkeze ve temele almıştır. Muhafazakârlık, liberalizme doğrudan doğruya bir karşıtlık yaratmadığı halde liberalizmin sonuçlarını azaltmayı hedeflemiştir.[8] Bu nedenle aralarında antagonistik değil fakat dikotomik bir ilişki var denilebilir (Heywood, 2013, s. 75). Bu ilişki, birbirinin varlığını zorunlu kılan ve birbirlerini yok etmeyi amaçlamayan karşıtlıkları ifade eder. Liberal atomize topluma karşı, muhafazakâr organizmacı toplum anlayışının varlığı, her etki kendi zıt tepkisini doğurur düşüncesini destekler niteliktedir. Entropi kavramıyla anlatılacak olursa Liberallikle ısınan atom birey, toplumsal dirençle yavaşlayıp soğudukça muhafazakârlaşmaktadır. Liberalliğin getirdiği devrimlerle toplumsal kurumların yıkılması etkisine karşılık toplumsal oluşumları koruma tepkisi muhafazakârlığı doğurmuştur (Çiğdem, 2006, s. 13-19). Bu alegorik benzerlik toplumun dinamikleri olduğunu hatta bu hareket kabiliyetlerinin atom ve ısı ile benzerlik gösterdiğini düşündürmüştür. Toplum dinamikleri olduğunu, bireyin maddenin atomu

[8] Özellikle ileride liberal-muhafazakâr politikalar doğmuş, ittifaklar kurulmuş ve ideolojik olarak kendini muhafazakâr-liberal olarak tanımlayan partiler kurulmuştur. Fransa'da Ancien Régime yanlısı görüşün karşıtını liberal görüş olarak değil fakat devrimci görüş olarak tanımlamak gerekir.

gibi toplumun temeli olduğunu, toplumun ısındığını ve soğuduğunu söyleyen düşünürler, aslında bilerek ya da farkında dahi olmadan sosyal termodinamik kuramının jargonunu kullanmaktadır.

Aynı hikâyeyi tersten okumak da mümkündür. Devrim Fransası'nda muhafazakârların muhafaza etmek yani korumak istedikleri şey eski rejimdi (Ancien regimé). Eski rejim, kralın mutlak egemen olduğu, iktidar ve iradenin ondan doğduğu ve kralın "Devlet benim!" diyebildiği bir yönetimdi, kral merkezi bir konumdaydı. Onun gücünü taşrada temsil eden, iktidarı ve egemenliği paylaştığı kimseler ise genelde akrabalık bağı içinde olduğu soylulardı. Soylular halkı hoşnut edemedikleri zaman zor ve ikna metotlarını kullanabiliyorlardı. Kilise ve din adamları ikna konusunda başı çekiyor, Fransız Kralı hizmetleri karşılığında kiliseye soyluların sahip olduğundan daha fazla ayrıcalık tanıyordu. Soydan gelen sözde hakları nedeniyle, üretmeyen hatta sorumluluklarında gözüken bölgelerde ikamet dahi etmeyen soylular, emekleri olmayan bölgelerde gelirlere el koyuyordu. Kral ise savaşların getirdiği ağır vergileri ve can verme yükünü halkın omuzlarına bindiriyordu. Din adamları eğitim ve sağlık gibi temel sosyal hizmetleri yerine getirerek ciddi bir ekonomik güç haline geldiği için burjuvanın aleyhine piyasaya müdahale edebiliyor ve kutsallık pelerini içinde adil rekabet ihtimalini ortadan kaldırıyordu (Sander, 2003, s. 142, 161-163). Bu sırada henüz egemen bir güç olmadığı halde üretimin ve hatta uluslararası temasların çoğunu gerçekleştiren burjuva, soylular kadar değerli görülmemekten mutsuzdu (Sieyès, 2005).

Toplum din tahakkümüyle sindirilmiş, ağır vergiler bindirilen halk, alışılagelmiş uygulamalar yüzünden senyörlerin şımarıklıklarına boyun eğmişti. Eğitim ve hukuk işleri kilise tarafından görüldüğü için akıl ve özgür düşünce iman ve öğreti altında önemsiz addedilir hale getirilmişti. Haksızlığa uğrayan halk, din adamları ve soylulara karşı dava açabilecek yaptırım gücüne sahip ve adil olduğuna güvenilen bir mahkeme dahi bulamıyorlardı. Bireylerin ana rahmine nasıl düşeceğinden, ölünce nasıl gömüleceğine

kadar her şey başkaları tarafından kontrol edilmekteydi. Bu şartlar altında mutlu bir yaşam dahi günah olarak görülmekte, acı ve çile övgüyle halka yakıştırılmaktaydı. Oysa soylular ve din adamları her türlü zenginliği yaşarken şatafattan ve dünyevi zevklerden ayrılma yoluna hiç yanaşmıyorlardı. Üzerine soylular ve din adamları tarafından konulan bu aklı ve düşünceyi baskılayan tahakküme karşı, hakkını arayan kişilerin en temel talebi özgürlük olmuştur. Özgür düşünme, özgürlüğün ilk adımı olarak görülmüş yargı ve eğitim sekülerleştirilmeye çalışılmıştır (Roberts, 2011, s. 494-506).

Görüldüğü gibi liberalizm baskı ve tahakküm ortamında bir hak ve eşitlik talebiyle doğmuştur. Ona tepki olarak gelişen muhafazakârlık ise bazı ufak farklılıklarla daha iyi olacağına inandığı eski rejime duyduğu özlemi sıklıkla dile getirmiştir (Sander, 2003, s. 181-187, 193-195). Toplumsal olgularda pek çok kez, ardıl olayın benzeriyle öncül olayın benzerinin birbirlerinin yerine geçtiğini görürüz. Bir ana olgu ardılının genellikle o ana olgunun tepki gösterdiği başka bir öncül olgudan beslendiğini görürüz. Bu durum bize bir hareket halini ve çoğunlukla etki-tepki ilişkisini verir. Tarihin tekerrür ettiğine dair yerleşmiş düşünce de aynı şeye dikkat çeker. Şartlar değiştiği halde dikotomik iki olgu daima yer değiştirerek ve birbirinin neden-sonuç ilişkisi içinde yer tutarak varlığını devam ettirirler. Bu tezde de demokrasi ve çağdaş demokrasinin en önemli değeri görülen özgürlük ile özgürlüğün karşısında yer alan, baskı ve baskıdan doğan otoriter rejimlerin tarihsel anlamda bir örüntü içinde oldukları düşüncesi işlenecektir.

Sosyal denge analizi sosyal termodinamiğin başka bir inceleme alanıdır. Bu analiz yapısında, toplumsal sistemlerin yüzdelerle ifade edildiğini görebiliriz. Winston Churchill ve Josef Stalin arasında yapılan "Yüzdeler Anlaşması" da dünya ülkelerinin güç blokları arasında kolayca bölünebileceğini göstermesi yönünden bir tür sosyal denge anlayışını ifade etmektedir (Churchill, 2002, s. 852-853). Bu alana Vilfredo Pareto tarafından da dikkat çekildiğini görürüz. Pareto İlkesi'ne göre %80'e %20'lik sosyal

dengeler bulunur. Örneğin Vergilerin yaklaşık %80'ini verenler nüfusun %20'sine yakındır ya da servetin %80'ini en zenginlerin %20'si ellerinde tutmaktadır. Pareto Optimumu, dengenin kurulduğu bir ortamdan bahisle "Bir başkasının zararına neden olunmadan hiçbir bireyin faydası artırılamaz." demektedir (Pareto, 1961; Pareto, 2014, s. 178-180; Juran, 1974, s. 2-16). Yani siyaset bilimi dışında da bu tür analizlerin yapılmasına uygun zemin vardır; toplumlar ve bireyler sayısal değerler gibi kavranıp kolayca paylaşılıp şekillendirmelere tabii tutulabilmiştir.

1.3 Sosyal Entropi ve Siyasal Entropi

Tait (1874), sosyal entropinin neticesini insanların toplumsal iş bölümünü ve sosyal ilişkileri yitirmesi olarak tasvir eder. Ona göre herkes çiftçilikten bankacılığa kadar her alanda kendi işini kendisi görecek; evlenmeyecek, aile kurmayacak ve değerlere sahip olmayacaktır (Tait, 1874, s. 502). Toplumsal entropi bir yoksunlaşma hali olduğu kadar bir yalnızlaşma halidir de. Moreno benzer şekilde sosyal entropinin seçeneksiz kalma halinde maksimuma ulaşacağını söyler. Ona göre insanlar arasındaki etkileşim, temas ve seçenekler sıfıra eşitken sosyal entropi maksimuma ulaşır (Moreno, 1934, s. 73-74). Kenneth D. Bailey 1990 yılında yazdığı *Sosyal Entropi Teorisi* isimli eserinde Sosyal entropinin anlaşılabilmesi için Durkheim'ın[9] toplumu *sui generis* gördüğü tanımını kabullenir ve Miller'ın[10] yaşayan sistemler teorisinin anlaşılması gerektiğini öne sürer. Bailey toplumu hem bir öge olarak ele alır hem de katmanlı bir yapı olarak görür dolayısıyla toplumsal analizin holostik (bütüncül) gerçekleştirilmesinden yanadır (Bailey, 1990, s. 2).

Miller'a göre (1978) toplum bir sistemdir ve her sistem gibi küçük parçalardan oluşur. Miller'ın yaşayan sistem teorisinde hücre, organ, organizma, grup, organizasyon,

[9] Émile Durkheim'ın *İntihar* (Le Suicide: Étude de Sociologie, 1897) ve *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (Les Règles de la Méthode Sociologique, 1895) isimli eserlerindeki toplumun kendiliğinden var olma, bilinen öncesinden beri var olma özelliği işlenmiştir.

[10] James Grier Miller'ın *Yaşayan Sistemler* (Living Systems, 1978) isimli eserine atfen.

topluluk ve toplum bunların üzerinde de uluslar üstü düzey bulunur. Sistem teorileri aynı zamanda sistemlerin ortadan nasıl kalktıkları üzerine de yoğunlaşmaktadırlar. Bu açıdan Miller'ın çalışması aynı zamanda bir sosyal entropi çalışmasıdır. Çalışmasında toplumu yaşayan ve evrilen bir sistem olarak düşünerek insan termodinamiğine yakın bir düşünce inşa etmiştir (Bailey, 2006, s. 292-293).

Entropi'nin formülü yukarıda işlenmiştir (Denklem 3). Bu formül gereği bir sistemdeki entropinin hesaplanabilmesi için öncelikle Boltzmann Sabiti'nin bilinmesi gerekmektedir. Boltzmann Sabiti, ideal şartlar altında, sistem içerisindeki molekül kümeleri sayısının doğal logaritmasıyla çarpıldığında toplam entropiyi vermektedir. Bu durumda $\log_n=1$ molekülden oluşan bir sistem için o sistemin entropisinin Boltzmann Sabiti olduğu söylenebilir. Dahası aynı formül bize moleküller arttıkça entropinin de artacağını söyler. Sosyal bilimlerde henüz geleceği ön görmemizi sağlayacak sabit sayıların var olduğu söylenemez. Gerçi Lijphart gibi yazarlar, sosyal verileri kullanarak indeksler oluşturulabileceğini göstermişlerdir (Lijphart, 2016). Enflasyon ve gini katsayısı gibi mevcut durumu analiz etmemizi sağlayan değerler olsa da bir siyasi ögenin hareketlerinin sonuçlarını hesaplayabileceğimiz bir sabit ya da kat sayı mevcut değildir. Fakat siyasetçilerin ve kamuoyu araştırmacılarının sıklıkla sahada çalışmanın verdiği birikimlerine dayanarak seçim sonucu tahmin ettikleri görülür. Bazı araştırmaların ya da gözlemlerin sonuçları dürüst ya da tutarlı olmasa bile, bu çalışmalar Boltzmann sabitine benzer bir hesaplanabilir sayının olma olasılığını bizlere verir. Yani bir siyasi ya da sosyal öznenin sahadan elde ettiği izlenimle geleceği tahmin edebilmesi bir tür hesaplanabilir sabitin yaratılabileceği yönündeki beklentileri göstermektedir

Sosyal varlıklar birlikte hareket etme eğilimindedirler. Psikolojik incelemeler bu birlikteliğe kitle (sürü) psikolojisi adını verirler. Sürü psikolojisinde birey, özgeliğini yitirerek sürünün diğer üyelerine benzer ve diğer üyeleriyle uygun şekilde hareket etmeye başlar. (Le Bon, 1997, s. 19-21) Yaşanan homojenleşme sebebiyle sürünün geneli

hakkında bilgi edinmek için sürünün tamamını incelemek gereksiz hale gelir. Örnek olay çalışmalarında olduğu gibi sürünün tek üyesi incelendiği zaman dahi tüm sürü hakkında genel bilgiler elde edilebilir, dahası sürünün yönelimlerini, gelecekte yapabileceklerini ve çeşitli olaylara vereceği tepkileri öngörmek mümkün olacaktır. Bu nedenlerle doğru örneklem seçildiği zaman az sayıda insanla yapılan anket çalışmalarının da yüksek düzeyde başarılı sonuçlar verdiği görülebilmektedir (Morgan, 2014, s. 288-306). İstatistiksel mekanik bu noktada açıklayıcı bir boyut kazanır[11]. Yaşayan bir sistem olan toplum, mikroskobik incelemelerle anlaşılabilir ve açıklanabilir bir hal almaktadır.

Sosyal entropi, bir toplumu analiz etmek için her bireyin teker teker incelenmesinin zorunlu olduğu zaman maksimum olur. Yukarıda anlatılan ve alıntılanan görüş bizlere toplumun tekil bir sistem olduğunu ve bu sistemin entropisi arttıkça atomlaşmanın da arttığını göstermiştir. Sosyal entropinin maksimum olduğu anda bir toplumdan bahsetmek artık mümkün olmayacaktır. Bireyleri bir arada tutan bağların tamamen yitirildiği bir durumdan bahsetmek gerekecektir. Tüm bireyleri incelenmeden analiz edilemeyen toplum, tamamen heterojen bireylerden oluşuyor demektir. İnsan biyolojik yapısı gereği doğumdan itibaren uzun yıllar boyunca hayatta kalabilmek için bakıma muhtaçtır. Çoğu canlı türünün aksine insan hayata kendi başına ayakta kalabilecek donanımla gelmez, zaman içerisinde uzun ve zorlu bir eğitim ve bakım sürecinden sonra anca dünyaya adapte olabilir. (Roberts, 2011, s. 21; Harari, 2015, s. 23) Bu nedenle termodinamiğin üçüncü kanunu olan mutlak sıfıra kadar soğutmanın imkansızlığı ilkesi sosyal entropinin maksimum olması durumunda da geçerlidir. Yani sosyal entropinin maksimum olması ihtimal dışıdır, çünkü bu durumda insan varlığı dolayısıyla analiz edilebilecek bir ontolojik öge bulunamayacaktır. Fakat yine de hem sosyal entropinin mutlak sıfır olmadığı hem de sistem içerisindeki katmanlardan biri ya

[11] Bkz. s. 8-9

da birkaçının sıfırlandığı veya kurgusal olarak sosyal entropinin sıfır olduğu önermeler düşünülebilir.

İnsanın topluma olan bağlılığı ya da başka bir bakışla toplumun *sui generis* oluşu bir sistem olarak toplumun bu denli yüksek enerjiyle kenetlenmiş olmasını tek başına açıklamaz. İnsanlar bir canlı türü olarak geçirdikleri evrimsel yolculukta, sosyal entropi neticesinde dağılan sistemin sadece bakıma muhtaç küçükleri değil aynı zamanda güç ve iktidar sahibi büyükleri de oldukça kötü etkilediğini görmüştür. Bu nedenle Hobbes'un doğa durumunu yani sosyal entropinin maksimum olduğu kurgusal hali incelemek gerekir. Hobbes için bu durum, mutlak bir korku ve terör haline işaret eder, insanların sürekli çatışma halinde olduğu ve kendi güvenlerini sağlamak için diğerlerini mutlak boyunduruk altına almak için uğraştıkları bir dönemdir bu (Hobbes, 2007, s. 93-94).

Rousseau'da doğa durumunda dahi insanların riayet ettikleri doğa kanunu yani bir kamu otoritesi tarafından öne sürülmese dahi akıllı ve vicdanlı bir canlı tarafından uyulması beklenen kuralların olduğu kabul edilmiş bir düzen vardır, kamusal zor olmasa dahi toplumsal bir çekirdek mevcuttur, bu sebeple toplumsal entropinin maksimum olduğu bir örnek olarak gösterilemez. Fakat buna rağmen Rousseau'nun tasvir ettiği doğa durumu Hobbes'un bahsettiği doğa durumuna nazaran daha gerçekçi bir hal olarak görülebilir, toplumsal ilişkiler sadece aile düzeyine indirilerek minimize edilmiş; Hobbes'ta ise kendisinin bile varlığına inanmadığını itiraf ettiği, insanın varlığını imkânsız hale sokacak şekilde toplumsallığın mutlak yitirilişi vardır (Rousseau, 2013, s. 4, 18; Hobbes, 2007, s. 95-96). Aslında Rousseau'da, toplumsal bağların tamamen yitirilmesi hususunda olabilecek en büyük kayıp işlendiği için toplumsal entropinin ölçülebilir maksimuma; fakat tam anlamıyla birey yalnızlığa ve politik anlamda iktidarsızlığa sürüklendiği için politik entropinin maksimuma[12] ulaştığı bir hale doğa

[12] Daha önce de bahsedildiği üzere (Bkz. s. 7), mutlak sıfır Celsius ölçeğinde –273,15 C°'dir. Termodinamiğin yukarıda anlatılan ikinci Yasası'na göre kapalı bir sistemin mutlak sıfıra kadar soğuması durumunda entropi maksimum olmaktadır, termodinamiğin üçüncü kanunu ise bir sistemin mutlak sıfıra

durumu denmektedir, zaten insanın toplumsallıktan olabildiğince koptuğu bu noktada gerçek bir toplum sözleşmesine ihtiyaç duyulur (Rousseau, 2013, s. 13).

Siyasal entropi ya da politik entropi kavramı zaten bir sosyal bilim kavramı olması sebebiyle sosyal entropi ve insan termodinamiğinden ayrı düşünülemez. Kavram siyasi sistemlerdeki ilişkilerin bozulmasını ya da alegorik bir anlatımla siyasi sistemdeki enerjinin sıfırlanmasını ifade etmektedir. Yukarıda işlendiği üzere, bu sıfırlanma hali enerjinin kaybolması ya da uzlaşı içerisinde ortalama bir değere doğru inmesi olmadığı gibi muhalif sisteme enerji kaybedilmesi anlamlarına da gelmez. Politik entropi kavramının ilk kez 1969 yılında Henri Theil tarafından seçimlerde iktidarın tüm oyları elde edememesi üzerine kullanıldığını görürüz. Theil, Frans Grosfeld'in önerdiği seçim sistemini eleştirirken sistemin küçük partileri ezeceğini düşündüğü için politik entropinin azınlık görüşlerinin ve yakın görüşleri paylaşan partilerdeki ufak sapmaların korunabilmesi ve parlamentoya yansıyabilmesi için önemli olduğunu dile getirmiştir. Grosfeld seçimlerin sonucunun aşağıdaki formülle hesaplanmasını istemiştir:

Denklem 4: Grosfeld Tarafından Önerilen Seçim Sistemi

$$\mathbf{q_i} = \mathbf{p_i}^2 / \sum_{\mathbf{i=1}}^{\boldsymbol{n}} \mathbf{p_i}^2$$

$\mathbf{q_i}$ = temsilci katsayısı, $\mathbf{P_i}^2$ = alınan oy oranının karesi, $\sum_{\mathbf{i=1}}^{\boldsymbol{n}}$= Temsilci çıkaran partilerin oy oranlarının karelerinin toplamı

Yukarıdaki formül Türkiye için uygulanacak olursa 2018 genel seçimlerinin milletvekili dağılımları karşılaştırmalı tablosu aşağıdaki gibi yapılır:

Tablo 1: 2018 Türkiye Seçim Sonuçları ve Gosfeld Önerisi

Siyasi Parti	Oy Oranı (2018)	Mevcut Durum	Grosfeld Önerisi
AK Parti	%42,56	295	404
CHP	%22,64	146	116
HDP	%11,70	67	31
MHP	%11,10	49	27
İYİ Parti	%9,96	43	22

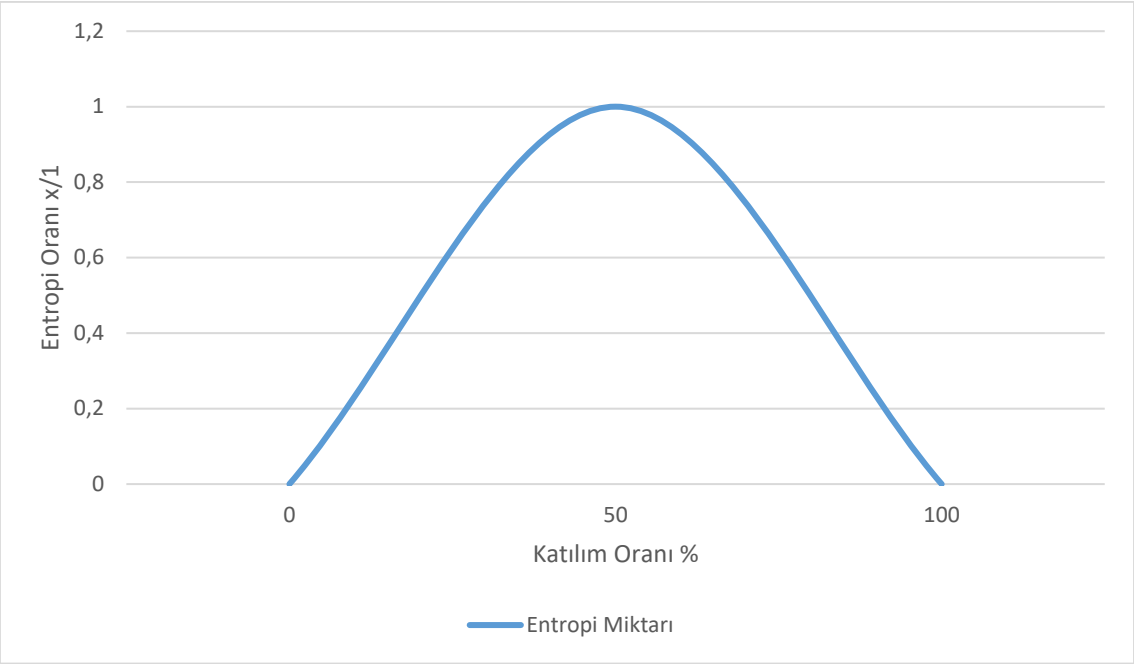
kadar soğuması mümkün değildir demektedir. Bu yüzden bir cismin soğuyabileceği en düşük dereceyi ölçülebilir sıfır; ölçülebilir sıfır durumdaki entropi düzeyini de ölçülebilir maksimum entropi olarak tanımlamak mümkündür. Mutlak sıfır durumundaki entropi, genelde maksimum entropi olarak adlandırılmaktadır.

Theil bu sistemin Hollanda gibi parti seçeneklerinin çok olduğu ülkeler için belki düşünülebileceğini ancak çoğu ülke için temsilde tatmin sağlayamayacağı için uygun bir yöntem olmayacağını söyler. Theil'a göre elbette bu sistemde kabine kurmak daha kolay olacaktır ama kişilerin coğrafi dezavantajları nedeniyle görüşlerinin parlamentoya yansıması zorlaşacak dahası ufak farklılıklarla ayrılmış partilerin parlamentoya girmesi güçleşecektir. Bu durumda seçime koalisyon halinde girip sonradan mecliste bölünmek daha olası bir sonuç doğuracaktır.[13] Theil bu durumda yaşanan temsilde adaletsizliğin engellenmesi için büyük partide stoklanan milletvekili sayısının dağılması gerektiğini düşünerek parlamenter entropi kavramını kullanmış ve Grosfeld'in önerisine karşılık *Politik Entropi Talebi*'ni ortaya koymuştur (Theil, 1969). Bu bağlamda entropi mecliste daha fazla rengin ve daha adil temsilin olması yönünden demokratik gelişime olumlu etkisini göstermektedir.

Stephen Coleman yazdığı eserinde (Coleman, 1975) iletişim kuramları açısından sosyal entropiyi ölçmeye çalışır. Bir formül geliştirmek için yola çıkar ve sosyal entropinin bilgi sistemindeki toplam nüfusla doğru orantılı olduğunu düşünür. Yani bir bilgi ne kadar çok kişiye aktarılmaya çalışılırsa mesajını o kadar çok yitirir demektedir. Coleman, iletişim teorisi olarak entropi kavramını, bilginin öngörülemez bir şekilde değişmesi; daha özel olarak da bilginin kişiden kişiye aktarılırken azalması olarak görmüştür (Coleman, 1975, s. 22-23). Coleman'ın tanımına göre "Entropi, bir bilgi sistemindeki mesajın ortalama bilgilendirmesi"dir ve Coleman, sosyal entropiyi "bir sosyal sistemde, toplumun nasıl davranacağındaki belirsizlik" olarak görür (Coleman, 1975, s. 34). Örneğin iki seçeneğin bulunduğu bir sistemde, her birey tek bir seçeneği tercih edebilmekteyse kesinliğin %50 olduğu noktada entropi maksimum olacaktır,

[13] Yukarıdaki örnekte CHP ile İYİ Parti ittifak halinde seçime girselerdi Grosfeld önerisinde sağladıkları toplam milletvekili sayıları 138'den 212'ye, MHP ve İYİ Parti birlikte seçime girselerdi vekil sayıları 49'dan 89'a, AK Parti ve MHP beraber girselerdi vekil sayıları 431'den 474'e çıkacaktı. Toplam milletvekili sayısı 600 olduğu için diğer partilerin oy oranı korunduğu halde milletvekili sayıları da logaritmalarıyla orantılı olarak düşecekti.

görüleceği üzere burada sistemdeki kişi sayısı değil tercih sayısı önem arz eder (Coleman, 1975, s. 28-29).

Şekil 1: Coleman'ın Entropi Modeli

Coleman düşüncesinin seçimlere de uygulanabileceğini öne sürer. Bilgi düzeyinin daha eşit sayılabileceği bir ortamda geçtiği için genel seçimleri ele alır. Coleman burada politik entropi ile sosyal entropiyi ayırt etmez sadece bir alt durum söz konusu olduğunu söyler (Coleman, 1975, s. 36). Ona göre genel seçimlerde ölçülebilir iki entropi mevcuttur, ilki seçimlere katılım oranıyla; ikincisi oyların dağılımıyla ilgilidir (Coleman, 1975, s. 41).

Coleman'ın entropi tanımı ve denklik formülü bir seçmenin davranışını tahmin etme zorluğunu bize gösterir. Fakat politik entropi tanımını kullanmasa da Coleman'ın ele aldığı sosyal entropi kavramı konu yönünden politik entropi kapsamına girer. Buna rağmen bu tezde kullanılan politik entropi kavramıyla Coleman'ın kavramı birbirini tam olarak kapsamaz. Bu tezde politik entropi tanımı daha çok Bailey ve Miller tarafından kullanılan "*organik sistemlerin iş göremez hale gelen enerji kayıpları*"nı yani felsefede, örgütlenmede, inançta ya da öğretide yaşanan kopmaları ve sönümlenmeleri işaret

etmektedir, Coleman'ın hipotezlerindeki kullanımıyla sosyal entropi de bu tanıma dâhildir.

1.4 Entropi, Katarsis, Yozlaşma

Bu başlık altında yakın anlamlara gelen entropi, çözülme, katarsis, bozulma ve yozlaşma kavramları üzerinde durulacaktır. Örneğin Marksist ya da Gramsciyen bir analizle politik entropi tarihsel bloktaki çözülmeye denk düşer, yaşanan krizler entropinin artmasına neden olur. Entropi maksimuma ulaştığında artık tarihsel blokun bağları kopmuş, devrim için gereken şartlar oluşmuştur. Yapı ve üstyapının[14] birlikteliğinden doğan ve bütüncül bir ideoloji ile ancak var olabilecek olan tarihsel blok, akıldan çok duygulara hitap etmeye başlayıp kişiyi baskılayan bir boyuta ulaştığı zaman, üstyapı sosyal ilişkilere egemen olmuştur. Gramsci'ye göre bu baskılayıcı yapıdan çıkmak katarsis terimiyle ifade edilir (Gramsci, 1992, s. 365-367). Katarsis terimi arınma veya aydınlanma anlamına gelmekle beraber Gramsci tarafından, totaliter hale gelen tarihsel bloktan kurtulma anlamında kullanılmıştır. Bu tanımın yeni bir tarihsel bloka işaret etmediğinin üzerinde özenle durmak gerekir. Çünkü entropi kavramında olduğu gibi muhalefette güç toplanması anlamına gelmeyecektir, katarsis ile mevcut blok dağılmış ama dağılan sistemin enerjisi başka bir bloka kanalize olmamış sadece iş göremez hale gelmiştir.

Katarsis sözcüğü antik Yunan düşünürlerince de kullanılmıştır. Katarsis kavramını Aristoteles *Poetika*'da "Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkulardan temizlemektir." (Aristoteles, 1987, s. 22) şeklinde kullanmıştır. Yeni Platonculuk'un temsilcisi Plotinos, *Enneadlar*'da katarsisi Platon'un

[14] Marx'ın yapısal analizinde altyapı ve üstyapı ayrımı mevcuttur. Buna göre altyapı toplumdaki üretim ve mülkiyet ilişkilerini ifade ederken üstyapı İdeolojiyi yani sanat, kültür, din, siyaset, hukuk ve eğitim gibi üretimle doğrudan ilişkili olmayan şeyleri ifade eder. Üstyapı, altyapıyı sürdürürken; altyapı üstyapıyı şekillendirmektedir. Fakat bu alt ve üst yapıların karakteristik değil baskın özelliğidir yani sürdürme ve şekillendirme ilişkileri tam tersi yönde de geçerli olabilmektedir.

Devlet ve *Phaidon*'da erdemli yöneticiyi tanımlarken sıraladığı erdemleri sayarak "Münferit davranmaktan başka şeytani ruhla bağı kalmayan, kendini kontrol edebilen, vücuttan ayrılmaktan korkmayan ve muhalefet olmaksızın akıl ve bilgelikle yönetilme yani adalet erdemine" katarsis demektedir (Plotinos, 1989, s. 134-135). Ruhundan arınıp ideaya erişen ve yozlaşmamış, adil olma erdemleri anlamında katarsis kullanılmıştır. Katarsis bu noktada yozlaşmanın karşıtı olarak görülebilir. Otoriter ve totaliter sistemlerde entropinin artışını da katarsise gidiş olarak değerlendirmek mümkündür. Otoriter ve totaliter sistemlerde entropi maksimumken katarsis oluşur denilebilir.

Yozlaşma düzenin bozulmasıyla ilgiliyken entropi enerjinin, yoğunluğun, ilişkilerin ve sıklığın dağılması, seyrelmesi anlamına gelir. Nordau'ya göre (Nordau, 1895) "Her yozlaşma suçu içeren bir kavram olmadığı gibi özellikle azınlıkların ve sanatkârların suçlanmasında kullanılan bir kavram da olabilir." *Yozlaşma* isimli eserinde Nordau, yüzyılın sonunda toplumun içine girdiği durumu teşhis ederken insanların gerçeklerden kopmuş, utanma duygusunu kaybetmiş, yöneticilerin sorumsuz hale gelmiş olmasından yakınır. Ona göre yaşanılan şeyler bir çeşit akıl hastalığına işaret etse de yozlaşmış kimselerin tedavisi mümkündür. Gerçeklik, kesin olarak reddedilemez şekilde yozlaşmışlara gösterilirse, buna ikna olabilirler. Nordau toplumsal geleneklere, inançlara, kurallara ve değerlere karşı olanları dejenere ilan ediyordu. Dilimizdeki yozlaşma kelimesinin batı dillerindeki karşılığı olan dejenerasyon kelimesi aynı zamanda dokulardaki fonksiyon kaybını ifade etmesi yönünden önemlidir. Bir ucuyla tıp bilimine uzanan bu kelime, nesil üretememe anlamını da taşır (Nordau, 1895, s. VII, 4-7, 550).

Nordau, Lombroso'ya yazdığı mektupta bu kavramı Fransız psikiyatr Morel'den aldığını söylüyordu. Bénédict-Augustin Morel, Katolik ideallerine göre yozlaşmış sayılan tavırlar sergileyen kişilerde genetik olarak akıl hastalığı olduğunu iddia eden dejenerasyon teorisini ortaya koymuştur. Bu teoriye göre toplumla uyumsuzluk, toplumsal ahlaka aykırı cinsel faaliyetler, gerçeklikten kopukluk; nesiller içerisinde sonu

kısırlıkla bitecek, alkolizm, virüsler, uyuşturucu vb. yüzünden beyinde gerçekleşen bir genetik doku bozukluğuna işaret etmektedir. Cesare Lombroso dejenerasyon teorisine dayanarak, suçun genetik köklerden geldiğini, bazı insanların dünyaya suçlu olarak geldiklerini iddia eden bir teori geliştirmiştir. Bu teori Francis Galton ve Ernst Haeckel gibi düşünürlerle beraber kısırlaştırmalara ve Naziler tarafından uygulanan öjeniye gerekçe gösterilmiştir. Bu görüş ortaya çıktığı dönemden itibaren sert muhalefet görmüş ve günümüzde bilimdışı bir görüş olarak kabul edilmiştir (Schuster, Vd., 2011, s. 35).

Yukarıda iki tip yozlaşma tanımlanmıştır ilki toplumsal kural ve düzene karşı çıkılması nedeniyle yaşanan; gençlerde, rahiplerde, yöneticilerde, sokaklarda görülen 19 YY.'ın sonundaki toplumsal yozlaşma. Bu yozlaşma tanımı muhafazakar görüşün farklılığa karşı duruşunu göstermek açısından iyi bir örnektir. İkinci tip yozlaşma kavramı ise siyasete uygulanarak hastalıklı bir düşünce yaratılmıştır. Delilik ve aklı yerindelik gibi bilimsel dayanak olma açısından sağlıklı bulunmayan zeminler üzerine inşa edildği için; Nordau'nun ikinci yozlaşma düşüncesi ile entropi kavramı arasında bir ilişki kurmak doğru olmayabilir. Toplumsal normlara uyum arttıkça bireyin aklı yerinde, toplumsal normalara uymadıkça da deli sayılıyor olması bir çeşit sıfır kalanlı enerji aktarımı yaratmaktadır. Oysaki bu durum termodinamiğin ikinci yasasına aykırıdır.

İkinci tip tanımda toplumsal sisteme uyumluluktan yani aklı yerindelikten, yozlaşmışlığa yani deliliğe doğru toplu bir sıçrama görülür. Oysaki entropiden bahsetmek için sistemin içinde bir enerji seyrelmesinden bahsetmek gereklidir, burada ise sistemin muhalifine eksiksiz bir enerji aktarımı vardır. Bu kesinlik bize bir geçiş ya da seyrelmeden çok, bir etiket değişimi görünümü verir. Burada iş göremeyen enerjinin açığa çıkmasından söz edilmemektedir, öyleyse entropi ilişkisinden söz etmek de yerinde olmaz. Değişen şey enerjinin yeri, yoğunluğu ya da iş kabiliyeti değil de etiketidir. Toplumun yozlaşma kavramını sıklıkla Nordau'daki gibi olumsuz anlamlar kastederek kullanıldığı bilinmektedir. Nordau ve Morel örneğinde ilk yozlaşma tanımı kabul

edilebilir bir yozlaşma anlayışıyken bu tezde akıl hastalığı anlamına gelen dejenerasyon ve yozlaşma kavramları bilimdışı kabul edilerek ele alınmayacaktır.

Öte yandan liberal düşünür Mill'e göre (2018) geleneklere sadece öyle alışılagelmiş oldukları için uymanın kişiye bir yararı yoktur. Yani dejenerasyon teorisinin tam tersine yozlaşma bireyin topluma uyumuyla ilgili değildir. Ancak bireyin, toplumun ona korunaklı bir hayat sunmasına karşılık yüklendiği bir borcu vardır ve toplum ancak bireyin hayatına bu borcu ödemediği zaman veya bir başkasının mutluluğuna engel olacak şekilde davrandığı ya da hareketsiz kaldığı zaman müdahale edebilmelidir. Mill bu müdahalelerin sırasıyla "tavsiye verme, kamuoyunca tepki gösterme, uzak durup ötekileştirme ve nihayetinde kanunla yaptırıma tabii tutma" şeklinde olabileceğini söyler. Toplum, kendine karşı yapılan hareketi kişiye karşı yaptırımla değil ama kişiye sağlanan refah hizmetlerini keserek ödetmektedir. Mill şöyle der "Birey, kendisinden başka hiç kimsenin çıkarlarını ilgilendirmediği sürece, topluma kendi edimlerinden dolayı sorumlu değildir." Bu halde Mill'e göre yozlaşma, toplumun kişi özgürlüğüne haksız müdahalesinden doğacaktır (Mill, 2018, s. 82, 104-105, 130-131).

Mill'in düşüncesine göre artışı ve azalışı ölçülebilecek şey özgürlüktür, buradan hareketle özgürlüğün arttığı bir ortam Mill için kişilerin mutluluğu ararken başkalarını mutsuz etme sınırına takılmayacakları yani arayışlarının sınırsız olduğu bir ortamdır. Gramsciyen bir tanımla bu duruma katarsis demek de bir sakınca olmadığı görülmektedir. Fakat yukarıda da adını geçirdiğim Pareto'ya göre bu durum zaten imkânsızdır. Çünkü toplam fayda sabitken bir kişinin faydası başkasının faydasını azaltmadan artırılamaz. Öte yandan özgürlüğün minimum olduğu yer, kişinin sürekli müdahale altında olduğu ve özgürlüğü arama şansının bulunmadığı bir ortam olacaktır. Bu durum Mill'in düşüncesinde maksimum entropiye denk gelir. Bu hâl tutsaklığa benzetilebilir fakat tutsaklık, kölelik demek değildir. Yani özgürlüğün minimum olduğu yerde hala toplumsal sistem ayaktadır, kişi ötekileştirilmiş ya da despot bir idareye girmiş olabilir. Tutsaklıkta

da açığa çıkmış kullanılamaz bir özgürlükten söz edilebilir, oysaki kölelikte özgürlük tamamen ortadan kalkar, o durumda sistem sıfır kalanlı bir enerji aktarımına uğramış olurdu ve entropiden gene söz edilemezdi.

Yozlaşma öğreti sistematiğiyle ilgili olduğu için öznel değerlendirmeye açık ve öğretiden öğretiye değişen bir kavramdır. Yukarıda örnek gösterildiği gibi "farklılık" liberalizm için yeniliği ifade eden olumlu bir şeyken muhafazakârlar için yozlaşma örneği sayılabilir. Politik yozlaşmanın bir örneğini de bize Michels verir. Michels'e (1966) göre sosyalistler iktidar olabilir ama sosyalizm iktidar olamaz. Çünkü sosyalistler parti içinde oligarklaşır ve sosyalizm öğretisi yozlaşır. *Oligarşinin tunç kanunu* olarak bilinen bu teoriye göre sosyalistler, toplumun ihtiyaçlarını görmezden gelen iktidarlara karşı gelerek halk iktidarını, eşit bir düzeni kurmak isteyen özverili siyasetçilerdir. Ama zamanla sosyalist parti liderlik kurumunun bir ihtiyaç olmasından da kaynaklanan sebeplerle, öğretisinden uzaklaşarak yozlaşmaya başlar. Parti içinde üst kademelerin zamanla görevleri sabitlenir ve başarılı olmasalar dahi koltuklarını kaybetmeleri daha zor hâle gelir. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır ama en önemli nedeni insanların doğasıdır. Böylece parti sistemi içerisinde sosyalist öğretinin sağladığı enerji zamanla sönümlenir. Sosyalist parti yıkılmaz, parti üyeleri hala sosyalisttir ama bu parti iktidara gelse dahi vadettiği eşitlikçi düzeni inşa edemez. Michels'in *Politik Partiler*'inde ideolojik öğretinin yozlaşması tipik bir siyasal entropi örneği olarak karşımıza çıkar (Michels, 1966).

Michels'de yozlaşma sistemin değiştirilememesine neden olurken Polybios'da sistemin değişmesi yozlaşma yüzünden gerçekleşir. Polybios'a göre üçü iyi, üçü de yozlaşmış olmak üzere altı yönetim biçimi vardır. Plybios, Platon ve Aristoteles'ten aldığı bu rejimlerin içinden demokrasi, monarşi ve aristokrasinin iyi olduğunu yazar. Fakat Aristoteles gibi aristokrasinin en iyisi olduğunu düşünmez. Polybios, en iyi yönetim konusunda Platon gibi düşünerek henüz böyle bir yönetimin denenmemiş olduğunu söyler. Onun için olabilecek en iyi yönetim üç iyi yönetim biçiminin ortak özelliklerini

kapsayan bir karma anayasadır. Polybios'a göre yozlaşmış üç yönetim biçimi aslında iyi yönetim biçimlerinin yozlaşmış halidir. Zamanla iyi yönetimler yozlaşmaya başlayıp diğerlerine dönüşürler. Örneğin monarşi yozlaşıp tiranlığa dönüşmektedir (Hughes-Warrington, 2008, s. 288).

Polybios'ta da yozlaşma kavramı sistemden antagonistik bir başka sisteme enerji akışına denk gelecek şekilde ele alınmıştır fakat Polybios bir süreçten bahseder. Ona göre iyi sistem yozlaşırken muhalif sistem güçlenmez, Polybios'a göre zaten yozlaşmış sistem iyi sistemin enerjisinin azaldığı bir hâlinin adıdır. Monarşi ele alınacak olursa: tiranlık, entropi yükseldiği zaman monarşiye verilen yeni isimdir. Entropi tiranlığı yaratmamıştır, monarşinin içinde zaten tiranlığın doğası yer almaktadır, yozlaşma sadece tiranlığı gizleyen monarşinin iyilik kabuğunun soyulması anlamına gelir. Görüldüğü üzere Polybios'ta yozlaşma entropiyle yakın anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca Polybios'tan daha sonra yönetimlerin dolaşımı teorisi sebebiyle tekrar bahsedeceğim.

Her gerçek yozlaşma entropiyi artırır ama entropideki her artış yozlaşmayı ifade etmez. Theil'ın yukarıda anlatılan örneğinden yola çıkarsak iktidarın parlamenter entropisi, zayıf partileri sürece dâhil ederek demokrasiyi güçlendirir ama demokratik sistemin yozlaşması sayılabilecek şekilde iktidar otoriterleşmesi demokratik sistemin entropisinin artması anlamına gelecektir. Yozlaşma öğretilerin sistematiğiyle ilgiliyken entropi sistemin işlerliğiyle ilgilidir. Sistem verimliliği, yoğunluğu, enerjisi ve ilişkiler ağı zayıflıyorsa entropi artıyor denilebilir. Söz gelimi aynı durum yozlaşma için de kısmen geçerlidir. Öğretide yaşanan zayıflık yozlaşma anlamına gelir ama öğreti gereği yaşanan entropi sistemi güçlendirebilir. Sistemin kendisinde yaşanan entropi kavram olarak yozlaşmayla eş değer görülebilir. Yani mikroskobik olarak entropi ile yozlaşma farklı şeylerken, makroskobik anlamda siyasal entropi ile yozlaşma yakın anlama gelecektir.

2. DEMOKRASİ'NİN EVRİMİ

Bir önceki bölümde sosyal bilimlerin bilimsellik iddiasını güçlendirmek için sıklıkla doğa bilimlerinin yöntemlerine başvurduğu anlatılmıştır. Ayrıca değinilen bir diğer konu da sosyal bilimcilerin toplumu bir sistem olarak ele alabildikleriyle ilgilidir. Toplumu sistem olarak ele alan aynı zamanda da doğa bilimlerinden beslenen bir diğer düşünceye göre toplumsal sistemler de organik varlıklar gibi evrim geçirebilmektedir (Hallpike C. R., 1996, s. 685-686).

Bu bölümde demokrasi kavramının bir sosyal sistem olarak evrim geçirdiği iddiasının kanıtlanması için öncellikle evrim kavramı karşılaştırmalı şekilde anlatılıp sosyal evrim konsepti incelenecek ardından demokrasi kavramı tanımlanmaya çalışılacak ve demokrasi bir rejim ve karar alma yöntemi olarak ele alınıp demokrasinin katılımcıları ya da bileşenleri değerlendirilecektir. Evrim ve demokrasi kavramlarının ayrıntılı olarak işlenmesinin ardından son olarak bu bölüm demokratik evrim başlığıyla bitirilecektir. Son başlıkta çeşitli düşünürlerin politik sistemlerin evrimine örnek teşkil eden çalışmaları incelenecektir.

2.1 Evrim

Bu kısımda demokrasinin evrim geçirmekte olduğu düşüncesini güçlendirmek için öncelikle evrim konusu tarihi gelişimiyle anlatılacak, ardından demokrasiyle girift halde olan dönüşüm, reform ve devrim kavramları ile evrim kavramı karşılaştırılarak işlenecek ve bu kısım sosyal evrim tartışmasıyla bitirilecektir.

Evrim kavramının gelişimine baktığımız zaman bu düşüncenin antik dünyadan günümüze kadar süre gelen tartışmalarla şekillendiğini görürüz. Tüm tartışmaların en çok dikkat çekeni kuşkusuz Charles Darwin tarafından *Türlerin Kökeni* (1859) isimli kitaptan sonra başlayanıdır. Darwin bu eserinde kendisinden önce başlayan çalışmaların ve 1830'larda yaptığı gezilerde elde ettiği verilerin ışığında birçok türün aslında ortak bir

atadan geldiğini ve bilinçli müdahaleden yoksun doğal seçilimin evrimin ana unsuru olabileceğini, doğadaki türlerin sürekli bir değişim ve var olma savaşı içinde olduklarını öne sürmüştür (Darwin C. , 1976, s. 85-87, 104-110, 141-145,). Bu kısımda evrimin tarihçesi, Darwin öncesi çalışmalara değinilerek anlatılmış, bu değinmeler de *Türlerin Kökeni*'nin ilk bölümündeki ana anlatıya sadık kalınarak kurgulanmıştır (Darwin C. , 1976, s. 9-20).

Evrim konusunda antik dünyanın ilk düşünürlerinden birinin Anaksimandros olduğu görülür, ona göre canlılar suyun içinde rastgele (*generatio spontanea*) türemiş, daha sonra olgunlaşan canlılar karaya ayak basmışlardır, hatta insanlar başlangıçta balık benzeri bir hayvandır (Kočandrle & Couprie, 2017, s. 83-85). Benzer şekilde Aristoteles'te de evrime yönelik bir doğa yaklaşımı görülür. Aristoteles, doğal süreçlerde ereksellik aranmasını yadsıyarak "Zeus ekinlerin büyümesi için yağmadığı gibi dolu da hasatları mahvetmek için düşmüyor. Buharlaşan su soğuyunca mecburen yağıyor ve bu ekinleri büyütüyor" demektedir. Aristoteles'in anlayışına göre doğada bir şeylerin gerçekleşmesi sonuca yönelik müdahale ve çabayla değil daha çok Anaksimandros'taki gibi spontane olmaktadır. Aristoteles'in ilkel sayılabilecek bu evrim düşüncesine göre değişim bir şeyi hedefleyerek oluşmaz, önce spontane gelişen bir değişim yaşanır ve eğer bu değişim yaşama ilişkin bir kolaylık sağlarsa varlığını devam ettirir, canlılar bu şekilde değişim gösterirler (Aristoteles, 2001, s. 83). Bu görüşe Darwin'in yaklaşımı Aristoteles'in doğal seçilimi açıklamaya çalıştığı fakat anlamaya yaklaşamadığı yönündedir (Darwin C. , 1976, s. 9).

Darwin modern evrim düşüncesinin kökeni olarak gösterdiği Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon'un fikirlerini temelsiz ve yöntemsiz olduğu gerekçeleriyle irdelemeden geçiştirmeyi tercih etmiştir (Darwin C. , 1976, s. 10). Oysaki Buffon'un düşünceleri yöntemsel bir temele dayanmıyor olsa da çağdaş evrim düşüncesinin temeli olduğu kadar çağdaş doğa bilimlerinin de temeli olma özelliğini taşır. Çünkü Buffon tüm

canlılar için ortak bir ata olabileceği konusuna dikkat çekmiş, tanımlanan bazı canlı türlerinin yok olduğunu (*dejenere*) bazı türlerin ise daha önce görülmediği halde sonradan ortaya çıkabildiğini yazmıştır, Buffon bununla da sınırlı kalmamış coğrafyadaki ve iklimdeki değişikliklerin canlıların bedenleri üzerinde de değişikliklere neden olduğunu söylemiştir (Mayr, 1982, s. 330-336). Değişen şartlarda fizyolojinin de değişime uğrayacağı fikri günümüz bilimine halen ışık tutmaktadır.

Jean-Baptiste Lamarck, Darwin'e göre ortak ata fikrini ve davranışsal eğilime bağlı, mucizevi olmayan evrimi ileri süren ilk düşünürdü (Darwin C. , 1976, s. 10-11). Lamarck'a göre hayvanlar alemindeki mükemmeliyetin sebebi: hayvanların davranış alışkanlıklarının fiziksel gelişime neden olması ve nesiller boyu süren bu gelişimin kalıtsal hale gelmesiydi. Böylece basit canlılar nesiller sürdükçe daha karmaşık hale gelebileceklerdi (Mayr, 1982, s. 345-346). Bu anlayışa göre ağaçlık bir arazide yaşayan memeli canlılar ağaçların ortadan kalkmasıyla beraber etrafını görebilmek için iki ayağı üzerine yükselmeye alışabilirdi. İki ayak üzerine yükselen canlı, boşta kalan ellerini kendini savunmak için ya da yemek toplamak için kullanamaya başlayabilirdi. Böylece insan gibi dik duran bir canlı dört ayaklı bir başka türden evrimleşmiş olabilirdi (Mayr, 1982, s. 352). Lamarck'ın evrimi kavrayış biçimine göre basit canlılar daha fonksiyonel ve karmaşık canlılara doğru sürekli bir dönüşüm içindeydi. Bu açıdan Lamarck'ın evrim anlayışının bir tür ilerlemeye dayalı gelişim olduğunu söyleyebiliriz. Kullanılan uzuv güçlenir, kullanılmayan uzuv ise körelir, böylece canlı yaşaması için gereken organlar bakımından mükemmeliyete kavuşurken ona yük olan işlevsiz uzuvlarından da kurtulmuş olur (Mayr, 1982, s. 355).

Charles Darwin, kendi çalışmasından önce türlerin kökenine yönelik çalışmaları anlatırken Georges Cuvier'den bahsetmez fakat *Türlerin Kökeni*'nde birçok yerde ona atıf yapar. Darwin'e göre Cuvier'nin "var olma koşulları" dediği şeyle kendisinin "doğal seçme ilkesi" aynı şeyi işaret etmektedir (Darwin C. , 1976, s. 242-243). Cuvier'nin

evrime yapmış olduğu katkılar yadsınamayacağı için evrimin tarihçesinin ve tanımlarının incelendiği bu kısımda Cuvier'den bahsedilmesi gerekir.

Cuvier'den önce insanlar birçok fosil buluyor, fakat bu fosillerle canlıların tamamının neye benzediğine dair herhangi bir fikir elde edemiyorlardı. Bu durum eskiden yaşamış ve soyu tükenmiş canlıların tam anlamıyla keşfini imkânsız hale getiriyordu. Cuvier, Buffon ve Lamarck'tan öğrendiklerinden yola çıkarak adına karşılaştırmalı anatomi[15] denilen bir yöntem ileri sürdü. Bu yönteme göre, ufak bir parça fosilden yola çıkarak bir yapboz parçası birleştirir gibi hareket ederek tam bir organizmanın iskeleti türetilebilirdi. Cuvier'nin bu metoda dayalı incelemesi, toprak katmanları arasında farklı faunaların yaşayıp sona erdiğini gösterdi (Mayr, 1982, s. 347).

Cuvier'e göre yaşam, tufanlar tarafından ya da volkanik patlamalarca birkaç kez sona erdirilip sonra sıfırdan yeniden tekrar başlatılmadıysa, alt katmanlardaki türler üst katmandakilerin atası olmalıdır ve katmanlar arasındaki türlerin farklılaşmasının nedeni ancak evrimdir. Katmanların jeolojik yapısı farklı iklim koşullarına işaret ettiği için de evrimin itici gücü var olma koşullarındaki değişimdir (Mayr, 1982, s. 363-371). Cuvier, ufak bir parçadan yola çıkarak bütünün görülebileceğini ileri sürmesi ve evrimi değişen koşullara bağlı olarak yaşanan bir değişim olarak yorumlaması bakımından önemlidir. Dahası katmanlar arasında fauna geçişleri olduğunu keşfederek, aynı anda yaşayan canlıların aynı koşullara adapte olmuş ve eşit derecede evrimleşmiş canlılar olduklarını öne sürmüştür.

[15] Karşılaştırmalı Anatomi: Canlılarda vücut parçalarının birbiriyle uyumlu olmasından yola çıkılarak yaratılmış bir inceleme metodudur. Bu metoda göre hayvanlarda körelme ve gelişme gösteren organlar hariç tüm vücut yapıları benzer özellikler göstermektedir, böylece bulunan tek bir kemik fosilinin yeri kolayca saptanabilir. Örneğin kuş ayağına benzer bir ayak fosili bulunduğunda organın büyüklüğüne göre eklemlere olası kemikler eklenerek canlının iskeletinin tamamı ortaya çıkarılmaya çalışılır. Sonuç ortaya çıktığında bu iskeletin iki ayağı üzerine yükselen kanatlı bir hayvana ait olduğu, vücudunun tüylerle kaplı olduğu ve bu hayvanın yumurtladığı düşünülür. Eğer anatomik parçalar birleştirildiğinde bilinen kuşlara benzer bir canlı ortaya çıkmıyorsa bu iskeletin nesli tükenmiş bir türe ait olduğuna hükmedilir. Aynı zamanda bu yöntem sayesinde dinozorların günümüzde yaşayan sürüngenlerle ve kuşlarla ortak anatomik özellikleri olduğu keşfedilmiştir. Bu sebeple kuşların ve sürüngenlerin ortak ataları dinozorlar olabilir (Mayr, 1982, s. 363-370).

Dr. William Charles Wells, ırklar üzerine yaptığı çalışmasıyla Charles Darwin'in dikkatini çekmiştir. Darwin "Onun çalışması doğal seçilimi açıkça kabul eden ilk çalışmadır" demektedir. Wells'in teorisine göre aynı coğrafyada, aynı cinsten fakat farklı bağışıklık özellikleri gösteren türlerin bulunması halinde bölgedeki ölümcül hastalıklara dayanıklı olan tür, başka hiçbir müdahaleye gerek kalmadan daha baskın hale gelecektir. Diğer türler ya bağışıklığı olan türle melezlenmek ya da yok olmak zorunda kalacağı için bir süre sonra dünyanın belli yerlerinde aynı cins canlıların sadece o coğrafyada daha avantajlı olan türü hayatta kalmaya devam edecektir[16] (Darwin C. , 1976, s. 11-12).

Gerçekten de Dr. Wells'in çalışması türlerin yaşadığı bölgelere ayak uyduramadıkları zaman yok olduklarına dair önemli deliller sunmaktadır. Ona göre dünyanın farklı coğrafyalarında farklı ten renklerinde insanların bulunmasının nedeni: o bölgedeki hastalıklara sadece bu insanların dayanabilmiş olmasıdır. Aynı şekilde tür içi farklılaşmanın gerekçesi olarak da bu seçilim önem arz eder. Wells'in teorisine göre içinde evrimleştiği faunadan farklı bir alana göç eden aynı türün bireylerinden bazıları bu bölgedeki hastalıklara karşı bağışık hale gelirken diğerleri eski faunanın savunmasız özelliklerini sürdürecektir. Bu durumda eski özellikleri sürdürenler yok olurken yeni şartlara ayak uydurmayı başaranlarla eski faunada kalanlar arasında da biyolojik farklar oluşacaktır. Böylece tür çeşitliliği sağlanmış olacaktır (Mayr, 1982, s. 498-500).

Ayrıca Lamarck'la birlikte düşünüldüğünde yeni faunaya ayak uyduran tür, eski faunanın hastalıklarına karşı oluşan bağışıklığını yitirebilmektedir. Bu durumdan da evrimin her zaman ilerlemek anlamına gelmeyeceğini bazen de kaybetmek anlamını taşıdığını çıkarmak mümkündür. Ayrıca Darwin'e göre evrim iradeyle gerçekleşebilecek

[16] Biyolojik sınıflandırmaya göre canlılar genelden özele doğru: alem, şube, sınıf, takım, aile, cins, tür ve alttür olarak gruplara ayrılırlar. Aynı tür içindeki canlılar çiftleştiklerinde verimli yani daha sonra üreyebilen melez döller üretirken, cins içi farklı türlerin çiftleşmelerinden türeyen döller hibrit adını alırlar ve verimsiz yani kısır doğarlar.

bir şey değildir (Mayr, 1982, s. 24). Bu yüzden evrim kavramının daha çok patika bağımlılık ilişkisine benzer şekilde algılanması gerektiğini görürüz.[17]

Girilen patikadan çıkmak ağır bedeller gerektirir ve toplum çoğu kez ayrılarak kutuplaşır, Darwin'in anlattığı evrim kavramında canlılar evrim geçirirken aslında bir patika takip etmektedirler, patikadan geri dönüş olmadığı gibi, aynı canlı türünün birden çok yeni alt türe bölünerek devam etmesi de mümkündür (Darwin C. , 1976, s. 143-145). Ayrıca evrim kavramı Cuvier'nin karşılaştırmalı anatomisi yönünden de siyaset biliminin işine yarayacak bir araca sahiptir. Evrim kuralları siyaset bilimine uygulanacak olursa örneğin cumhuriyetlerden bahsedildiğinde bir parlamento ve parlamentonun işlediği bir sistemdeyse demokratik mücadele yürütenlerin varlığı düşünülebilecektir.

2.1.1 Evrim, Dönüşüm, Reform

Bu alt başlıkta evrim kavramı ile dönüşüm ve reform kavramları karşılaştırılarak tezin konusu bağlamında neden demokrasinin özellikle evrim kavramıyla birlikte düşünüldüğü anlatılmaya çalışılacaktır

Evrim kavramı yukarıdaki başlıkta ayrıntılı bir biçimde tüm anlamlarıyla ve tarihsel gelişimiyle incelenmiştir. Evrim kavramının genel olarak değişim ve farklılaşma, özel olaraksa şartlara uyum sağlama, süreç içerisinde daha karmaşık hale gelme ve daha gelişmiş ya da ilerlemiş bir canlıya dönüşme anlamları taşıdığı görülmüştür. Evrim

[17] Barrington Moore Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri (2011) isimli eserinde birçok ülkeyi çeşitli açılardan ele alarak toplumları demokrasi ya da diktatörlüğe götüren tarihsel ve kurumsal yapıları analiz etmiştir (Moore, 2011). Moore'un kitabındaki patika bağımlılık örneklerinde türlerin evrimleşmesine benzer bir devinim vardır, tarihin belli bir döneminde seçilen bir yol toplumları çeşitli aşamalardan geçirip nihayetinde belli bir politik düzene getirmektedir (Moore, 2011, s. 481-500). Benzer bir anlatıyı Machiavelli'de de görmek mümkündür. Machiavelli Prens'te idare ediliş biçimleri sebebiyle "despot kralların topraklarını ele geçirmek zor ama elde tutmak kolaydır; özgür insanların olduğu şehir cumhuriyetlerini ise ele geçirmek kolay ama elde tutmak zordur" demiştir. Bu vecizeden, Machiavelli'nin baskı altında yönetilen toplumların daha itaatkâr olduğunu söylediği çıkarılabilir, aynı şekilde cumhuriyetlerde yaşayan insanların sindirilmesinin daha zor olacağını da söylemektedir (Machiavelli, 2014, s. 16). Bu açıdan toplumların itaatkâr ya da asi ruhlu olmaları bir tercihten daha çok bir zorunluluk halidir, despot karakterli hükümdarlar yüzünden toplumlar itaat etmek için şekillenirken, seçimlik liderlerin olduğu yönetimlerde insanlar, özgürlüklerine düşkün oldukları için daima mücadeleye yatkın olurlar. Bu durumun kısa sürede toplumların karakterini belirlerken uzun sürede sosyal evrimleşmeye neden olacağı düşünülebilir.

kavramı bu tezde son anlamıyla yani daha gelişmiş ya da ilerlemiş bir canlıya dönüşme anlamında kullanılmayacaktır. Ama şunu belirtmek gerekir ki evrim kelimesinden yavan bir tanım çıkarılarak sadece zaman içerisindeki seyir anlamı da kullanılmayacaktır. Evrim bu tezde tam olarak "*bir canlı gibi görülebilecek sosyal sistemlerin, şartların değişmesine bağlı olarak varlığını korumak için görünürde ve özünde değişime uğraması*"[18] anlamında kullanılacaktır. Evrim kavramının bu anlamda kullanılması yukarıda çıkarımı yapılan özel ve kısmen genel biyolojik tanıma uygundur.

Dönüşüm kavramını incelediğimiz zaman karşımıza birçok başlık çıkar. Bu başlıkların azaltılabileceğini ve dönüşüm kavramının yoğun olarak kentsel, kurumsal veya toplumsal kelimeleriyle ya da bu kelimelerle kavranabilecek benzer alt başlıklarla birlikte kullanıldığını görebiliriz. Bu noktadan sonra evrim kelimesiyle karşılaştırılabilmesi için dönüşüm kelimesinin yalnızca tezin inceleme alanına giren toplumsal dönüşüm anlamı incelenecek ve bir dönüşüm tanımı yapılabilir mi sorusuna cevap aranacaktır.

Kültürel dönüşüm toplumsal ya da kurumsal anlamda kullanılabilmektedir (Mattone & Vaidya, 2016). Kültürel dönüşüm Türk ya da Çin Kültür Devrimi'nde olduğu gibi toplumların köklerini terk etmeden dünyaya ayak uydurabilecek, merkez uygarlıkların kültürlerine benzeyecek şekilde kendi kültürlerini yenilemeleri (Deren, 2007, s. 383-386; Zedung, 1976, s. 316-317); diğer bir anlamda ise gönüllü ya da zorla tamamen başka bir kültürün kabul edilmesi yani asimilasyon manasına gelmektedir (Heper, 2007). Fakat en iyi anlamda dahi dejenerasyon tanımına yakınlık olduğu görülebilir. Bu bağlamda dönüşüm kavramını gözden geçirdiğimizde çoğunlukla olumlu

[18] Demokrasi, hayatta kalmak uğruna her türlü tavizde bulunabilecek bir sistem değildir. Bu yüzden evrim kavramı demokrasi için oldukça uygun bir seçimdir. Çünkü canlılar da her türlü tavizde bulunarak hayatta kalmaya devam edemezler, örneğin memeliler akciğer solunumundan vazgeçerek hayatta kalamazlar fakat ciğer kapasitelerinin artması sonucunda tamamen suda yaşayabilecek şekilde evrimleşebilirler.

anlamlara gelmesine rağmen muhafazakâr açıdan bazen olumsuz anlamları da ifade edebilmektedir.

Reform kelimesi karşımıza daha çok kamu reformu, bununla ilişkili olarak para reformu, tarih içerisinde de dinde reform gibi kavramlarla çıkar. Tüm bu kavramların ötesinde bir de ideolojilere yönelik bir reformculuk anlayışı ya da reformizm kavramı vardır. Reform kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle reformizmi inceleyip daha sonra sırasıyla; kamuda reform, para reformu ve dinde reform kavramları üzerinde duracağım. Reformizm kavramı Fransız İhtilali ile beraber eskimiş olanı artık işe yaramaz hale geleni değiştirip yerine daha verimli, daha faydalı, topluma daha yararlı olana geçme düşüncesi olarak görülmüştür (de Tocqueville, 1995, s. 53-57, 207-2019). Bu anlamıyla reformculuk kamu yararı için yapılan dönüşümcülük anlamına erişir.

Reformizmin diğer açıdan kavranışı Sosyalist ideoloji ile girift halde bulunmaktadır. Özellikle Bernstein ve Kautsky'nin devrimcilere yönelik eleştirileri, Bolşeviklerce doğru bulunmayıp bu eleştiriler döneklik olarak görülmüş ve reformistler, Marksizmi revize etmekle suçlanmıştır. (Lenin V. İ., 1989, s. 13-16, 119-126). Reformist sosyalistler, sonradan Avrupa Solu'nun temelini oluşturmuş ve günümüzdeki sosyal demokrat düşüncenin de temeli olacak Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin ideolojik zeminini hazırlamışlardır. Bu anlamıyla reform güçlü bir ideolojiye, artık o ideolojinin ana öğretisine sahip çıkanlar tarafından kabul edilemeyecek derecede büyük değişiklikler getirme anlamını da taşır.

Reformistler ortak özellik olarak ideolojilerinin zaman içerisinde aşamalarla iktidara geleceğini düşünmektedirler. Bu tedrici yaklaşım özellikle Sosyal Demokratlarda alenen görülmektedir (Bernstein, 1963; Marx & Engels, 1989, s. 11-12). İnsanların refahını düşünen bir politikanın sosyal hayatta zorluk yaşatmadan rejimi zaman içerisinde yavaşça değiştirmeye çalışması fikri, evrimin "canlılar ancak değişen koşullarda hayatta kalabilmek için evrim geçirirler" tezi ile kısmen uyumludur. Çünkü aşağıda devrim

konusunda yapılan karşılaştırmada da işleneceği gibi (Bkz. s. 45-47, 70) bir anda yaşanan büyük değişikliğin olası etkisi, biyolojik bir varlık için şok geçirip ölmek olabilir.

Kamuda reform kavramına baktığımızda bu kavramın kurumsal dönüşüm kavramı ile hemen hemen aynı şeyi ifade ettiğini görürüz. Hatta bu noktada kamu yönetiminde dönüşüm üzerine düşünen kişilerin aslında reformu anlattıklarına şahitlik edilmektedir (Övgün, 2013; Karasaç Gezen, 2013). Bu doğrultuda para reformu kamunun finans alanında yaptığı düzenlemeleri ifade eder, bu konuda Türkiye'nin 2000'li yılların başında yapmış olduğu bankacılık sektörü dönüşümü örneği verilebilir (Tigrel, 2014). Esas anlamıyla para reformu piyasaya yeni emisyonların sürülmesi, devalüasyon yapılması, para biriminin değiştirilmesi ya da maddi paradan itibari paraya geçirmesi gibi paranın dolaşımına ve alım gücüne yönelik yapılan müdahaleleri ifade eder (Mishkin, 2011, s. 53-56, 656). Övgün kitabında (2013) yönetimde reformu tanımlarken TODAİE'den alıntıyla "Kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde, görevlerin bölünüşünde, teşkilat yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanılış biçiminde metodlarında, mevzuatında, haberleşme ve halkla ilişkiler sisteminde mevcut aksaklıkları, bozuklukları ve eksiklikleri düzeltmek amacını güden kısa ve uzun vadeli, geçici ve sürekli nitelikteki düzenlemelerin tümü" olarak tanımlamıştır (Övgün, 2013, s. 22).

Buraya kadar görüleceği üzere reform kavramı ile kurumsal bir yapı içerisinde eskinin verimsizliğinden ve işe yaramazlığında şikâyet eden bir grubun kendi planları ile hareket ederek şikâyet ettikleri konuda daha verimli ve faydalı yeni bir süreci yaratmaları anlatılmaktadır. Oysa dinde reform kavramı tarihsel açıdan bizi biraz daha geriye götürür. Reform kelimesinin manasını tam olarak anlayabilmemiz için bize apayrı bir tanımlama sunar. Dinde reform denildiği zaman, işe yaramaz ya da faydasız kavramları yerine gerçeklikten sapmış, yozlaşmış kurumların o kurumların içinde olmayan fakat o kurumlara bağlı olan ya da o kurumlardan hizmet alan kimseler tarafından yoğun olarak

eleştirilmesi neticesinde, büyük mücadeleler ve bedeller ödendikten sonra kurumsal yapıların yaşadıkları güç ve itibar kaybını durdurma amacıyla kendilerini yeni oluşan şartlara adapte edebilmesi anlamı çıkarılabilir (Eliade, 2003, s. 365-370).

Dinde reform, Avrupa tarihi düşünüldüğünde, aynı gruba mensup insanların yozlaşma karşıtı hareketleri neticesinde bu grubun çatırdaması, protesto edenlerin ayrı bir dini grup oluştururken eski yapıya bağlı kalanlarında mevcut yapıyı reforme etmesi anlamında kullanılmaktadır (Eliade, 2003, s. 275-279). Türkiye düşünüldüğünde dinde reform kavramı daha çok dinin Türkçeleşmesi, dua ve ibadetlerin içerisine milli unsurların yerleştirilmesi, sosyal hayatta sekülerlik esas alınarak dinin toplumsallık unsurunun zayıflatılması ve dini hizmetleri devlet tekeline toplanması gibi uygulamalar görülür. Türkiye ekolünde de devletin müdahalesi vardır (Zürcher, 2000, s. 252-253, 262, 271-283). Avrupa'da da reform sonrasında kilisede ulusal dilin kullanılması devletin sekülerleşmesi, kadının toplumsal hayatta haklar kazanması ve toplumun dini referansları günlük hayattan uzaklaştırması ile birlikte düşünüldüğünde aslında din reformu hemen her ülkede siyasi, sosyal ve kültürel alanları tekeline almış dinin, ibadethanelerle sınırlandırılması, dinden boşalan yerlerin seküler devlet tarafından doldurulması ve inancın kişisel bir hak olarak toplumsal tapını olmaktan çıkarılması vardır (Roberts & Westad, 2013, s. 484-496, 500-501, 510-512, 577-586, 595-599).

Reform kavramı her hâlükârda içeriden ya da yukarıdan bir müdahale ile yaşanan dönüşümü ifade eder. Dönüşüm gibi reform kavramı da olumlu ve olumsuz anlamlarını eleştirinin doğduğu kaynağa göre alabilmektedir. Fakat hem dönüşüm hem de reform kavramlarında bir iyileştirme düşüncesinin baskın olduğu görülür, oysaki evrim kavramında hem bilinçli müdahale hem de iyileştirme anlamı bulunmaz. Bu bağlamda evrim kavramıyla reform kavramı ayrılırlar. Reformun aşamalı ve zamana yayılmış olması ise evrim kavramıyla bir ortaklık göstermektedir.

2.1.2 Evrim ve Devrim Tartışması

Çalışmanın alt başlığında, öncelikle Fransız İhtilali'ne gidilen süreçte devrimci düşüncenin gelişimine bakılacak, ardından 1830 ve 1848 Devrimleri işlenecek, daha sonra devrimin Marksist anlamı araştırılacaktır. Bu alt başlıkta demokrasinin, devrim kavramı yerine neden evrim kavramıyla incelendiğini açıklığa kavuşturabilmek için devrim kavramını tanımlamaya girişilmiştir, bu yüzden yukarıda belirtilen konular tartışılmayacak sadece bu konuların terim anlamlarının gelişimi üzerinde durulacaktır.

Devrim kelimesi Türkçede belli bir alanda hızlı ve köklü değişiklik anlamında kullanılmaktadır[19]. Siyaset biliminde özel olarak Devrim kavramını incelediğimiz zaman gene bu anlamdan türetilmiş şekilde özellikle Marksist teoride devrim kavramının kullanıldığını görmekteyiz (Marx & Engels, 2014, s. 113-117). Aslında devrim fikrinin ortaya çıktığı süreç incelenecek olursa antik döneme kadar geriye gitmek mümkündür (Aristoteles, 1975, s. 143-149; Platon, 1998, s. 69-70).[20] Devrim kelimesinin daha ari şekilde aranması gerekirse seçilen yol bize İngiliz Devrimi'nin[21] gerçekleşmesi akabinde Avrupa'da arka arkaya birçok devrimci girişim ve kalkışma olduğunu, bunların başarıya ulaşıp bütün dünyaya devrim kavramını tanıtanının ise Fransız Devrimi olduğunu gösterecektir (Moore, 2011). 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi ardından 1830 Temmuz ve 1848 Şubat Devrimleri gerçekleşmiş; dünya tarihi tüm bu birikimlerin ışığında fikirleri şekillenen ayrıca 1871'de Paris komününü yaşayan -Gramschi'nin adlandırışıyla- büyük praxis teorisyeni Karl Marx'ı tanımıştır (Gramsci, 1992, s. 405). Kendisinden önceki tüm Sosyalist düşünürleri anlamış, birçoğunu ütopik bulmuş,

[19] TDK: Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik.

[20] Fakat burada da karşımıza devrim ile darbenin farklı şeyler olduğu tartışması çıkacaktır. Antikitenin devrim anlayışı bugün için darbe diyebileceğimiz bir askeri müdahaleye işaret eder, tezimiz bu meseleye.

[21] İngiliz Devrimi tanımı daha çok Muhteşem Devrim de denilen 1688 yılında Hollanda'nın İngiltere'yi işgalini ifade etmek için kullanılsa da 1640 yılında Uzun Parlamento'nun göreve başlamasından 1688'e kadar geçen İngiliz İç Savaşı dönemini, Üç Krallık Savaşı'nı ve Muhteşem Devrim'i aynı anda ifade eden süreci belirtmek için de kullanılmaktadır.

ardından kendisinin sosyalizme yönelik düşüncelerini Engels ile birlikte kaleme almıştır (Marx & Engels, 2013, s. 394-401).

Avrupa'da dini reform öncesinde tanrıya ait olduğu düşünülen iktidarın dünyevileşmesiyle beraber önceleri kutsal olan kralın da tiranlaşması halinde öldürülebileceği (*tyrannicide*) fikri doğmuştur. Bu fikir başlarda dine karşı gelen kralların artık gayrimeşru hale geldikleri düşüncesinden hareket etse de her şeye gücü yeten mutlak monarşiye karşı diğer özgürlükleri de kısıtladığı gerekçesiyle Kıta Avrupası'nın feodalizm dönemlerindeki güçsüz kralını isteyen düşünürlerce (*monarkomak*) de desteklenmiştir (Yalçınkaya, 2015a, s. 250-252; Yalçınkaya, 2015b, s. 392-395). Böylece gayrimeşru krala karşı direnmek ve başkaldırmak hatta onu öldürmek meşru görülmüştür.

Yukarıda da söylendiği gibi devrim fikri antik dönemlere dayansa dahi Avrupa'da dini reform hareketiyle başka bir anlam kazanmış ve belki de bu düşünce değişikliği sayesinde 1640'ta İngiliz Devrimi başlamıştır. *Monarkomak*lar her ne kadar, daha siyasi gerekçelerle hareket ediyor olsalar bile *tyrannicide* düşüncesi de dahil her iki düşüncede de monarkın öldürülmesinden sonra yerine kimin geçeceği sorusu önemli değildir.[22] Oysaki İngiliz Devrimi mutlakıyetten cumhuriyete sonrasında meşrutiyete giden bir dizi rejim değişimine sahne olmuştur. Bu rejim değişimleri sırasında I. Charles idam edilmiş, bir askeri darbe[23] gerçekleşmiş, Oliver Cromwell mezarından çıkarılarak asılmış ve İngiltere yabancı bir güç tarafından işgal edilmişti (Zabcı, 2015a, s. 428-430; Zabcı, 2015b, s. 479-481). Bu anlamıyla devrimin sonrasında siyasal iktidarın kullanımına ilişkin köklü değişiklikler anlamına geldiğini, hatta mutlakıyet, cumhuriyet gibi devletin

[22] Geleneksel taht sırasının takip edileceğini ya da tahtta hakkı olan soylulardan tiranı öldürenleri koruma altına almayı vaat edenleri yeni monark olarak düşündükleri varsayılabilir.
[23] Pride 's Purge: Albay Sir Thomas Pride komutasındaki Oliver Cromwell destekçisi yeni ordunun muhalif vekillerin Uzun Parlamento'ya katılmasına engel olması.

sahibinin kim olduğuna dair önemli değişikliklere neden olan büyük alt-üst oluşları ifade ettiğini söyleyebiliriz.[24]

1763'te Yedi Yıl Savaşları bittiğinde Büyük Britanya Krallığı, Kuzey Amerika Kıtası'ndaki toprakların çoğunluğunu idaresi altına almıştı.[25] İdari yükü artan Büyük Britanya'nın, Fransa ve müttefiklerine karşı zafer kazanmasını sağlayan silahlı kuvvetlerine ve bu kuvvetleri her anlamda besleyen sanayiye yatırımı artırmak istiyor ayrıca savaşta alınan borçların da ödenebilmesi için ardı ardına mali politikalarını sıkılaştırıyordu.[26] Tüm bu kararlar Büyük Britanya Krallığı Parlamentosu'nda alınmıştı, oysaki bu parlamentoda kolonilerden seçilerek gelen temsilciler bulunmamaktaydı bu sebeple Kuzey Amerika'daki 13 İngiliz Kolonisi bu yeni düzenlemelere temsil edilmeksizin vergilendirme (İng. *taxation without representation*) oldukları gerekçesiyle itiraz etti (Bailyn, 1992, s. 263).

Vergilendirme protestoları neticesinde uygulamalar yürürlükten kaldırılsa da 1767'den itibaren kolonilere yeni yükümlülükler getiren Townshend Acts isimli kanunlar gene Büyük Britanya Parlamentosu'ndan geçerek yürürlüğe konuldu. Daha sert protestolara rağmen[27] bu sefer kanunlar yürürlükten kaldırılmadı (Zinn, 1994, s. 70-72). Üstelik Boston'da 1770-1773 yıllarında gerçekleşen olayların sorumluluğunu

[24] Avrupa İngiliz Devrimi'nden sonra din ve veraset savaşlarına devam etti. İngiliz Devrimi Avrupa'da devrimci bir hareket olarak hemen karşılığını bulmadı belki, ama artık dini nedenlerle gerçekleştirilen iç savaşlar yerini siyasi nedenlerle gerçekleştirilen devrimlere bırakacaktı.

[25] Yedi Yıl Savaşları Kuzey Amerika'dan Hindistan'a kadar uzanan geniş alanda Avrupa devletlerinin birbirleriyle savaşmasına neden olmuş, İngiltere bu savaşın neticesinde Fransa'nın Louisiana ve Saint-Pierre and Miquelon Adaları dışındaki Kuzey Amerika'daki tüm kolonilerini devralmıştı. Dünya çapında çatışmaların yaşandığı bu büyük savaşın maddi yükü katılan tüm ülkeler için çok ağırdı.

[26] Şeker (Sugar Act 1764), cam (Revenue Act 1767), çay (Tea Act 1773) vb. maddelere ek vergiler konuluyor, tüm hukuki belge, resmi işler ve lisanslarda sadece Londra'da üretilen damgalı kâğıt kullanımı zorunlu tutuluyordu (Stamp Act 1765) ayrıca kolonilerin para basması kısıtlanıyordu (Currency Act 1764). Artan ek vergilere ve zamlara rağmen kolonilerin para basması kısıtlandığı gibi genişleyen topraklarda yaşanabilecek idari sorunlara karşı da kolonilerin yasa yapma (The New York Restraining Act), yargılama (The Vice Admiralty Court Act) yetkileri elinden alınıyor ayrıca Britanya kuvvetlerinin giderlerini karşılamak zorunda bırakılıyorlardı (Quatering Act 1765). Ayrıca koloniler arası ticaret de yasaklanmıştı. Böylece tüm ürünler ancak Büyük Britanya'ya gidip damga vergisi yansıtılarak koloniler arasında dolaşabiliyor ya da basit işlemlerle katma değer kazandırılıp gene yüksek vergiler yansıtılarak hammaddesinin üretildiği kolonilere satılabiliyordu (The Indemnity Act 1767).

[27] 1770 Baston Katliamı ve 1773 Baston Çay Partisi

Amerikalılara yükleyen bir dizi kanun çıkartıldı[28] ve Fransa'dan Yedi Yıl Savaşları'nda alınan Katolik Quebec Kolonisi'nin idari alanı 13 Koloni aleyhine genişletildi (Bailyn, 1992, s. 119).

Boston'da artan gerginlik sıcak çatışmaya dönüştü, ardından çatışmalar tüm Massachusett'e yayıldı. Amerikalılar kendilerine ait gördükleri Quebec'e verilen toprakları almak için saldırıya geçtiler ve böylece Amerikan Devrimi'ne giden yolda son aşama da aşılmış oldu. 1775 yılında gerçekleşen Quebec İşgali ile artık Büyük Britanya resmen Amerikalılarla savaş halindeydi. Amerikalılar 1776'da bağımsızlıklarını ilan ettiler (Zinn, 1994, s. 71). Fransa, Hollanda ve İspanya'nın da yardımıyla geçen 8 yılın ardından Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Savaşı'nı kazanmış ve yeni bir demokratik devlet olarak 1783 yılında Büyük Britanya tarafından tanınarak devrimini tamamlamıştır (Zinn, 1994, s. 77-78).

Devrim kelimesinin diğer bir kullanım örneği de sanayi devrimidir. Tezin konusu bağlamında olmadığı için bu konu üzerinde fazla durulmayacaktır. 1784'te James Watt tarafından tasarlanan buhar motoruyla dünya yavaş yavaş üretim modelini değiştirmeye başlamıştır (Hobsbawn, 2003, s. 40).[29] Sanayi, büyük bir çalışma ortamı sağlayarak ekonomide ve sosyal organizasyonda önemli bir yer tutmuştur (Hobsbawn, 2003, s. 59-62). Sanayi Devrimi çoğunlukla İngiltere özelinde düşünülse de zamanla tüm sektörlere ve tüm dünyaya yayılmıştır (Hobsbawn, 2003, s. 46-52). Sanayi Devrimi sadece

[28] Intolerable Acts (Tr. Tahammul Edilemez Yasalar) Boston Port Act 1774, Massachusetts Government Act 1774, Administration of Justice Act 1774, Quartering Acts ve Quebec Act 1774 isimli yasaları kapsayan genel cezalandırma yasaları.

[29] Başlarda sömürgelerden gelen ürünler su değirmenlerinden sağlanan enerjiyle işlenebiliyorken insan emeğine daha fazla ihtiyaç duyuluyor dahası artan kolonilerde artan nüfus ve plantasyon sayısı hem işlenmesi gereken hammaddeyi hem de mamul maddeye olan ihtiyacı artırıyordu. Üstelik sömürgelerde tanışılan baharat, seramik, tütün ve kakao gibi malzemelerle paketlenmiş gıda gibi ürünler tüketim alışkanlıkları değiştirmişti (Berg, 2010, s. 54). Buna rağmen Britanya Adası'nda dahi en hızlı taşımacılık denizyoluyla yapılabiliyor, bu da maddelerin taşınmasını yavaşlatıyordu. 1760-1780 yıllarında kendiliğinden hareket sağlayan taşıtlar ve makinalar üretimde yer almaya başladıkça sanayi devrimi gözle görülür hale geldi (Hobsbawn, 2003, s. 52-57).

ekonomik üretim modelini değil toplumun örgütlenme yapısını, davranış alışkanlıklarını ve değerlerini de değiştirmeye başlamıştır (Hobsbawn, 2003, s. 48-62).

Sanayi Devrimi genel olarak artık değer üretiminin tarihte daha öncesiyle kıyas kabul edemeyecek derecede arttığı yeni bir üretim modeline geçişi ve bu ilerlemeyle gelen sosyal değişimleri ifade etmek için kullanılır (Hobsbawn, 2003, s. 45, 55-62). Sanayi Devrimi'nin yöntemi bilimsel-teknolojik ilerlemedir. Devrim kelimesinin diğer kullanımlarında siyasi bir değişim söz konusu olduğu halde Sanayi Devrimi doğrudan iktidarı ya da rejimi hedef almayan bir değişimdir (Hobsbawn, 2003, s. 38-39, 54). Sanayi Devrimi ile diğer devrimlerin ortak özellikleri, değişime neden oldukları alanlarda kendisinden sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağı köklü ve kalıcı değişimlere neden olmaları ve bu değişimlerin daha sonraki olaylara neden teşkil etmesidir. Aynı zamanda incelediğimiz tüm devrimler etki bakımından ülke sınırlarını aşmaktadır.

Ne gariptir ki İngiliz zaferiyle sonuçlandığı halde, İngilizlerin nihayetinde en güçlü kolonilerini kaybetmesine neden olan Yedi Yıl Savaşları, sonrasında yaşanan Amerikan Devrim Savaşı'yla beraber Fransa'da monarşinin sonunu getirecektir. Sosyal Termodinamik başlığı altında kısmen değinilen Fransız Devrimi'ne burada tekrar değinilecektir. Bu sefer Fransa'da yaşanan ihtilalin, devrim kavramını nasıl tasvir ettiği üzerinde durarak, evrim kelimesiyle ilişkisi incelenecektir.

Fransa idari yapısı Moore'un (Moore, 2011, s. 70-76) anlatımına göre, merkezdeki kralın güçlü, vasallarının ise güçsüz olduğu bir şekle benziyordu.[30] Fransız Kraliyeti bu soruna çözüm olarak, önce hazineyi güçlendirmek için zenginlere soyluluk unvanları satmayı teşvik etti, ardından ekonomide etkinlik adına burjuvanın güçlenmesini sağladı (de Tocqueville, 1995, s. 79-80, 121-123). Fakat zamanla soylular lehine olan yasalar değişmediği halde burjuva üzerindeki vergiler artırıldı (de Tocqueville, 1995, s. 130-

[30] Bu durum taşrada devlet otoritesinin güçsüzlüğüne neden olmasının yanı sıra devlet vergi toplamada ve üretimde etkinlik sağlayamıyordu.

134).[31] Burjuva ülkedeki yapıya tamamen hâkim olduğu zaman, din adamları ve soylulara tanınan bu ayrıcalıklar orta sınıfın tepkisini çekti ve yukarıda da değinildiği gibi (Bkz. s. 12) üçüncü tabaka ulusal egemenliği talep etti (Sieyès, 2005).

Birçok Fransız düşünür önce reformlarla yaşanan sorunların çözülebileceğine inanıyorlardı.[32] Devrimden kısa süre önce yaşanan idari reformla halkın talepleri ile kralın iradesinin aynı yönde olmadığı görüldü ve reformlarla durumun iyileştirilemeyeceği anlaşıldı (de Tocqueville, 1995, s. 245-247) Sansür ve vergiler başlıca kısıtlayıcı şeylerdi. Aydınlar dini kurumların etkinliğini doğru bulmuyor halkın iradesi önünde bu kurumların engel oluşturduğunu, ulusal bir halk eğitimi olmamasının toplumsal ilerlemeyi engellediğini düşünüyorlardı (Ağaoğulları, 2015, s. 532-533; de Tocqueville, 1995, s. 209-213).

Fransız Devrimi, kendisinden önceki başarılı devrimlerden güç kullanımı ve aşırı eğilimleri sebebiyle ayrışıyordu.[33] Diğer devrimlerde siyasal yapı kısmen korunmuş ve yeni iktidar geçmişin kurumlarını kısmen de olsa devam ettirmiştir. Buna karşın Fransız Devrimi siyasal yapının yanında para, ölçü birimi ve takvime varıncaya kadar her türlü nesnel ve toplumsal kurumu kökten ya yok edip yerine yenisini koymuş ya da tamamen tarihe gömmüştür. Fransız ihtilalinin bir diğer özelliği de dili, kültürü ve dini çok farklı olan insanları bile devrimci bir fikir etrafına toplayabilmesi olmuştur. Bu bakımdan devrim birleştirici bir güçtür (Hobsbawn, 2003, s. 63-64).

Fransız Devrimi bir kez başladıktan sonra kendi yolunu izlemiş ve önüne çıkan her şeyi yok etmekle kalmamış nihayetinde toplumu baskılayan ilahi kurumlara suçlamalarını yöneltmiştir. Tocqueville, bu durumda Fransız Devrimi'ni "taçları ve

[31] Zenginlik burjuvaya geçmiş, orduda ve vergi toplama işlerinde görevli olan soylular ise çalışmadan artan zenginlikten paylarını alıyor üstüne bir de vergi sisteminin adaletsizliği yüzünden daha az vergi veriyorlardı.
[32] Devrim var olan kurumların bir daha geri dönmemek üzere yıkılması anlamına gelecekti. Fakat Fransızlar özellikle keyfiyetten ve yasaların herkesi bağlayıcı olmamasından şikâyet ediyorlardı.
[33] Fransa'da monarşi kanlı bir biçimde ortadan kaldırılmış, yüzyıllarca sessiz kalan halk birden, sosyalizmden ve ulus egemenliğinden bahseder hale gelmiştir.

halkları parçaladıktan sonra onları davasına kazanan, dini devrimlerden farklı olarak dine karşı da devrim olduğu halde insanları sınırları aşarak hatta sınırları yeniden çizerek birleştiren bir sivil ve siyasi devrim" olarak tanımlar (de Tocqueville, 1995, s. 42-50). Bu gerçekten gelişkin tanıma göre devrimlerin bir hazırlık ya da devrimi hazırlayan şartların gerçekleşme aşaması vardır, ardından devrimci bir kimlik oluşur. Fransız Devrimi'nde bu kimlik burjuva etrafında şekillenmiştir. Daha sonra toplum alt-üst olur ve nihayetinde tüm eski kurumlar bir daha geri dönülmemek üzere kökünden değiştirilir.

Fransız Devrimi nasıl ki önceden gelen birikimlerin ürünü olduğu için 1789'da bir anda patlak vermediyse aynı şekilde o yıl içinde de bir anda olup bitmedi.[34] 1814'te yeniden iktidara gelen Bourbon Hanedanı Napoleon'un Elba Adası'ndan kaçarak Fransa'ya döndüğü 100 Gün hariç, 1830 Temmuz Devrimi'ne kadar ülkeyi meşruti monarşiyle yönetti. 1830'da halkın tepkisini çeken kararlara imza atan Kral 10. Charles ve Başbakan Polignac ülkede huzursuzluğa neden oluyordu. Ayrıca Fransa 1780'lere göre inanılmaz bir güç kaybı içindeydi (Hobsbawn, 2003, s. 120). 1830'da gerçekleşen şey restorasyona son veren Temmuz Monarşisi dönemini başlatan bir burjuva devrimiydi (Marx, 2009, s. 11-12).[35]

1830 Devrimi'yle daraltılan oy verme hakkının mülkiyete dayalı olarak genişletilmesi, parlamentonun etkinliğinin artırılması ve monarkın burjuva lehine değiştirilmesi sonuçları doğmuştur. Bu anlamıyla devrim, anayasal değişiklik ve sınıflar arası egemenlik mücadelesi olarak görülebilir (Hobsbawn, 2003, s. 143).

[34] Genel öğreti Devrimin 1792'de Eylül Katliamı'nı takiben radikalleştiğini ve Terör Dönemi adıyla bilinen seri idamlar dönemine girildiğini söyler. Kraliyet ailesinin idamı ve 1. Cumhuriyet'in ilanı da bu dönemde gerçekleşmiştir. Fransız Devrimi 1789'da Bastille Hapishanesi Baskını'yla başlayıp 1799'da 18. Brumaire Darbesi ile sona erdiği halde Avrupa'da 20.YY'ın sonlarına kadar siyasi etkisi hissedildi. 18. Brumaire'da Napoleon Bonaparte tarafından ilan edilen 1. İmparatorluk 1815'te sona erdirildikten sonra, Fransa koalisyon güçlerince restorasyon dönemine sokulmuştu.

[35] Fransız İhtilali'nden farklı olarak 1830 Temmuz Devrimi'nde Burjuva sadece öncü değil ayrıca egemenliğin devredildiği sınıftı da. Bourbon Restorasyonu döneminde kurulan meşruti monarşide 1830 Devrimi'yle burjuva lehine parlamentoya doğru bir güç nakli yaşanmıştı.

Burjuvanın sınıf olarak iktidara el koyması ve uluslararası saldırılara karşı kendini koruyacak burjuva yanlısı kral (yurttaş kral) Louis-Philippe'i tahtta tutması 1789 ruhu içinde mali aristokrasi imajı çizmiştir. Halk tekrar açlığa ve ağır vergilerin insafına terkedilmişken, yeniden ayrıcalıklı bir sınıf doğmuştur (Marx, 2009, s. 11). 1846'dan itibaren ülke ekonomisi kötüye gitmiş, Kral'ın Belçika'nın bağımsızlığı için yaptığı sınır ötesi müdahaleler halka anlatılamamıştır. Gelir adaletsizliğinin giderek arttığı bu şartlar 1848 Devrimi'nin kapısını aralamıştır (Marx, 2009, s. 15-16). Fransa burjuvanın önderliğinde sanayileşmeye devam ettiği için, güçlü bir işçi sınıfına da sahip olmuştur ve bu sınıf 1830'da yaşanan değişikliklerle sadece yeni bir aristokrat sınıfı yaratıldığını, bu ayrıcalıklı sınıfa son vererek yeniden cumhuriyet kurulması gerektiğini düşünmüştür (Marx, 2009, s. 11).

1848 yılında sosyalistlerin önderliğinde Şubat Devrimi gerçekleşir. Bu devrimde sosyalistler ve küçük burjuva yine iş birliği içindedir.[36] Fabrika ve banka sahibi büyük burjuvanın karşısında alt ve orta sınıf ittifakı bulunmaktadır (Marx, 2009, s. 20-21). 1848 Şubat Devrimi neticesinde Fransa'da 2. Cumhuriyet Kurulmuş maalesef bu cumhuriyetin ömrü de uzun olmamıştır. 1852'de III. Napoleon kendini imparator ilan ederek 2. İmparatorluk'u kurmuştur.

Napoleon isminin hatırası sebebiyle yorgun düşmüş Fransız toplumunda III. Napoleon'a karşı sadece cumhuriyetçilerin kolayca bastırılan ufak direnişleri olmuştur (Marx, 2009, s. 114-118). 2. İmparatorluk, her ne kadar Fransızların hayal ettiği bir diriliş sunamasa da toplumun devrimci geleneği de korunabilmiştir. 1870 yılına gelindiğinde Prusya ile Fransa arasında yaşanan Sedan Savaşı 2. İmparatorluk'un sonu olmuş, III. Napoleon esir düşmüş ve Alman Orduları Paris'e yönelmiştir. 1871 yılında ateşkes

[36] 1848 tarihi ayrıca Avrupa'nın hemen hemen her yerinde milliyetçi ve sosyalist devrim hareketlerinin yükseldiği bir yıldır. O yıl, Alman ve İtalyan şehirlerinde siyasal birliğe giden yolun önemli adımları atılmış, pek çok monark tahtından edilmiştir.

anlaşması imzalanmasına rağmen Paris'i teslim etmeyen sosyalistler 72 gün süren bir komün kurmuştur (Marx, 2011, s. 45-51).

1871 yılında yaşanan Paris Komünü deneyimi modern çağın en önemli sosyalist gelişmelerinden birisi olarak görülür. Alman Ordularının Paris'i kuşatmalarıyla beraber şehir, orta ve üst gelir gruplarının sorumluluktan kaçması nedeniyle tamamen işçi sınıfına kalmıştır. Yenilen ordunun silahlarına el koyan Parisli işçiler, şehri Almanlara teslim etmemek için direnmiştir, ayrıca patronların eksikliğinde çalışmayan fabrikalar ve işlemeyen ticaret nedeniyle yaşanan üretim, ikmal-iaşe sorunlarını ortadan kaldırmak için Parisliler komünal bir düzen kurarak kendilerini yönetebileceklerini göstermişlerdir (Schmidt, 2001, s. 105-108; Marx, 2011, s. 80-82). III. Napoleon Dönemi'nin sona ermesiyle III. Fransız Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Fransa, Parislilerin gerçekleştirdiği bu direnişin Almanları kışkırtabileceğini düşünerek Paris'e müdahale etmiş ve komünü dağıtmıştır. Böylece bir devrime dönüşemeyen Paris Komünü patronsuz, burjuvasız bir dünyada proletarya egemenliğinin mümkün olduğunu göstermiş, hatta Bakunin'e göre (Löwy, 2011) devlete karşı yapılmış bir devrim olarak tarihe geçmiştir.

Karl Marx, Paris Komünü'nün önemini "Emekçilerin Paris'i, Komün'üyle birlikte yeni bir toplumun muştucusu olarak daima anılacaktır." cümlesiyle dile getirmiştir (Marx, 2011, s. 144). Marx'ın devrim kavramını kullanış biçimi tarihte önemli bir yer tutmaktadır. Marx'ın tarih anlayışı içinde sınıfların mücadelesi vardır (Marx & Engels, 2014, s. 69). Bu mücadelede toplumlar aşamalardan geçerek nihayetinde komünist topluma ulaşır[37]. Komünist topluma geçiş için yapının büyük bir devrimle yıkılması ve yeni bir üretim-bölüşüm ilişkileri ağının kurulması gerekmektedir.[38] Kapitalizmin iktisadi analizini yaptıktan sonra, kapitalist toplum yapısının bir aşamada tıkanacağını ve bu

[37] Marx tarihsel analizinde toplumları İlkel Komünal Toplumlar, Köleci Toplumlar, Feodal Toplumlar, Kapitalist Toplumlar ve Komünist Tolumlar olarak aşamalı şekilde saymaktadır. Bu toplumların ayrışmasının nedeni derin yapısal farklardır.

[38] Tarihte sömürülen ile sömüren ilişkisi süregelmiş, modern çağda da burjuva, proletaryanın emeğini sömürmektedir.

tıkanıklığın devrimle aşılabileceğini söylemektedir. Marksist Devrim'e giden yol kapitalizmin entropisinin artmasıyla başlamaktadır.

Marksist anlamda devrim *"sınıf savaşımının son aşaması olarak proletaryanın ürettiği artık değeri sömüren burjuva sınıfına karşı devrimci şiddetle başlatılacak bir köklü değişim"*i ifade etmektedir. Marx bu şiddete gene bizatihi kendisi kriz olan kapitalizmin yapısının neden olacağını söylemektedir. Devrimci proletaryanın örgütlenebilmesi ve devrimden sonrası içinse komünist parti bir zorunluluktur. Yani Marksist Devrim'in anlamı, yaşanan sömürü düzeninden kurtulmak için yapıyı yıkıp yeni bir toplumsal düzen kurmak diye özetlenebilir. Bu düzende üretim araçları devrimcilerin elinde olacak ve devrimciler bir liderlik kurumunun önderliğinde hareket edecektir. Böylece Paris Komünü'nde yaşanan yenilgi tekrarlanmayacaktır (Marx & Engels, 2014, s. 17).

Marksist Devrim 1917 yılında karşılığını bulmuştur. Rusya'da sosyalistler 1905 yılında yaşanan Rus Devrimi'yle, Rusya'nın feodal toplumdan kapitalist topluma geçtiğine inanmışlardır. Rusya, 1. Dünya Savaşı'nda zayıf düşmüş, Marx'ın bahsettiği devrimci şiddeti doğuracak kriz ortamına sürüklenmiştir. Lenin önderliğinde örgütlenen Rus Bolşevikler, doğan devrim fırsatını görerek harekete geçmiş ve yoksul halkı daha iyi bir idare ile ikna edip, barış sözü vererek askerleri de yanlarına çekmiştir (Lenin V. İ., 1997, s. 132-139). 1917 Ekim Devrimi, 1922'de Rus İç Savaşı'nın bitişiyle tamamlanmıştır. Bolşevikler ülkede önce demokrasiyi ilan etmiş ardından sosyalist cumhuriyeti kurmuşlardır böylece dünya tarihinde müstesna bir öneme sahip olan Sovyetler Birliği kurulmuştur.

Ekim Devrimi'ne bakıldığı zaman doğrudan yapıyı hedef alan bir ekonomik, siyasal ve sosyal devrim görülür. Ayrıca Bolşevikler emperyalizme karşı çıkarak milletlerin kendi kaderini tayin etmesi konusunda adım atmış azınlıklara bağımsızlık tanımış, halktan gizli anlaşmaların hepsini açıklamıştır (Lenin V. İ., 1997, s. 38-39). Bu

nedenle devrim kavramı anti-emperyalist ve Amerikan Devrimi'ndeki gibi ulusal bağımsızlık mücadelesi anlamlarını içerecek şekilde gelişmiştir.

Devrim kavramının aldığı anlamları incelediğimizde, aşamalı bir sürecin içinde yaşanan büyük bir kopuşun ifade edildiğini görmekteyiz. Oysaki evrim kavramı devrim öncesi koşulları, devrimin aşamalarını ve devrim sonrasını da içeren; bir kopuş olmaktan çok, bir devamlılığın izlerini taşıyarak şartlara göre yeniden şekillenen üstelik bu şekillenmenin her zaman iyi anlamlara gelmek zorunda da olmadığı bir değişimi ifade etmektedir. Bu açıdan evrim, devrimleri kapsar fakat devrimlerden oluşmaz demek de mümkündür.

Demokrasi devrimle geçilebilecek bir rejim olarak karşımıza çıkabilir. Ama devrim ani bir alt-üst oluştur. Oysaki bu tezde demokrasi devamlılığı olan bir olgu ve süreç olarak ele alınacaktır. Alternatif olarak demokrasinin ancak toplumsal devrimlerde ortaya çıkabileceğini söylemek ve demokrasiyi bu bakış açısıyla yaklaşıp devrim kavramıyla ele almak da elbette mümkündür (Schmidt, 2001, s. 108-111). Demokrasiyi devrimle kavramak bir cumhuriyetçi politikanın ya da devrimci bir birikimin ürünü olabilir (Schmidt, 2001, s. 63, 68-76). Fakat bu tezde demokrasi politik bir taleple yüceltilmemekte, bir siyasal öge olarak bilimsel metotlarla incelenmektedir. Bu nedenle bu çalışmada demokrasi kavramını devrimsel dönüşümlerle ele almak ve demokratik devrimlerin analizine yönelmek yerine evrimsel süreç içerisinde demokrasiyi incelemek ve eğer varsa bu evrimsel değişime neden olan kuralı bulmak amacı güdülmektedir.

2.1.3 Sosyal Evrim

Bu alt başlıkta sosyal evrim kavramı üzerinde durulacaktır. Bu kavram sosyal olanın ve toplumların evrim geçirmesi anlamıyla bu tezde kullanılmaktadır fakat, sosyal evrimle Sosyal Darwinizm'in karıştırılmaması gerekmektedir, bu yüzden bu alt başlıkta sosyal Darwinizm ile sosyal evrim arasındaki farklara da değinilecektir. Son olarak

varlıkların zaman içerisinde seyrini ifade etmek için evrim kelimesinin günlük hayatta sıklıkla kullanıldığının üzerinde durulacaktır. Çünkü bu kullanım, yukarıda incelenen evrim kavramlarının dışında, demokrasinin evrimi konusunda kullanışlı bir tanım haline gelmektedir.

Sosyal evrim düşüncesi toplumların etnolojik, ekonomik ve ideolojik (din, hukuk, kültür) yapılarının basit bir değişimin ötesinde evrimsel bir değişme ile şekillendiği kabulüne dayanır. Örneğin insanlık önce takası bulmuş, sonra değerli madenleri takas için kullanmış, itibari paranın icadıyla kağıt banknotlar devreye girmiş, bankacılığın teknolojiyle birleşmesiyle alım-satımlar sadece dijital ekrandaki sayılar üzerinden yapılabilir hale gelmiştir. Bu sosyal olanın evrimidir (Grinin, Markov, & Korotayev, 2013, s. 189; Hallpike C. R., 1988, s. 15-16). Bir de toplumların evrimi vardır ki bu konuda geçmişte yaşanan Kavimler Göçü önemli bir örnektir. Ortak atalardan gelen toplumlar zaman içerisinde farklı coğrafyalarda farklı milletlerle karşılaşmış ve bugün inanç, kültür, fiziki görünüm, düşünce ve yaşayış biçimleri, dil kullanımları, edebiyat, mimari ve beslenme tarzları bakımından farklı düşmüşlerdir. Bu farklılığın temelinde yaşanan bölgedeki diğer toplumların ve coğrafi özellikleri dayattığı zorunluluklar vardır (Hallpike C. R., 1988, s. 58-60).

Evrimin itici gücü yaşanılan ortamın ya da ortamdaki şartların değişmesidir, bu sebeple küresel iklim değişiklikleri ya da göçler zorlayıcı sebepler olmuşlardır. Fakat insanın sosyal evrimi aynı zamanda karşılaşılan diğer toplumlarla ilgilidir. Çağlar boyunca insan toplulukları arasında fikirler, yiyecekler, aletler ve inançlar takas edilmiş; azılı düşmanlar karşısında yeni silahlar ve savunma yöntemleri üretilmiştir. Sosyal evrim, sosyal organizasyona dair bir ilerlemeyi de içinde barındırır. Bazı toplumlar daha büyük kalabalıklarla örgütlü hareket edebilirken bazı toplumlar organize olamamış ve yok olup gitmiştir (Hallpike C. R., 1988, s. 34-40, 72, 143, 208-210; Klüver, 2000, s. 116).

Sosyal evrim, toplumların evrimi anlamında kullanılırken doğal seçilime atıfla bazı toplumların fizik, zekâ ve yetenekler bakımından diğerlerinden daha gelişkin olduğu iddiası doğmuştur. Bu iddia ırkçılığa ve Nazizm'e ideolojik zemin oluşturmuş, 1930'lardan itibaren azınlıklara ve faşist hükümetlerce istenmeyenlere karşı baskı ve soykırıma gerekçe olarak gösterilmiştir (Hitler, 2020, s. 41, 94, 161-162, 199-215, 238-239). Sosyal evrim aynı zamanda doğanın devamlı bir mücadele ortamı olduğu fikrinden yola çıkan rejimlerde de doğayı insan yaşamına uygun hale getirmek için her türlü mücadelenin meşru olacağı anlayışına yöneltmiştir (Sartre, 1998, s. 21, 114-115).

Sosyal Darwinizme yönelenler, bu düşüncelerini Nietsche'nin (Nietzsche, 1984, s. 20-21) Üstinsan (*Übermensch*) fikriyle birleştirerek vicdanı ve uyumu zayıflık olarak görmüş diğer insanları ve doğal varlıkları ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Bu fikirler insani, iktisadi ve ekolojik açıdan büyük hatalara ve geri dönülmez sonuçlara neden olmuştur.[39] Gerçekten de Darwin, doğada baskın ve gelişkin türlerin kendilerinden önce gelen az sayıda ve az gelişmiş türleri ortadan kaldırma eğiliminde olduğunu söylemektedir (Darwin C. , 1976, s. 504).

Darwin'in teorisinde insanlar arasında farklı uygarlık düzeyleri iddiası olsa da bu sadece sosyal açıdan ayırt edici bir özelliktir, çünkü tüm insanlar barbar atalardan gelmiştir (Darwin C. , 1978, s. 203-204) Darwin, insanın soy kütüğü bilinmediği için insanlar arasında böyle bir bilgi üretilemeyeceğini, mevcut alt-üst ilişkilerinin keyfi olduğunu söylemekte, dahası yaşamaya devam eden çağdaş insanların ortak ataya eş uzaklıkta olduğu için aynı gelişkinlikte sayılabileceklerini ima etmektedir. Darwin'e göre görünür farklar olmakla beraber, birbiriyle üreyebilen ve üredikçe birbirine benzeyen insanlara farklı ırklar demek yerine çok daha yakın oldukları gerekçesiyle aynı ırkın alt türü demek daha doğrudur. (Darwin C. , 1976, s. 205, 511-514, 588; Darwin C. , 1978, s.

[39] Nazi Almanya'sında Holokost ve Sovyetlerde Aral Gölü'nün kurutulması örnekleri mevcuttur.

237-258). Evrim, zaten yukarıda da işlendiği gibi her zaman gelişmek demek değildir, bu sebeple daha fazla evrimleşmiş bir canlının daha baskın ve gelişkin olması zorunluluğu da bulunmamaktadır. Bu sebeple Darwin'in teorisinde ırkçılığın ideolojik köklerinin bulunduğunu ya da bir ırka has üstünlük iddiasının olduğunu söylemek doğru olmaz.

Darwin'e göre doğanın bir mücadele ortamı olması insana onu yok etme hakkı tanımaz. İnsan doğaya müdahale ederek türleri kendi arzusu ile şekillendiriyor gibi gözükse dahi aslında insan, var olmayan bir tür üretemez ve türleri evrime zorlayamaz. Yapay seçme sadece var olan genetik özelliğin korunmasını sağlamak gücüdür diğer değişmeler insanın şartları değiştirmesiyle doğan değişimlerdir. Bu değişim ön görülemez olduğu için ön görülmez yıkımlara neden olabilir (Darwin C. , 1976, s. 102-105). Darwin'e göre insan doğaya adapte olmalıdır, asıl itici güç iklim ve yaşam koşullarıdır (Darwin C. , 1976, s. 24, 100), şartları lehimize çevirmek ekolojik dengeleri bozacağı için makro ölçekte yaşamı daha da zorlaştırabilir. Kısacası Sosyal Darwinizm insanlığa büyük acılar yaşatmış ve yaşatmaya devam eden, Evrim Teorisi'den çıkarılmış yanlış bir yorumdur. Bu yorum ve görüş bu tezin evrim anlayışımda yer bulmamaktadır.

Bir önceki alt başlıkta (Bkz. s. 33) evrimin sadece yavan bir tanımla zaman içerisindeki seyir anlamında kullanılmayacağı belirtilmiştir. Bu anlayış günlük hayatta sıklıkla başvurulan bir tanıma işaret etmekte olup biyolojide yerleşmiş evrim anlayışına ilişkin değildir[40]. Hiçbir farklılaşma olmaksızın varlığını devam ettirmekte olan, ya da sadece devrim, restorasyon veya dönüşüm, reform gibi kavramlarla ifade edilebilecek bir şeyi evrim kavramıyla ele almak doğru bir yaklaşım olmaz. Bir şeyin evrim olabilmesi için çok yavaş gerçekleşmesi, şartlardaki değişmelerin tetiklediği birikimlerce şekillenmesi, yeni bir fizyolojiye yansıması ve en önemlisi çevreye adapte olma sonucunu doğurması gerekmektedir (Darwin C. , 1976, s. 112-113). Evrim geçiren varlığın yeni

[40] Fiziğin, dinlerin, yerel yönetimlerin evrimi gibi kullanımlar mevcuttur, ayrıca evrimin TDK'daki biyolojik olmayan sözlük tanımı "Zaman içinde birdenbire olmayan, kesintisiz, niteliksel ve niceliksel gelişme süreci." şeklinde yapılmıştır.

formu kendi geçmişine ışık tutmalı ve geçmişteki atasının varlığını tehlikeye sokmalıdır (Darwin C. , 1976, s. 146).

Özellikle sosyal evrim konusu işlenirken, evrimsel aşamaları tespit etmek için tarihsel bir bakış gerekmektedir. Çünkü toplumların veya toplumsal olanın evrimi sadece köşe başları anlatılarak işlenemez, geniş bir süre zarfında sosyal olanın değişimini neden-sonuç ilişkisi içinde incelemek gerekebilmektedir. Demokrasi sosyal ve siyasal olana ilişkin bir kavram olarak belirir. Demokrasinin evrimini incelemek, burada anlatılan şekliyle yani Sosyal Darwinizm'e girmeden sosyal evrimi incelemek anlamına gelecektir. Bu yüzden demokrasinin evrimini kavramak için tarihi seyir işlenerek hükümlere varmak gerekir. Kısacası tezin üst kısımlarında ve bundan sonraki kısmında anlatısı yapılan tarihi olay ve gelişmelerin anlatıya dahil edilmesinin nedeni demokratik evrimi kavrarken ilerlemenin daha berrak hale gelmesini böylece "*bir canlı gibi görülebilecek sosyal sistemlerin, şartların değişmesine bağlı olarak varlığını korumak için yeni şekiller alması*" şeklinde tanımlanan evrimin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır.

2.2 Demokrasi

Tezin bu kısmında demokrasi kavramı üzerinde durulacaktır. Daha önce kullanılan yöntemde önce entropi kavramı tarihsel gelişimi içerisinde incelenmiş sonra da bu kavram, siyaset bilimine konu edilmesi bakımından ele alınmıştı. Burada da aynı yönteme uygun olarak demokrasinin evrimi başlığı altında önce evrim kavramı tarihsel gelişimi ve siyaset bilimine konu edilmesi bakımından incelenmiştir. Şimdi ise demokrasi kavramı aynı şekilde incelenecek ve böylece tezin üzerine dayandığı asıl inceleme konusu olan demokrasinin evrimi konusunda demokrasi derken ne anlaşılması gerektiği tartışılacaktır.

Demokrasi kavramı *dimos* ve *kratos* kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş ve halk iktidarı anlamını taşımaktadır (Dahl, 2019, s. 19-20). Bu kelimeyi ilk kullanan

düşünürlerden birisi olan Platon demokrasiyi başıboş, kindar, düzeni yıkmaya çalışan, erdemlerden yoksun insanların istediğini iddia eder. Ona göre bu aç gözlülerin özgürlük dediği şey düzensizlik ve kaba kuvvete dayalı bir idaredir (Platon, 2010, s. 283-286). Aristoteles ise demokrasi konusunda daha ılımlıdır, temelde üç farklı yönetim olduğunu sayar: "ortak iyiliği amaçlayan tek kişinin yönetimi: krallık, bir kişiden da fazla kişinin ama azınlığın yönetimi: aristokrasi ve bütün topluluğun iyiliği için yurttaşların hepsinin uyguladığı yönetim - siyasal yönetim." Aristoteles'e göre "Krallıktan tiranlık, aristokrasiden oligarşi, siyasal yönetim ya da çokluğun anayasal egemenliğinden demokrasi." türemektedir bu rejimlerin hiçbiri ortak iyiliği hedeflemez (Aristoteles, 1975, s. 81). Ayrıca Aristoteles'te krallık, aristokrasi ve siyasal yönetim rejimleri yozlaşarak tiranlığa, oligarşiye ve demokrasiye dönüşmektedir. Bu bağlamda politik entropi tanımına uygun bir süreç işlediğini iddia ettiği söylenebilir.

Montesquieu demokrasi anlayışıyla günümüzden farklı bir yerde durmaktadır, ona göre – Cicero'ya atıfla – cumhuriyetleri yıkan şeylerden birisi gizli oydur. Her ne kadar Montesquieu için genel oy demokrasinin kanunlarından olsa da oyların gizli verilmesi aydınların halkı ikna etmesinin önüne bir engel çekmektedir (Montesquieu, 2014, s. 52-53). Ona göre soyluların olduğu bir yönetim de demokrasi olabilir, hatta öyle ki, soyluların idaresi demokrasiye yaklaştıkça mükemmel olmaktadır (Montesquieu, 2014, s. 55).

Rousseau'ya göre gerçek demokrasi bir doğrudan demokrasi örneğidir, yönetenlerin çoğunlukta olduğu bir rejimi ifade eder. Bu ise doğal sebeplerle ulaşılması mümkün olmayan bir rejimdir. Çünkü günlük işlerle uğraşması gereken halk, ülkeyi idare edecek kararları almak için sürekli toplanamaz. Rousseau demokratik rejimin, yasaların onları yapanlarca yorumlanmasına elvermesi bakımından iyi olduğunu fakat iç savaşlara gebe bir rejim olarak istikrarsız olduğunu söyler. Ancak Rousseau için de Montesquieu'nün dediği gibi demokrasinin ancak erdemli insanlar arasında yaşama şansı

vardır (Rousseau, 2013, s. 61-64). Rousseau erdemli insanlar için demokrasinin iyi bir yönetim olacağını söyler, genel istemi (genel irade) merkeze alan siyaset teorisine ve yasamayı yürütmeye baskın tuttuğu halde demokrasiyi erdemsiz ya da sıradan insanlar için tehlikeli bulur (Rousseau, 2013, s. 26, 73).

Demokrasi çeşitli anlayışlarda farklı şeyleri karşılayabilmektedir. Montesquieu'de ve antikitede çok farklı şeyler ifade eden demokrasi, günümüzde karşımıza çıplak bir şekilde çıkmaz bunun yerine önüne çeşitli sıfatlar alarak Batılı, liberal, anayasal ve çoğulcu gibi sıfatlarla giydirilir (Mouffe, 2009, s. 13). Mouffe, demokrasiyi bir rejim olarak düşünürken onu hükümet biçimi ya da toplumsal ilişkiler biçiminden çok daha farklı bir şey olarak ele almak gerektiğini söyler, ona göre "demokrasi, halk egemenliği siyasi geleneği ile hukuk düzeni, güçler ayrılığı ve bireysel hakları içeren politik liberalizm arasında, insanların bir arada olmalarının politik organizasyonuna ait özgül bir biçimdir" ve çoğulculuk esastır (Mouffe, 2009, s. 30). Fakat Mouffe bu çoğulculuğun ölçülebilir bir şey olmadığını, iddia düzeyinde kaldığını ve zaten "sembolik olan çoğulculuk anlayışının zamanla yadsınacak bir eşitlik iddiasından başka bir şey olmadığı"nı söyler (Mouffe, 2009, s. 31-32).

Bugün birçok demokrasi kuramcısının ilk seferde dönüp baktığı isimlerden birisi Robert A. Dahl'dır. Dahl (2019), demokrasinin varlığını ölçmek isteyenlerce sıklıkla kullanılan referans kriterleri yaratmıştır. Ona göre demokrasi ve cumhuriyet kavramları aynı rejimi ifade etmek için doğmuş olsalar da ikisinin ne olduğunun en doğru tanımı "Tam bir demokrasi derken hükümeti bir araya gelip bizzat yöneten az sayıda bireyden oluşan bir topluluk" ve "cumhuriyet derken de bir temsil sisteminin var olduğu hükümet" cümleleriyle James Madison tarafından yapılmıştır (Dahl, 2019, s. 24-25). Madison'ın bu sözünden temsil sisteminin varlığının demokrasi, cumhuriyetin de demokratik hükümet olduğu anlamları çıkarılabilir. Öyleyse demokrasi ülkenin karar alma sürecinin nasıl işlediği, cumhuriyet ise ülkenin hükümetinin kime ait olduğu sorusuna ilişkin cevapları

içerir. Diğer bir değişle bu görüşe göre demokrasi, ülkenin rejimine ilişkin halk egemenliği demekken cumhuriyet, ülkenin sahipliğine ilişkin halka aitlik anlamına gelmektedir denilebilir.

Dahl (1972) demokrasinin varlığına ilişkin çeşitli kriterler getirmiştir. Bunlar:

> *"1- Örgüt kurma ve örgüte katılma hakkı, 2- İfade hürriyeti, 3- Oy hakkı, 4- Kamu hizmetine girme hakkı, 5- Siyasi liderlerin siyasal destek veya oy için yarışma hakkı, 6- Alternatif bilgi kaynaklarına erişim, 7- Özgür ve adil seçimler, 8- Oylara ve diğer öncelik ifadelerine dayalı olarak hükümet politikalarını yapabilecek kurumlar"* şeklinde sıralanmıştır (Dahl, 2019, s. 3)

Sekizinci maddedeki kurumları ise Dahl daha sonra şöyle sıralar:

> *"1- Seçimle belirlenmiş memurlar, 2- Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler, 3- İfade özgürlüğü, 4- Alternatif bilgi edinme kaynakları, 5- Kurumsal özerklik, 6- Vatandaşların dahil edilmesi"* (Dahl, 2019, s. 99).

Dahl daha sonra demokrasinin ne olduğu sorusuna getirdiği kriterleri 5'e indirmiştir "*1- Etkin katılım, 2- Oy kullanma eşitliği, 3- Bilgi edinebilme, 4- Gündem üzerinde son sözü söyleyebilme, 5- Yetişkinlerin dahil olması*" (Dahl, 2019, s. 48). Bu kriterlere baktığımızda Dahl'ın katılım, eşitlik, yurttaşlık ve bilgiye erişim üzerinde durduğunu görürüz.

Dahl'ın son kriterini yani yetişkinlerin dahil olması meselesini açıklarken "bir ülkede sürekli olarak ikamet eden erişkinlerin tümü ya da büyük bir çoğunluğu, ilk dört kriter tarafından ortaya konan bütün vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır." der. (Dahl, 2019, s. 48) Ona göre bunun üç temel nedeni vardır: birincisi, yetişkinler artık toplumsal ahlaki normları benimsemiştir, bu sebeple sağduyulu olur ve herkesin iyiliğini düşünürler, bu rejimi ve toplumsal düzeni koruyucu bir vasıf da kazandırır; ikincisi, bu süreç başka yerlerden gelip belli bir yerde uzun yıllar ikamet etmiş kimsenin de demokratik süreçlere

katılımını sağlar, yani kişinin değerlerini ve zorluklarını paylaştığı toplumda yabancı olmasını engeller; üçüncüsü demokratik devletlerde kimse tüm iktidarı tek başına başarıyla idare edebilecek kadar donanımlı değildir, o yüzden birçok tecrübeli insanın eşitlik ve dahil edilme bağlamında görüşünün alınması, yeteneklerinden yararlanılması gerekmektedir (Dahl, 2019, s. 48, 73-92).

Tilly (2014), Dahl'ın 5 kriterli demokrasi tanımını kabullendikten sonra onu iki yönden eleştirir. Birinci eleştirinin gerekçesi: bu kriterlerin karşılaştırmalı olarak hangi ülkenin ya da aynı ülkenin hangi döneminin daha demokratik olduğu sorusuna yanıt verebilecek kriterler olmamasıdır. İkinci eleştirinin gerekçesi ise: bu kriterlerin bazı durumlarda birbirleriyle çelişebileceği gerçekliğidir. Çünkü Tilly'e göre devletin toplumsal gruplar arasında hakem rolü üstlenmesi gerekebilir, oysaki Dahl'ın kriterlerinde "köpek gösterileri yapan ya da hayvanlar üzerindeki deneyleri destekleyen derneklere yönelik saldırıları savundukları için hayvan hakları derneklerini kısıtlamak…" gerekli olabilir (Tilly, 2014, s. 29). Tilly''nin eleştirisi aslında Dahl'a değil, Dahl'ın kriterlerini demokratik ruha aykırı yorumlamaya dairdir. Tilly için "Bir rejim, devletle yurttaşları arasındaki politik ilişkiler geniş, eşit, korunan ve karşılıklı bağlayıcı istişareyi içerdiği ölçüde demokratiktir" (Tilly, 2014, s. 309). Tilly bu kriterlerini ise

> *"1. Genişlik: yurttaşlık haklarından yararlanan kesim ne kadar geniş, 2. Eşitlik: yurttaşların etnik sebeplerle eşitsizliğe maruz kalınıyor mu, hak ve yükümlülük bağlamında eşitlik sağlanıyor mu ve yurttaşlığı edinme biçimi yüzünden eşit muamele ortadan kalkıyor mu, 3.Koruma: yurttaşın devlet gücüne karşı kanunla korunması söz konusu mu, 4. Karşılıklı bağlayıcı istişare: tartışmalarda taraflar birbirlerini asimetrik olmayacak bir şekilde ikna etmeye açık mı"* (Tilly, 2014, s. 34-36) şeklinde açıklamaktadır.

Rancière'e göre (2015) demokrasi "modern kitle toplumundaki bireylerin sınır tanımayan arzularının egemenliği"dir, çünkü demokrasiler mülkiyeti koruma temelinde

şekillenerek gerçek demokrasinin eşitlik, özgürlük, hak temelli mücadelesini mahvetmiştir (Rancière, 2015, s. 8-9) Ona göre demokrasi kutsal bir savaş gibi yayılamaz "demokrasi oligarkların elinden kamusal yaşamı, zenginlerin elinden yaşam üzerindeki tayin edici yetkiyi geri almak için sürekli yapılan bir faaliyet"tir (Rancière, 2015, s. 104).

Touraine'e göre (2015) demokrasi bir hukuk devleti içerisinde anayasal varlık sürdürebileceği gibi halk egemenliği anlamına gelen bir rejimi de ifade edebilir (Touraine, 2015, s. 37). Ona göre rejim olan demokrasi "Yöneticilerin düzenli aralıklarla yönetilenler tarafından serbest seçimle belirlenmesi"dir ve demokrasi yurttaşların haklarını koruyabildiği bir rejim olarak hukuk devletine işaret eder (Touraine, 2015, s. 44-45). Rejim olan demokrasinin Touraine'e göre üç özelliği vardır bunlar "özgür seçim, seçmenlerin yurttaş olması ve yönetim erkinin yasalarla sınırlanması"dır (Touraine, 2015, s. 46-47). Touraine'in yurttaşlığı demokrasinin bir kriteri olarak önermesi tutarlıdır çünkü demokratikleşme siyasal risk ve sorumlulukların aslında halk tarafından üstleniliyor olmasından gelmektedir (Beck, 1992, s. 228-233). Yurttaşlık demokrasi için önemlidir (Bkz. s. 103-105) çünkü alınan kararların etkisini tüm yurttaşlar hissedecektir. Tüm rejimler arasında ancak demokrasi toplumun bütünleşmesini sağlayabilecek, böylece risklerin toplumca üstlenilmesi sonucu daha adil olacaktır (Touraine, 2015, s. 47).

Touraine, özgürlükçü demokrasinin yanına laikliği bir şart olarak koyar, dünyevileşmemiş bir rejime demokrasi denemeyeceğini söyler ve ona göre özgürlükçü demokrasinin olmazsa olmazı örgütlenme ve toplanma özgürlüğüdür. Touraine demokrasinin tanımını şu iki alıntıda yapar:

> "*Demokrasi yalnızca bir kurumsal güvenceler bütünü, olumsuz bir özgürlük değildir. Sistemlerin egemen mantığına karşı öznelerin kendi kültür ve özgürlüklerinde verdikleri savaşımdır; Robert Fraisse'in deyimiyle özne politikasıdır.*" (Touraine, 2015, s. 24), "*Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası*

en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir." (Touraine, 2015, s. 25).

Aron'a göre (2011) demokraside halk egemenliği ilkesi ve yaygın oy önemlidir, kadınların oy kullanamadığı bir sistem demokrasi olma iddiasında bulunamaz ve "demokrasi vatandaşta sadece 4-5 yılda bir oy verdiği için bağlılık hissi yaratabilecek bir rejim de değildir." Aron, anlayışı tartışmalı olmakla beraber, özgürlük ve eşitlik kavramlarının da demokrasinin tanımında yer alacağını söyler, çünkü yurttaşlar arası eşitlik ve kurallara dayalı özgürlük gibi tanımlarla özgürlük ve eşitlik kavramlarının sınırlandırılabilmesi söz konusudur (Aron, 2011, s. 44-45). Demokrasi'nin bir ilkesi de de yasalara saygıdır, bu pazarlığa açık değildir Aron bu konuda "kompromi (ödün vererek uzlaşma) diplomasi ve rejimde felaketlere yol açar ancak ekonomide iyiye kullanılabilir" demektedir (Aron, 2011, s. 67-68).

Tüm bu tanımlardan demokrasinin halk idaresi olduğu, halkın ise en azından belli bir seçmen grubunu ifade etmek için kullanıldığı söylenebilir. Demokraside seçme hakkı olduğu, belli kriterlerle demokrasinin varlığının ve anlamının ölçülebileceği ve dönemlere göre kapsamının değişebileceği de görülmüş olur. Özgürlük ve eşitlik hemen hemen her dönemde demokrasinin bir bileşeni olarak öne çıkarken, uzlaşı ve kanunun üstünlüğü çağdaş demokrasi anlayışlarına daha uygun düşmektedir. Tüm bunların yanında demokrasi yurttaşlıkla iç içe girmiş, ulusal egemenlik kavramının baskın olarak şekillendirdiği bir rejim olmuştur.

2.2.1 Süreçleri

Demokrasi incelenirken, düşünürlerin onu bir rejim ve karar alma süreci olarak iki farklı şekilde ele aldıkları görülür (Tilly, 2014, s. 23-24; Giddens, 2017, s. 22). Örneğin Agamben (2010) demokrasiyi anlatırken bu iki farklı kavramı ifade etmesini "Bir yanda hukuksal-siyasal, öte yanda ekonomik-yönetimsel…" sözleriyle anlatır

(Agamben, 2010, s. 11). Bu bağlamda yukarıda bir rejim olarak demokrasinin tanımı yapılmıştır ve aşağıda demokrasinin karar alma süreçleri incelenecektir.

Demokratik süreçlerin mutlak sonucu bir karar alınmasıdır, bazen bir kişinin seçimi, bazen de bir eylemin yapılması için demokratik süreçler ortaya konur. Bu sürecin ne olduğu kadar nasıl işlediği de önemlidir, bazıları için devrim (Marx & Engels, 2014, s. 113) demokratik bir süreci ifade ederken bazıları için basitçe kura ile seçim yapmak (Aristoteles, 1975, s. 124) demokratik olacaktır. Burada modern demokrasi diyebileceğimiz günümüz demokrasisinden bahsedileceği için örnekler daha çok çağdaş düşünürlerden ve olgulardan seçilecektir, demokratik usullerde halen daha kurayla belirlenen bazı şeyler[41] olsa da artık oldukça basit çoğu karar için dahi genel oy uygulamalarına başvurulduğu söylenebilir.

Mouffe (2009) demokrasi tanımlanırken sıkça başvurulan çoğulculuk kavramını eleştirir. Ona göre bu bir illüzyondur, iktidar ve çoğulculuk bir antagonizmadır; demokratik rejim çoğulculukla iktidara geldiği zaman otorite kullanır ve bu onu çoğulculuğun dışına iter, öyleyse birinin kendisinden fazlasını temsil ettiği çoğulcu bir demokrasi düşünülemez demektedir. Ona göre modern demokrasilerde tahakküm ve zor ortadan kalkmamış sadece rıza kurumları daha çok ve daha başarılı hale gelmiştir. (Mouffe, 2009, s. 33-34). Mouffe, Gramsciyen bir eleştiriyle liberal demokraside demokratik süreçlerin aslında, ortak bir karar alınıyor hayaliyle, güçsüz çoğunluğun hegemonyaya boyun eğdirilmesi görevini yerine getirdiğini söyler. "Demokrasi bir uzlaşma metodu ortaya koyarken aslında düşmanlıkları pekiştirmektedir" der (Mouffe, 2009, s. 59-61, 64-68). Bu anlamda demokratik süreçlerin bir ikna süreci olduğu düşünülebilir. Fakat bu günümüz demokrasisine yönelik karamsar bir bakış olacaktır.

[41] T.C. Anayasası'nda YSK yedek üyeleri (m. 79), Meclis Soruşturma Komisyonu üyeleri (m. 105-106), belirsizlik hallerinde de HSK üyeleri (m.159 ve Geçici m. 21) seçimlerinde ad çekme usulü uygulanması ön görülmüştür.

Dahl, demokrasi tanımını demokratik süreçlerden türetir, yukarıda sayılan beş kriter (Bkz: s. 54) aslında demokratik sürecin nasıl işlemesi gerektiğini de anlatmaktadır. Ona göre *dimos*u ne olursa olsun demokratik süreci işleten birlik bu süreci yürütebilir. Katılımın etkinliğinden bahsederken bunun sadece "oy vermek demek olmadığını" ayrıca "diğerlerinin fikirleri üzerinde etki edebilecek şekilde tartışma ve fikir önerme anlamına da geldiğini" söyler. Katılımın etkin olabilmesi için tabii ki diğer süreç kriteri yani eşit oy önemlidir. Dahl, bilgi edinebilme konusunda ise liberal düşüncenin biraz dışına çıkarak bu hakkın tercihli olmadığını ima eder, çünkü ona göre karar alıcı konumundaki kişiler sadece oylanan şeyi değil, ayrıca "oylanan şeyin alternatiflerini ve oylananla beraber alternatiflerinin muhtemel çıktılarını" da diğerleri kadar bilmelidir (Dahl, 2019, s. 47-48). Gündemin kontrolü kriteri ise demokratik toplum üyelerinin diğer üç hakkından beslenir, insanlar etkin katılabildikleri ve eşit oya sahip oldukları ayrıca tam bilgi edindikleri konular üzerinden gündemi belirleyebilmelidir, bir otoritenin tartışma konusunu ya da karar alınacak konuyu dayatması demokratik sürece aykırı olacaktır (Bkz. s. 102), ayrıca gündemi belirleyebilme kriteri seçmenlerin aday olabilmelerini de kapsar. Kişi diğer adaylar gibi kendisinin belli bir makama olan adaylığını da gündeme getirebilmelidir. Dahl'ın son demokratik süreç kriteri yetişkinlerin dahil olmasıdır. Bu meseleye yukarıda da değinilmiştir (Bkz. s. 54-55) (Dahl, 2019, s. 47-49).

Touraine (2015), demokrasi kavramını çok geniş anlamda özgürlükle bir tutar, bu özgürleşme devlete ve denetim organlarına karşı olduğu kadar, parlamentonun kendisine karşı da özgürleşmeyi içerir (Touraine, 2015, s. 21). Fakat bu özgürlükler her ne kadar özgürlük fikrine zıt gözükse de prosedürlere bağlanmalıdır (Touraine, 2015, s. 22). Çünkü böyle bir prosedür süreci bireyleri kısıtlamaktan çok iktidarı kısıtlayacak ve bireyin demokratik faaliyetlerini koruma altına alacaktır (Touraine, 2015, s. 23). Bu bağlamda özgürleşme ve devletin kısıtlanması olmak üzere demokrasilerin diğer iki süreci de görünür hale gelir.

Demokrasi bir süreç olarak var olduğundan sadece gücü kullanacakların genel oyla seçilmesinden ibaret değildir. İktidarı kullanacak olanlar seçimle belirlenirse, toplumun çoğunluğu adına iş görmüş olacaklardır, bu sayede hem kanuna uygunluk hem de meşruluk sağlanabilir. Aron (2011), Batılı ülkelerdeki demokratik rejimlerin karakterlerini anlatırken "barışçıl şekilde kanuna uygun teşkilatlanma hakları bulunan meşru muhalefetin, iktidarın kanuni kullanılmasının, iktidarı ele geçirmenin yalnızca seçimlerle mümkün olmasının ve seçilenlerin herkes adına iş görmesinin" önemi üzerinde durur. Demokrasilerde partilerin açılması serbest olduğu için muhalefetin serbest olduğu kabul edilir (Aron, 2011, s. 58-61). Muhalefet iktidarın eleştirilmesi, denetlenmesi, yıpratılması ve iktidarın seçimlerle el değiştirmesi ve kamuoyunun aydınlatılması, oluşturulması ve harekete geçirilmesi için uğraşır. Muhalefetin kanuna uygun olarak yaptığı faaliyetlerinin tümünün demokratik süreçler olarak görülmesi yerinde olacaktır.

Sartori (2017), seçimlerin demokratik süreçlerin temeli olduğunu kabul etmekle beraber esas demokratik süreçlerin yönetenlerle yönetilenlerin ilişkisine dayandığını söyler. Çünkü basit bir seçme işinden önce dahi kanaat oluşum süreci vardır. Seçimlerin özgürlüğü kadar kanaatlerin özgürlüğü de demokratik süreçte önemlidir çünkü yönetenler aynı zamanda kanaatleri oluşturanlar olduğu sürece iktidarın arzuları dışında seçim sonucu elde etmek de mümkün olmayacaktır. Sartori, halkın kanaati ile kamuoyu kavramlarını aynı şey olarak düşünür ve kamuoyunun sadece kamuda yaygın anlamına gelmediğini aynı zamanda "kamuya dair" anlamını taşıdığını söyler (Sartori, 2017, s. 117-119). Sartori'nin üzerinde durduğu konu Mouffe'un da üzerinde durduğu konuya böylece başka bir bakış açısı getirmiş olur, gerçekten bir sürecin demokratik olması için kamuoyu üzerinde eşit olmayan bir ikna gücü uygulanmamalıdır.

Demokratik süreçlerin bir bölümü temsili demokrasi ile bir bölümü de doğrudan demokrasiyle gerçekleşmektedir. Halkoylaması (seçim, referandum ve plebisit) halk iktidarında halkla yapılan istişarenin temelini oluşturmaktadır (Sartori, 2017, s. 117).

Ayrıca kamuoyunu oluşturan meclis ve toplumsal hareketler ayrıca sivil toplumun çalışmaları da demokratik sürecin sadece sandıkla sınırlı kalmasını önler. Demokrasinin politik entropisini ölçmek ve tespit etmek için bu süreçleri gözetmenin gerekli olduğu düşünülebilir.

2.2.2 Katılımcıları / Bileşenleri

Platon demokrasiyi üç sınıflı bir yapı olarak görür, ilki iktidarı elinde tutan politik bir sınıftır, ikincisi zenginler ve üçüncüsü halk kitlesidir. Ona göre zenginler sürekli soyulurken, politik sınıf ateşli söylemlerle iktidarda kalır ve halkı cahillikleri yüzünden kandırırlar, Platon bu noktada yargının devreye girdiğini söyler. Platon'un düşüncesinde devlet içinde düzen yargının sorumluluğundadır ama politik sınıf, mal-mülk sahiplerine saldırdıkça karşılığını da alacağı için halktan, halk adına mücadele verdiği iddiasıyla bekçiler ister (Platon, 2010, s. 295-297). Platon'un burada ordu demokrasi ilişkisine asırlar öncesinde değindiği görülebilir. Öyle ki halktan gelen bekçiler yani ordu, rejimi muhafaza etme görevini üstlenmektedir.

Aristoteles demokrasinin ilkelerini sayarken eşitlikten başlar, burada söz konusu olan yurttaş erkeklerin eşitliğidir, zengin ve fakir ayrımı olmamasından ibaret bir eşitlik vardır. Diğer ilke ise mülkiyettir, Aristoteles'in antik demokrasi düşüncesinde görevlere gelebilmek için malvarlığı önemli bir bileşen olarak görülmüştür. Üçüncü ilke yurttaşlıktır, kişiler demokrasinin sınırları içinde doğmuşlarsa yurttaşlık haklarından yararlanırlar. Dördüncü ilke seçim hakkıdır, yurttaşlar oy kullanabilir ve yasaya göre aday olabilirler. Beşinci ilke yasanın üstünlüğüdür, öyle ki Aristoteles bazen demokrasinin rejimini sadece bir anayasa olarak ifade eder. Bu durumda yasanın çiğnenmesi devletin çiğnenmesidir. Beşinci ilke halkın egemenliğidir, kanunları yapma gücü halktan gelir, halk kanuna aykırı olmayan her konuda doğrudan karar alıcıdır (Aristoteles, 1975, s. 117-118). Eşitlik, yurttaşlık, mülkiyet hakkı, seçme-seçilme hakkı, yasanın üstünlüğü, halk

egemenliği unsurlarını Aristoteles'in demokrasi anlayışının bileşenleri olarak da görebiliriz.

Montesquieu'ye göre demokrasilerde iktidarı ayakta tutan şey Fazilettir, halk idaresi kanunların uygulayıcısının da kanunlara bağlı olduğu bir rejimdir (Montesquieu, 2014, s. 59-60). Bu eşitlik ve hukuk devleti anlayışlarına işaret eder. Montesquieu, fazilet kavramını ise "siyasi fazilet, kişinin benliğinden fedakârlık etmesi demektir." şeklinde tanımlar (Montesquieu, 2014, s. 72). Yani ona göre siyasetle uğraşanlar kişisel çıkarların peşine düşerse demokrasi ayakta kalamaz. Rousseau da demokrasinin erdemli insanlar rejimi olduğu düşüncesini Montesquieu'yle paylaşır, bu konuya yukarıda da değinilmiştir.

De Tocqueville'e göre Amerika'daki demokrasinin kökleri Anglo-sakson geleneğinden beslenen bir toplumda yatar, bu konuda Rousseau da her idarenin her topluma uymayacağını söyleyerek demokratik kültürün toplumsal yanına işaret eder (Rousseau, 2013, s. 74-79; de Tocqueville, 1994, s. 42-43). Tocqueville, yasanın ve şartların ürünü olduğu kadar toplumsal yapının da bir ürünü olarak halk siyasete tamamen egemen olabilir demektedir, özgürlük ortamından gerçek bir milli irade türemektedir öyleyse demokratik egemenliğin bir bileşeni de özgürlük ortamıdır (de Tocqueville, 1994, s. 48-50). Tocqueville bu özgür ortamın "yerel yönetimlerin güçlü olmasına buna karşılık adem-i merkeziyetçiliğin devletçe benimsenmiş olmasına" dayandığını düşünür, devlet otoritesi ortada gözükmediği için insanlar onunla mücadele de etmezler, ülke, çıkarlar bütünü için uğraşan insanların doğrudan dahil olduğu yerel yönetimlerle idare edilebildiği için de halk devlet yönetiminde egemendir, yani Rousseau'nun insanların her an toplanması beklenemez düşüncesi yerel yönetimler vasıtasıyla aşılmaktadır (de Tocqueville, 1994, s. 51, 54-56, 61-64). Buradan hareketle yerel yönetimlerin ve yerel yönetim organlarının demokrasinin önemli bileşenleri olan temsil, ulusal egemenlik ve siyasal katılma kavramları için önemli bir olgu olduğu söylenebilir.

Demokrasi birçok düşünüre göre temsil esasına dayansa da çok aktörlü ve birçok bileşenden oluşan bir rejim ve süreçtir. Örneğin Touraine'e göre demokraside sınıflar en etkili öznelerdir, sınıfların partiler aracılığıyla çatışması demokrasinin en belirgin özelliğidir (Touraine, 2015, s. 81). Gene Touraine'e göre birey, halk, sendikalar, partiler ve ideoloji en az özgürlük, çoğulculuk, serbest seçim ve iktidarın yasal prosedürlerle kısıtlanması kadar demokrasinin bileşenlerindendir (Touraine, 2015, s. 24, 35-39, 45-47, 81-83, 98,139-140).

Bir de demokrasinin işlediği toplumlarda bürokratları siyasetin bileşeni olarak görenler vardır "memurlar profesyoneller olarak devleti idare eder ve politikacıların yani amatörlerin hizmetindedirler" (Aron, 2011, s. 51). Yargıçlar da sistemin korunabilmesi açısından büyük öneme sahiptirler hatta Aron için anayasanın kendisi demokrasinin temel bir bileşenidir (Aron, 2011, s. 53, 89). Demokratik bir toplumda siyasal sorumluluğu olan amatör siyasetçilerin esas işlevi yasamadır (Aron, 2011, s. 52), bu faaliyette bulunma haklarını demokratik seçimlerle elde ederler, seçimlerde "belli çıkar ve toplum inanışı adına … hükümet görevlerini yüklenmek isteyen … teşkilatlanmış gönüllü topluklar" olan siyasi partiler de demokrasinin diğer bir katılımcısıdır (Aron, 2011, s. 93).

Aron rejimin işleyişini genel bir başlık olarak demokrasinin değişkenleri (bileşenleri) arasına koyarken, rejimin işleyişi kavramıyla "seçim kanunlarını, parlamentonun çalışma biçimini ve meclisle hükümet ilişkisi"ni kasteder (Aron, 2011, s. 96). Aron'a göre siyasi diğer bir katılımcı da baskı gruplarıdır, o bu tanımı sendika ve dernekleri kastetmek için Amerikalılardan ödünç alır. Baskı grupları hükümet yetkilerine talip olmadan kulisler aracılığıyla isteklerini yaptıran örgütlenmelerdir (Aron, 2011, s. 98, 159). Amaç, ideal ve ideoloji de demokratik siyasette belirleyici bir değişken olarak belirir, bu yüzden aydınlar demokratik rejimde önemli yer tutarlar. Aron ideolojiyi totaliter rejimleri anlatırken belirleyici bir unsur olarak ileri sürer ama aynı zamanda

demokratik rejimlerde partilerin hükümet yetkilerini talep etmelerine neden olan dünya görüşlerini de yadsımaz (Aron, 2011, s. 100, 157, 237).

Din ve ordu her ne kadar laikleşmiş ve baskıdan uzaklaşmış bir demokrasinin bileşenleri arasında görmezden gelinse de genel oya dayanan bir sistemde dinin ve silahlı güç olarak ordunun etkisi, bir bileşen olarak onları da saymamızı gerekli kılar (Aron, 2011, s. 102). Askerler bazen sahaya bir güç olarak inip demokratik süreci durdurabilirler, bu Tilly için demokrasinin geri çevrimi örneği yaratır (Tilly, 2014, s. 74-75), aynı zamanda askerin demokratik süreci kesintiye uğratan müdahalesi politik entropinin maksimuma ulaştığını gösterir. Aynı şekilde dini örgütlenmeler de demokrasiye müdahale etme eğilimini paylaşabilirler, üstelik bu müdahalelerini inançlarının kitleselleşmiş olmasına dayanıp türlü demagojiler vasıtasıyla demokratik seçimlerde boy göstererek de yürütebilmektedirler (Amin, 2017, s. 122-129).

Demokrasinin tanımı aranırken Dahl'ın saydığı kriterlerden birinin de bilgi edinebilme hakkı olduğu yukarıda yer almıştır (Bkz. s. 54). Bu kriter, bilgi edinilen kaynakların demokrasi üzerindeki etkisine dair merak uyandırır. Bu konuda Hardt ve Negri (2004) *Çokluk* kitabında şöyle der "iletişim kuran taraflar arasında kaçınılmaz olarak duygulanımsal bir ilişki de bulunur. Gazetecilerin ve genel olarak medyanın sadece enformasyon aktarmakla kalmadığı, aynı zamanda haberleri çekici, heyecanlandırıcı, istenir kıldığı, medyanın yeni duygulanımlar ve yaşam biçimleri yaratması gerektiği sık sık söylenir" (Hardt & Negri, 2004, s. 122-123). Bilgi kaynakları insanları manipüle edebileceği gibi toplumu ilgilendiren bazı meseleleri gizleyip bazı meselelerin de etkisini artırabilir, örneğin Irak'ta dış müdahale olmadan bir çözüm olamayacağı konusunda uluslararası kamuoyunu ikna etme konusunda basının etkisi yadsınamaz. Bu noktada basını demokrasinin bir katılımcısı olarak görmek gerektiği gibi uluslararası kamuoyunu da demokrasinin bir katılımcısı olarak görmek gerekir, özellikle dış müdahalelere neden olacak insan hakları ihlalleri ve anti-demokratik tutumlar üzerinde uluslararası

kamuoyunun caydırıcı olduğu söylenebilir (Chomsky, 2001, s. 50-51, 98-99, 141-142, 219,220).

Özetle demokrasinin katılımcıları: birey, halk kitleleri, siyasi partiler ve örgütler, yerel yönetim organları, parlamento üyeleri, sivil toplum örgütleri ve basın, baskı grupları, sendikalar ve meslek kuruluşları, sınıflar, dini gruplar, memurlar, siyasi liderler, yargı mensupları, uluslararası kamuoyu ve ordudur. Demokrasinin bileşenlerinin ise: anayasa, yasa ve hukuk devleti, seçimler, özgürlük, siyasal katma ve etkin katılım, çoğulculuk, halk egemenliği, bilgiye erişim hakkı, siyasal yarışma hakkı, erdem ve fazilet, ideal ve ideoloji ile temsil gibi kurumlar olduğu söylenebilir. Bu durumda demokrasinin evrimi incelenirken katılımcıların ve bileşenlerin evrimini düşünmek doğru olacaktır.

2.3 Demokratik Evrim

Demokrasinin evrimini incelerken bir anlamda da dünya üzerinde özgürlüklerin evrimini incelemek gerekir, çünkü özgürlüklerle demokrasiyi özdeşleştirmek demokrasinin birey merkezli serbest seçim ilkesi gereği oldukça doğaldır (Touraine, 2015, s. 47). Demokrasi kavramının çıkış noktası olan Antik Yunanistan bu konuda ilk durak olacaktır (Dahl, 2019, s. 19-20). Tarih boyunca değişik demokrasi tanımları yapılmış ve değişik demokrasi anlayışları oluşmuştur, bu anlayış ve tanımların genellikle birbirlerinden farkı *dimos*un yani halkın ya da burada daha anlamlı olacak şekilde seçmenin kim olacağı noktasında belirginleşmiştir.

Antik Yunan, çok parçalı yapısı ile değişik devlet deneyimlerini barındıran bir *talassokrasi*[42] özelliği göstermekle birlikte Atina özelinde antik demokrasinin doğduğu

[42] Deniz kıyısında kurulu birbirinden uzak ve farklı yönetimlere sahip ama aynı devlet çatısı altında yaşayan, şehir idarecilerinin genellikle demokratik yöntemlerle seçildiği ve devletin baskın bir merkeze sahip olmadığı koloniler birliği halindeki yönetimlere Talessokrasi adı verilmiştir, Antik Yunan tek devlet çatısı altında olmadığı için rejim olarak talassokrasi sayılmamaktadır, burada Antik Yunan dünyası tek devlet gibi düşünülürse bir talessokrasi örneği oluşturabileceği düşünülmüştür.

coğrafyaydı. Antik Yunan'ın demokrasi anlayışına baktığımızda bunun sınıflı bir yapıya ve köle-efendi ilişkisine sahip, seçimler açısından genel oy hakkı bulunmayan ve cinsiyetçi bir temelde olduğu görülür (Tilly, 2014, s. 53). Antik Yunan demokrasisinin yapısına bakıldığında bunun günümüz demokrasisiyle artık örtüşen alanlarının çok az olduğu söylenebilir fakat Antikitenin iki kurumu hala aynı güçte ve yaşamaktadır. Bunların ilki iktidarın halka ait olması, diğeri ise yurttaşlık bilincidir. Öyle ki Antik Yunanistan'da yurttaşlar, demokrasilerini savunmak için uzunluğu kırk kilometreyi bulan bir yolu Pers gemilerinden çok daha hızlı kat ederek günümüzde bildiğimiz maraton[43] koşularına esin kaynağı olmuşlardır.

Antik Yunan Demokrasisi aile reisi esasına dayanan bir temsil sistemini benimsemişti. Şehrin özgür ve erkek yurttaşları oy kullanabiliyor, *Ekklesia*'ya[44] katılabiliyor, devlet başkanı olabiliyor hatta yargı erkine dahil edilebiliyorlardı (Yalçınkaya, 2015c, s. 38-40). Yunan demokrasisi yasama, yürütme ve yargı erkinin üçünün de demokratik yöntemlerle belirlenmesi açısından günümüz demokrasilerinden ayrılmaktadır.[45] Yunan demokrasisi kimi düşünürlere göre köhne ve yozlaşmış bir halk diktatörlüğünden başka bir şey değildi (Platon, 2010). Atina'da kamusal alan capcanlı varlığını gösteriyordu fakat tiranlar ve despotlar eksik olmuyordu (Yalçınkaya, 2015c, s. 36). Yurttaşların eşitliği ilkesi özgür erkekler için o kadar geçerliydi ki bazı önemli meseleler de bile kura ile karar alma mekanizması çalıştırılarak demokrasinin işletilmesi söz konusuydu (Tilly, 2014, s. 53)

[43] MÖ 490 yılında Ahameniş İmparatorluğu'yla Atina Devleti arasında yapılan Maraton Savaşı: Pers Donanması göstermelik bir kuvvetle Atinalıları, Atina şehrinden kırk kilometre uzaklıktaki Maraton Ovası'na çekmiş asıl gücünü gemilerle Atina'ya yöneltmiştir, Atina korumasız kaldığı için şehrin düşmesi beklenirken Maraton Ovası'ndaki Atinalılar kilometrelerce yolu koşarak şehirlerine gemilerden önce ulaşmış ve Atina'nın savunmasını kurarak şehri Perslere teslim etmemiştir (Yalçınkaya, 2015c, s. 39).

[44] *Boule* ile birlikte Antik Yunan Demokrasisi'nin iki meclisinden birisi, halk meclisidir. Tüm özgür erkek şehir devleti yurttaşlarının bu mecliste oy verme hakkı vardır, doğrudan demokrasi kurumudur. Boule ise 500 kişiden oluşan bir danışma veya yaşlılar meclisidir, şehrin günlük işlerini yürütmekle görevli temsili demokrasi kurumudur.

[45] Bu noktada ABD'de savcıların belirli bir meslek grubundan olsa da halk oyuyla seçildiği eyaletlerin olduğu hatırlatmak gerekir.

Antik Yunan zirvesini Büyük İskender Dönemi'nde yaşadı. Akdeniz'den İndus Nehri'ne kadar yayılan Helenizm, antik düşüncenin Doğu'ya doğru genişlemesini sağladı. Fakat her şeye rağmen bu devlet bir imparatorluktu ve demokrasinin en temel değerlerinde yoksundu (Roberts, 2011, s. 215-216). Büyük İskender'in ölümü üzerine Yunanların, zaten şehir devletlerine dayanan geçmişleriyle, İskender'in Makedon İmparatorluğu'nu ayakta tutmak için bir nedenleri yoktu. İskender'in mirası beş parçaya bölündü (Roberts, 2011, s. 219).[46] Bölünmüşlük içindeki Antik Yunan her ne kadar büyük bir nüfuza sahip olsa da yükselen Roma karşısında direnemedi ve kültürel birçok kurumunu da vererek Roma'ya teslim oldu. Roma bir cumhuriyetken demokrasisi, temsili demokrasi uygulamasının temelini attı fakat Yunan demokrasisinin diğer özelliklerini de taşımaya devam ediyordu, Roma'da demokrasi Julius Sezar'ın İmparator olmasıyla ortadan kalktı (Dahl, 2019, s. 21-23).

Kavimler Göçü neticesinde zaten zayıflamış olan Roma'nın çöküşünün akabinde Avrupa büyük bir karanlığa gömüldü. Bu dönemde krallıklar altlarında örgütledikleri derebeyleri sayesinde ayakta kalabiliyor, iktidarlarını meşrulaştırdıkları kilisenin sözünden, belki samimi birer inanan olarak belki de aforozla kendilerini tehdit eden kilisenin toplumsal gücüne direnemeyerek, ayrı hareket edemiyorlardı (Roberts, 2011, s. 420-421). Kilise ve devlet zenginliğini topraktan alıyor, kitlesel göçlerin yaratabileceği ekonomik ve sosyal bozulmadan korkuyorlardı bu sebeple hükümdarın malı olan köylünün toprağı terk etmesi mümkün olamamıştı (Roberts, 2011, s. 399, 423). Antik Yunan'dan sonra uzun dönem Karanlık Çağ'ı yaşayan Avrupa'da demokrasinin herhangi bir işareti ve temsili kalmazken, soyluluk ve zenginlik esasına dayanan küçük meclislerin egemen olduğu demokrasi, şehir devletlerinde varlık gösteriyordu (Dahl, 2019, s. 23-24).

[46] *Diadokh*lar: Büyük İskender'in kurduğu Helenik Makedon İmparatorluğu'nun parçalanmasına neden olan Yunanca halefler anlamına gelen kelime ve Büyük İskender'in yakın arkadaşları, komutanları ve aile üyelerinden oluşan grup. Büyük İskender'in Makedon İmparatorluğu parçalanarak Batı Anadolu, Trakya ve Karadeniz'de Lisimahos, Doğu Anadolu, Irak ve İran'da Seleukos, Mısır ve Doğu Akdeniz'de Ptolemaios, Yunanistan'da Cassander egemen olmuşlardır. Ayrıca Epir gibi bazı bölgeler tekrar bağımsız olmuşlardır.

Köylülerin topraklarını terk etmesine getirilen kısıtlamalar insan dolaşımını kısıtladığı gibi malların dolaşımını da engelliyordu. Fakat ülkelerin nüfusları gittikçe artıyordu ve ticarete ihtiyaçları vardı. Ticaret hükümdarın zenginleşmesi anlamına geliyordu, bu yüzden Katolik olmayanlarca yürütülen ticareti, hükümdarlar kendi topraklarına da çekmek istediler (Roberts, 2011, s. 421, 517-518). Avrupa'da Karanlık Çağ'ın bitmesiyle beraber hükümdarların bu arzusu ticaret limanlarında güçlü bir burjuva nüfusunun oluşmasını sağladı, bu nüfus zor kullanarak ya da satın alma yöntemleriyle kendi şehirlerinde egemen oldular (Roberts, 2011, s. 399-400, 424). Şehri derebeyinden alan burjuva kendini Antik Yunan'ın özgür aileleri gibi düşünülebilecek bir kuruculuk vasfında gördü. Burjuva, Orta Çağ Avrupa'sında demokrasinin tekrar canlanmasını sağladı. Hükümdarların zenginliğini artırmak için kurduğu liman şehirleri zamanla ticaret şehirlerine ve sonrasında ticaret cumhuriyetlerine dönüştü, Akdeniz'de Venedik ve Ceneviz, Kuzey Avrupa'da ise, İskandinav meclisleri ve Hansa Cumhuriyetleri bu yeni *talassokratik* demokrasinin önde gelen ülkeleri oldular (Dahl, 2019, s. 23-27). Bununla beraber Artık Marx'ın da çok sık söz ettiği burjuva demokrasisi kurulmuştu.

Yukarıda Fransız Devrimi'nden bahsederken burjuvadan ve burjuva demokrasisinden sıklıkla söz ettik. Burjuva demokrasisi liberal demokrasinin temeli olduğu gibi, poliarşi olarak da yorumlanabilmektedir (Sartori, 2017, s. 215-218, 558-559), ortaya çıktığı dönemde yalnızca ticaret şehrini satın alan ailelere tanınan oy hakkının olması açısından ilkel burjuva demokrasisi bir poliarşi ya da plütokrasi sayılabilir (Tilly, 2014, s. 56). Vergilendirme burjuvanın birikiminin devlete geçmesini sağlamıştır, kral vergi çıkarmak için burjuvayı meclise çağırmış, burjuva devlete kaynak verirken meclisler aracılığıyla da ulusal egemenliği ele almıştır (Dahl, 2019, s. 28-30). Bu demokrasi anlayışı zaman içerisinde İngiliz, Fransız ve Amerikan Devrimlerine yol açacak olan özgürlük anlayışını tekrar yeşertmiştir (Bkz. s. 37-44).

Avrupa demokrasisinin dünyamıza sunduğu bir örnek de Polonya-Litvanya Cumhuriyeti modelidir, aristokratik cumhuriyet özelliği gösteren bu demokraside seçim hakkı sadece soylulara aittir, soylular ömür boyu görev yapacak bir kralı seçerek göreve getirirler ve krallık görevi saltanat anlamına gelmez yani her kralın ölümü üzerine yeni bir kral seçilir, ölen kralın çocuğu tahta geçmezdi (Roberts & Westad, 2013, s. 518). Benzeri bir uygulamanın Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu içinde de uygulandığı görülmektedir. Uzun yıllar imparatorluğu Habsburg Hanesi yönetmiş olsa da seçmen prensliklerin imparatorun seçiminde oy kullanma hakları mevcuttu (Roberts & Westad, 2013, s. 604-605). Kralların ömürlük seçimle belirlendiği modelin ayrıca Hazar Devleti'nde de uygulandığı bilinmektedir soylularca seçilip kendine hükümdarlık süresi belirleyen krallar, süreleri bittiğinde hala ölmemişlerse soylularca öldürülmekteydiler (Golden, 2006, s. 80-82).

Fransız Devrimi'nden ve onunla gelen devrimci yurttaşlık bilincinden yukarıda sıklıkla bahsettim. Fransız Devrimi, Yurttaşlık Beyannamesi ile uzun yıllar boyunca üzerine fikirlerin geliştirildiği anayasacılığa da önemli bir katkı sağladı (de Tocqueville, 1995, s. 283-285). Daha önce yazısız anayasalardan yurttaşların okuyup anlayabildiği birer yazılı toplum sözleşmelerine geçilmesi hız kazandı (Eley, 2002, s. 5, 39) bu noktada ilk adımı Amerikan Devrimi'nin attığı söylenebilir (Tilly, 2014, s. 65). ABD Anayasası 1787'de ilan edildiği zaman dünyanın bu genç devleti, anayasa üzerine kurulu ilk demokrasi haline gelmişti. Devletlerin topluma haklarını ve ödevlerini gösterdiği bu metinler zamanla dünyada devletin dayandığı meşru hukuk düzeninin kurucu ve temel bileşeni haline geldi. Artık demokrasilerde, *kratos* halktan geldiği gibi gene halk tarafından yaratılmış yasalara uygun idare ediliyordu (de Tocqueville, 1994, s. 64-67). Bu demokratik hukuk devleti demekti.

Demokrasi, ABD de ilan edildiği zamanda da genel oy ilkesine dayanmıyor, ülkede kadınların ve siyahilerin oy verme hakları bulunmuyordu. Köleciliğin hala devam

ettiği ABD'de ülkenin yerliler olan Kızılderililerin ve ülkedeki üretimin lokomotifi olan kölelerin dahil olmadığı bir *dimos* mevcuttu (Zinn, 1994, s. 101). O dönemde demokrasinin anlamı beyaz erkeğin egemenliğine dönüşmüştü. Avrupa'da kölelik hukuken kaldırılmış olduğu halde 19. YY boyunca kadınların ve göçmenlerin oy hakkına sahip olması mümkün değildi, Avrupa'da demokrasi ülkenin sahibinin değil, idarecisi olan hükümetin sınırlı bir şekilde tanımlanmış halk oyuyla belirlenmesi anlamına geliyordu. Avrupa monarşilerinin ortadan kalkması için 1. Dünya Savaşı'nın beklenmesi gerekecekti (Dahl, 2019, s. 30, 32-33).

I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa modernitenin sert yumruğuyla tanıştı. Toplumlar bir anda monarşilerin silinip yok olmasıyla karşı karşıya kaldı. Hohenzollern, Habsburg, Romanov ve Osmanlı Haneleri tarihe gömülmüştü. Devrimler ve demokrasiye yönelik hareketler peşi sırası devam ediyordu (Tilly, 2014, s. 74-75, 80-81; Hobsbawm, 2008, s. 1-5, 74-76; Hobsbawn, 1996, s. 44-45, 50-51) Ta ki bazı demokratik taleplere demokratik olmayan çareler bulununcaya kadar. Avrupa'da I. Dünya Savaşı demokrasilerde hemen bir iyileşmeye sebep olurken orta vadede büyük bir kriz yarattı. Evrimsel aşamalardan geçerek monarşileri ağır ağır ortadan kaldırmak yerine devrimsel yöntemleri seçen toplumlar şoka uğramış, savaşın yıkıcılığıyla geleneksel bilgilerinin geçerliliğini sorgular hale gelmişti. Diğer yandan savaş sonrası ekonomik bunalımı herkesi sarmış, daha sağduyulu hareket etmeyi gerektiren demokratik liderlik yerine daha menfi hareketleri gerektiren otoriter liderlik ön plana çıkmıştı. II. Dünya Savaşı'na yaklaşılırken en eski demokratik kurumlara sahip ülke olan İngiltere de dahil demokrasiyi tecrübe etmiş tüm ülkelerde totaliter partiler güçleniyor ve baskıcı yönetimler destekleniyordu (Hobsbawn, 1996, s. 19-20, 86, 134-135; Tilly, 2014, s. 75-76).

II. Dünya Savaşı büyük yıkım getirmekle beraber insanların neden temel haklara sahip çıkması gerektiğini ve neden demokrasinin çoğulcu olması gerektiğini çok acı bir deneyimle gözler önüne sermişti (Dahl, 2019, s. 57-58) II. Dünya Savaşı'ndan sonra

sömürge imparatorlukları hem askeri ve mali yönden artık sömürgelerini kontrol edebilecek durumda değildi hem de sömürülenler artık demokratik taleplerle bu sürece son verme arzusundaydılar. Yeni kurulan Birleşmiş Milletlerin etkisiyle self-determinasyon ilkesinin de kabulü üzerine dünyada Dekolonizasyon Dönemi başlamış oldu. Bu dönemde eski sömürge devletleri bağımsız oluyor, sosyalizmden ve liberalizmden beslenen düşünce dünyalarıyla eşitlikçi ve özgür iradeye dayalı demokrasiler inşa ediyorlardı (Hobsbawm, 2008, s. 44-45, 73-74).

Dünya'da dekolonizasyonla demokratikleşme son sürat devam ederken diğer yandan, sosyalist cumhuriyetlerde otoriteryan rejimler inşa ediliyordu. İleriki yıllarda Doğu Bloku'nda yaşanan otoriterleşmenin esas nedeni Soğuk Savaş sebebiyle sosyalist rejimlerin kendilerini tehlike altında hissetmesiydi (Hobsbawn, 1996, s. 432-434). Kore (1950-1953) ve Vietnam (1955-1975) Savaşları, McCarthy'nin başlattığı Cadı Avı ve NATO'nun kuruluşu bu tehlikenin boyutlarını gözler önüne seriyordu. Condor Operasyonu (1968–1989) ile Amerika Kıtası'nda sosyalist rejimler çökertiliyor ve dünya otoriter rejimlerin egemenliği altına yavaşça sürülüyordu (Hardt & Negri, 2004, s. 74; Chomsky, 2001, s. 43-48, 87-89; Zinn, 1994, s. 529-530, 420-424). Bugün içinde bulunduğumuz dünyada demokrasinin yeni bir daralma krizi yaşadığını, her geçen gün özgürlüklerin daraltıldığını ve otoriteryan eğilimlerin arttığını görmekteyiz (The Economist Intelligence Unit, 2020, s. 15-22) Tam da bu noktada bir gerileme süreci hissedilir hale gelmişken bazı düşünürlerin karamsar bir halde olduğu görülmektedir (Rancière, 2015, s. 103). Oysa bu tezde de kabul edilen diğer bir görüş, demokrasinin gerileme evresini tamamladıktan sonra tekrar güçleneceği iddiasını taşımaktadır.

Yukarıdaki tarihsel serüven bizlere demokrasinin geçtiği önemli kavşak noktalarını anlatırken aynı zamanda onun savaş, devrim ve darbelerle bazen de hırs ve tutkuyla ama kesinlikle sistemde yaşanan krizlerle güçsüzleştiğini hatta ortadan kalktığını göstermiştir. Bu kavşak noktalarına bakıldığında iktidarların güce gelme biçimi,

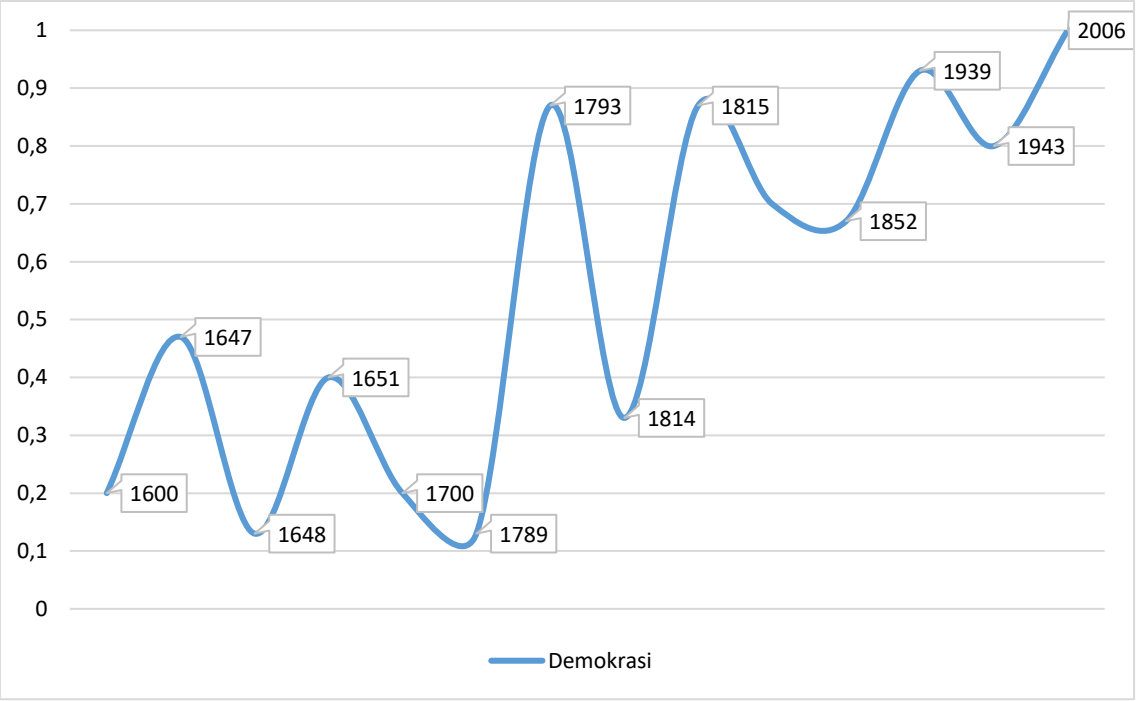
demokrasiden taviz verilme miktarı ve demokratik rejimin içerisinde otoritenin hissedilme miktarı yani toplumsal özgürlükler bakımından her zaman inişli ve çıkışlı bir yapı hissedilmiştir.

Lijphart (2016), demokrasileri Westminister (çoğunlukçu) Modeli ve oydaşmacı (çoğulcu) demokrasi olarak iki farklı modele ayırdıktan sonra, çağdaş demokrasi kabul ettiği otuz altı ülkenin[47] parti sistemlerini, güçler ayrılığı ilişkisini, hükümet modellerini, temsil yöntemlerini, yerel yönetimlerini, yasama organlarını, anayasa yapım süreçlerini, merkez bankalarının bağımsızlıklarını inceleyerek bu ülkelerin demokrasilerini karşılaştırmalı şekilde ölçer (Lijphart, 2016). Lijphart bu analizini yaptıktan sonra ülkelerin yıllar içerisinde demokratik yönelimlerindeki değişimleri gösterir, ona göre çağdaş demokrasilerde oydaşmacılığa eğilim vardır, dahası oydaşmacı demokrasiler etkin karar alma sürecinde daha iyidir (Lijphart, 2016, s. 307, 323). Lijphart'ın 1945-2010 arası için yaptığı bu analize ayrıca demokratik ülke sayısının da artış eğiliminde olduğunu eklemek gerekir (Lijphart, 2016, s. 79-80). Yani Lijphart'ın modeline göre ülkelerde demokrasi çeşitli zamanlarda zayıflasa ya da yön değiştirse dahi, anti-demokratikten demokratiğe, çoğunlukçuluktan çoğulculuğa, özgür olmayandan daha özgüre doğru bir akış vardır (Lijphart, 2016, s. 307).

Tilly (2014), ülkelerin demokratik evrimini incelerken demokrasi ile devlet kapasitesini ikili bir izlemeye alır ayrıca Tilly, Freedom House'tan aldığı kriterlere dayalı olarak bazı ülkelerin çeşitli zamanlardaki siyasal haklar ve sivil özgürlükler düzeyini de ölçer (Tilly, 2014, s. 15-16, 40). Onun örneklem olarak seçtiği ülkeler ise Fransa, Rusya, Belarus, Hırvatistan, İsviçre, Güney Afrika, İspanya, Venezuela ve İrlanda'dır (Tilly, 2014, s. 68, 86, 124, 184, 226, 259, 280, 300). Tilly bu ülkeleri çeşitli nedenlerden dolayı

[47] 36 ülke: ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Bahamalar, Barbados, Belçika, Botsvana, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Jamaika, Japonya, Kanada, Kore, Kosta Rika, Lüksemburg, Malta, Morityus, Norveç, Portekiz, Trinidad, Uruguay, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dır.

seçmiştir, örneğin Fransa'yı demokrasi tarihinde önemli kavşakları yaratması, Rusya, Belarus, Hırvatistan gibi ülkeleri komünist rejimleri yıkıldıktan sonra liberal demokrasiyle karşılaşmaları, Güney Afrika'yı Apartheid gibi ırkçı bir yönetimi deneyimlemesi, İsviçre'yi dış müdahalelere açık olması ve iç dinamikleri eski dönemlerden beri demokrasiyle girift olması gibi nedenlerle seçmiştir. Tezin inceleme konusuna uygun olması bakımından burada Fransa ve Venezuela iki önemli örnek olarak aşağıda incelenmiştir.

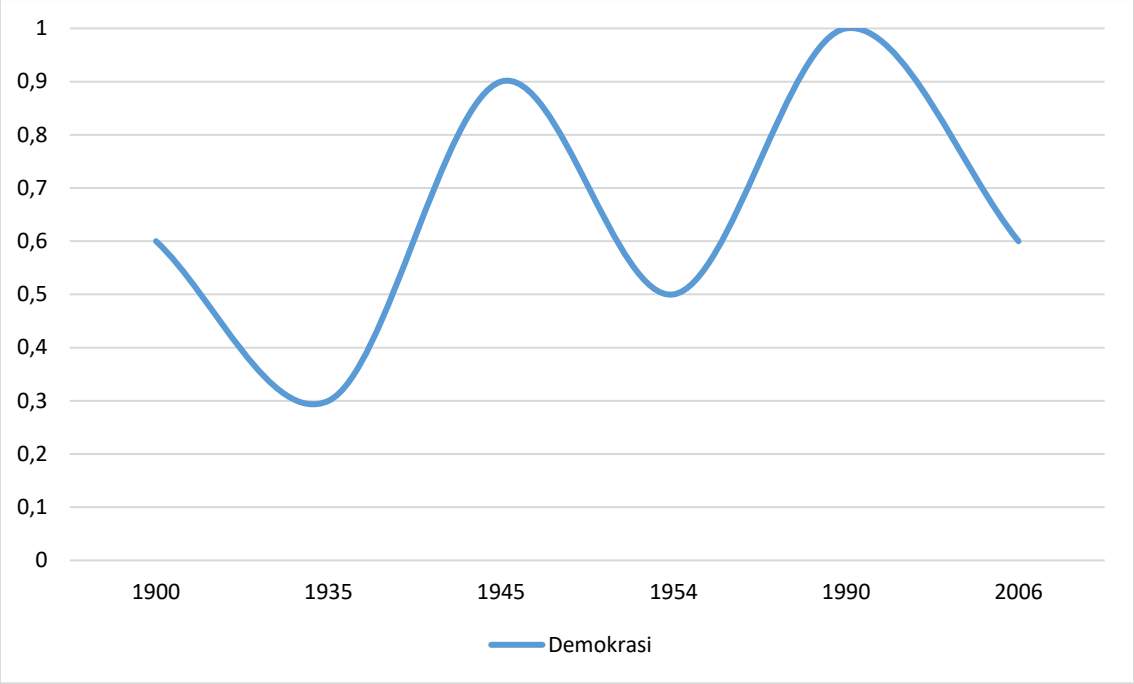
Şekil 2: Tilly'nin Analizinde Fransa'da Demokrasi (1600-2006)[48]

Evrim ve Devrim Tartışması alt başlığında değinilen Fransız tarihinin demokratik kavşakları böylece daha belirgin hale gelmiştir. Şekil'de1789'da dibe vuran demokrasi Fransız Devrimi'nin Terör dönemine kadar demokratik gelişimi hızla yükseltmiş, Napoleon Bonaparte'ın İmparator olmasına giden süreçle azalmış ve Bonaparte'ın esir düşmesiyle tamamen tükenme noktasına gelmiştir. Şekilde görüleceği üzere daha sonra

[48] Tilly şekli çizerken demokrasi ordinatı ve devlet kapasitesi apsisi arasında Fransa'da oluşan konumlanmaları analiz etmiş olduğu halde bu tezde onun sadece demokrasi analizi şekle (Şekil 2 ve 3) yansıtılmıştır, böylece Fransa'daki demokrasinin politik entropiye uğradığı dönemleri ve demokrasinin evrimsel sürecini daha kolay izleme şansı elde edilmiştir.

bu kısımda bahsettiğimiz gibi II. Dünya Savaşı ile demokrasinin zayıflaması da yer almaktadır. Bu şekil Sosyal Termodinamik konusu işlenirken bahsedilen (Bkz. s. 13) "*Şartlar değiştiği halde dikotomik iki olgu daima yer değiştirerek ve birbirinin neden-sonuç ilişkisi içinde yer tutarak varlığını devam ettirirler.*" anlayışının bir örneğidir.

Diğer bir şekil ise Venezuela ile ilgili:

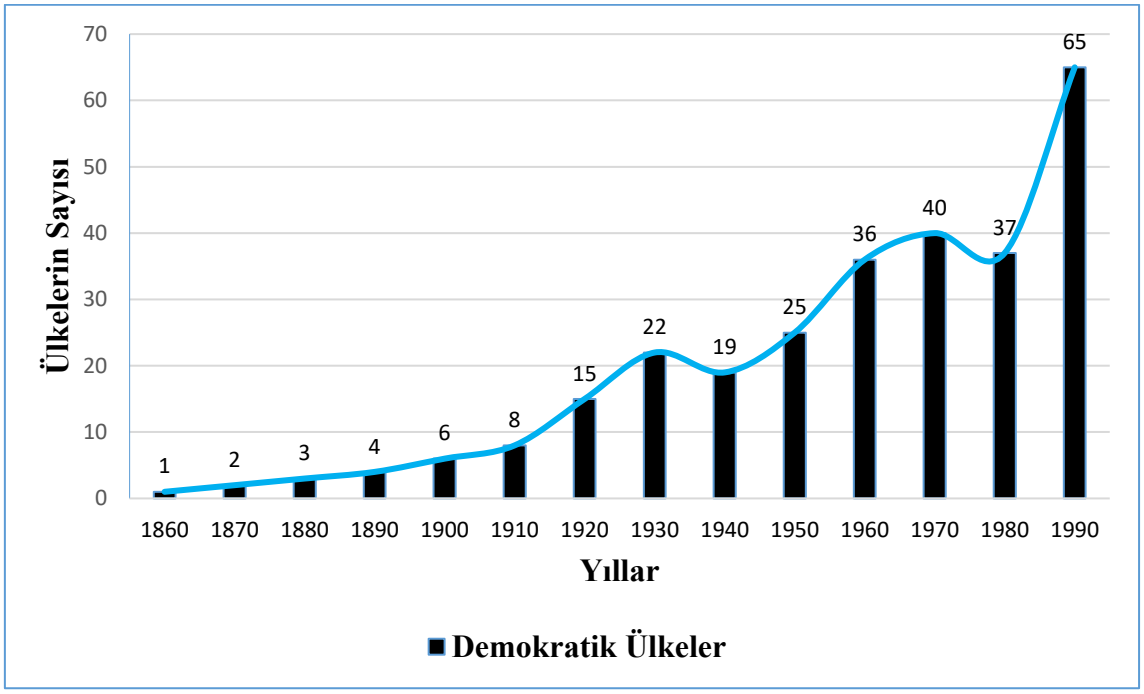

Şekil 3: Tilly'nin Analizinde Venezuela'da Demokrasi (1900-2006)

Bolivarcı Devrim geleneğinden gelen Venezuela, 20. Yüzyıl'a yüksek bir demokrasi seviyesinden giriş yapar, 1908-1935 yılları arasında Gomez askeri diktatörlüğü ülkedeki demokratik yapıyı yıpratır, Gomez'in ölümü üzerine demokratik hareketler güç kazanmış olsa dahi II. Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren asker varlığını tekrar gösterir ve 1948'de tekrar yönetime el koyar. Askeri müdahale 1958 yılına kadar sürer. Özellikle 1954 yılında Jimenez İktidarı, ABD'ye yaklaşmaya başladıkça demokratik hareketler hızlanır ve 1958'te cunta gider yerine sivil iktidar gelir. 1989 yılından itibarense Chavez'in iktidara geldiği süreç başlamıştır ve bu arka arkaya sokak gösterileri ve darbe girişimleri anlamına gelmektedir (Tilly, 2014, s. 272-280). Burada da demokrasinin evrimindeki inişli-çıkışlı yapı görülmektedir. Venezuela görece dünyadaki

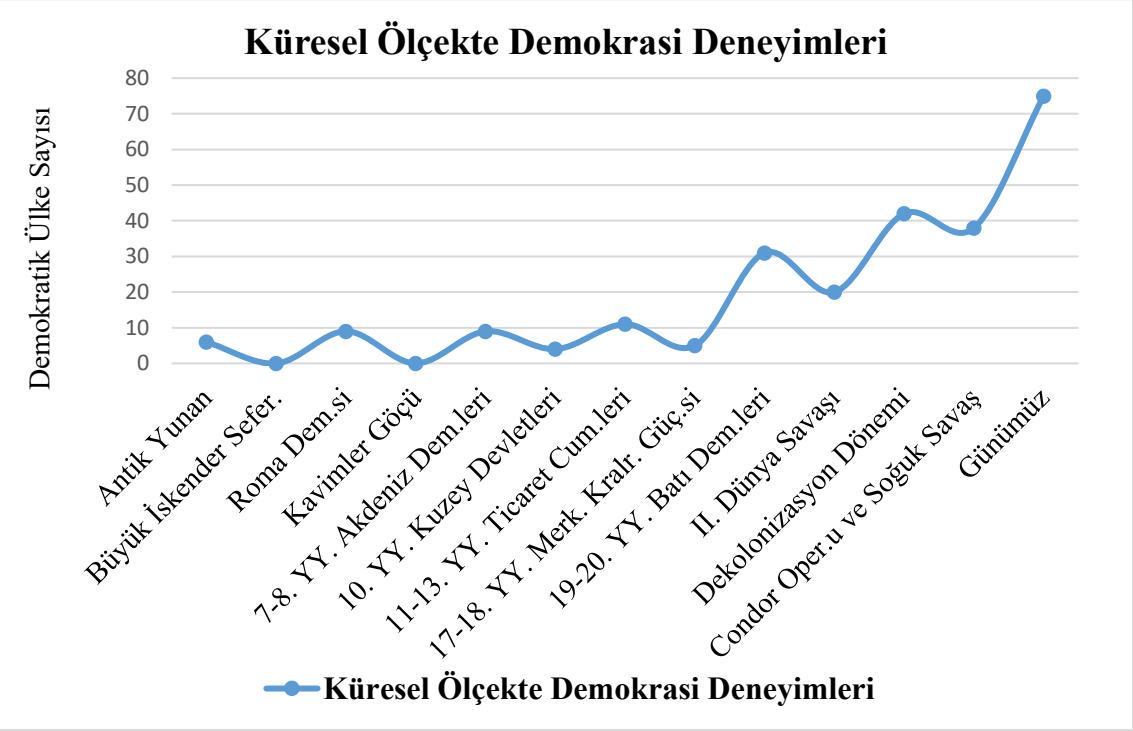
demokratikleşme zamanlarını geriden takip ediyor gibi gözükse de örüntü olarak demokratik ve anti-demokratik süreçler arasında demokrasinin daima artma eğiliminde olduğu dokuyu yaşamaktadır. Bu bağlamda şekil-3'te şu an demokrasinin geri çevrim dönemini yaşayan Venezuela'nın yakın gelecekte 1989 öncesinden daha demokratik bir döneme gireceğini ve Chavez ve sonrası döneminin asla Jimenez İktidarı kadar anti-demokratik geçmeyeceğini söyleyebiliriz.

Dahl (2014), demokrasinin ilk kriteri olarak oy hakkını kabul eder, bu noktada Lijphart gibi çağdaş demokrasi ayrımı yapmadan önce, kendini cumhuriyetçi, halkçı ya da demokratik olarak tanımlayan tüm rejimleri oy hakkı söz konusuysa eşit birer rejim olarak ele alır ve demokrasilerin sayısal gelişimini aşağıdaki gibi gösterir (Dahl, 2019, s. 16) bu şekilde de zikzaklar çizen ama artış gösteren doku görülmektedir:

Şekil 4: Dahl'ın Analizinde Demokratik Ülkeler (sadece erkeklerin ya da bütün vatandaşların oy kullandığı), 1850-1995

Bu tezin biyolojik evrim alegorisine dayanan modelinde ise yukarıda yazılı olan tarihsel köşe başlarında bir dalgalanma tespit edilmiştir. Bu yüzden Dahl, Tilly ve Lijphart'ın modellerini de göz önünde tutarak aşağıdaki grafiği çizmek mümkündür:

Şekil 5: Küresel Ölçekte Demokrasi Deneyimleri

Yukarıdaki şekilde ülke sayılarını karşılaştırabilmek için, eski devletlerin seçimlere katılabilen bölgelerinin günümüz dünyasında yer aldığı ülke sayıları hesaplanmıştır[49]. Yukarıda çizilen şekil (Şekil-5) üç yönden eleştiriye açıktır. İlki: adına demokrasi, cumhuriyet ya da halk yönetimi denilen tüm siyasal rejimlerin demokratik olarak kabullenilmesinin, özellikle çağlar arasındaki demokrasi anlayışı bu kadar farklılaşmışken hepsinin aynı tabloda gösterilmesinin doğru olmayacağı, bu tabloda yer alan demokratik ülkelerin aynı çağda dahi aynı oranda demokratik rejim sayılamayacağı

[49] **Antik Yunan** (Yunanistan, Arnavutluk, Türkiye, Libya-Mısır, İspanya- Fransa ve Bulgaristan-Romanya), **Roma Dem.si** (İtalya, Fransa, İspanya, Tunus-Cezayir, Libya, Suriye, Türkiye, Yunanistan-Makedonya ve Arnavutluk), **7-8 YY. Akdeniz Dem.leri** (Suudi Arabistan, Suriye, Irak, İran, Umman, Ukrayna, Rusya, İrlanda ve İtalya), **10. YY. Kuzey Devletleri** (İrlanda, İsveç, Norveç-İzlanda ve İtalya), **12-13. YY. Ticaret Cum.leri** (İsveç, Norveç-İzlanda, İsviçre, İtalya, Vatikan, Hırvatistan, Hollanda, Almanya, Polonya, İngiltere ve Rusya) **17-18. YY. Merk. Kralr. Güç.si** (İsviçre, İtalya, Vatikan İngiltere, Hollanda), **19-20. YY. Batı Dem.leri** (İngiltere, Uruguay, İspanya, Yunanistan, Fransa, İsviçre, Danimarka, Arjantin, ABD, Almanya, Türkiye, Sırbistan, Brezilya, Avustralya, Yeni Zelanda, Belçika, Avusturya, Çekya, Slovakya, Norveç, Finlandiya, İran, İsveç, İtalya, Rusya, Hollanda, Macaristan, Polonya, Meksika, Romanya, Kanada, Japonya, Tayland), **II. Dünya Savaşı** (Bir öncekilerden Almanya, İtalya, Polonya, Fransa, Finlandiya, Yunanistan, İspanya, Sırbistan, Macaristan, Hollanda ve Norveç çıkarılmıştır.), **Dekolonizasyon** (19-20. YY. Batı Demokrasileri'ne ilave Lübnan, İsrail, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Malezya, Şili, Portekiz, Filipinler, Liberya ve Bulgaristan), **Dönemi Condor Oper.u ve Soğuk Savaş** (Bir öncekinden Şili, Brezilya, Arjantin ve Uruguay çıkartılmıştır.), **Günümüz** (2010'da yaşanan Arap Baharı'yla beraber artık dünya üzerinde seçim hakkı olmayan çok az ülke kalmıştır, öyle ki tek parti iktidarlarında bile sonuç değişmeyeceği halde seçim yapılmaktadır.)

eleştirisidir. İkincisi ise günümüz sınırları ile eski dönemlerdeki ülkelerin sınırları örtüşmediği halde kısmen demokratik yönetimle tanışan ülkelerin tabloya dahil edilmiş olması gerçeğidir. Üçüncü eleştiri gösterge olarak seçilen yıllar arasındaki farkın eşit olmamasıdır, bu durumda dönemsel aralıklar farklı olduğu halde tabloya eşit yansımaktadır. Üstelik iki dönem arasında demokratik evrimde ciddi kırılmalar mevcut olduğu halde şekil dışı bırakılmıştır.

Üç eleştiri de haklı olmakla beraber birer cevabı hak ederler. İlk eleştirinin cevabı: Şekil-5 demokrasinin evrimini analiz ederken tespit edilen önemli dönemeçlerde, devlet liderinin, yasama ya da karar alma organının, bir demokratik yöntemle (halk oyu, kura çekme, meclisçe atanma yöntemleriyle) belirlendiği ülke sayısını göstermektedir. Tabloya yansıtılan ülkelerde demokratik deneyimlerin yaşanmış olması yeterli görülmüş, örneğin Yunan şehir devletlerinin oy kullanamadıkları için kolonileri, Araplarda, Lehistan geleneğinde ve Kutsal Roma deneyiminde sadece hükümdarlar seçildiği için hüküm sürülen topraklar dahil edilmeden tabloya alınmıştır. Üçüncü eleştiride ise haklılık payı çok yüksektir bu eleştiriye neden olan şey ilk cevapta açıklanmıştır buna ek olarak çok geniş bir süreci eşit zaman dilimlerine bölerek düzenli artış ya da azalışın olduğu bir dönemi tabloya yansıtmak yerine bu dönemlerin en yüksek ve en düşük olduğu zamanların tabloda gösterilmek istenmesi gerekçe olarak sunulabilir.

Günümüzde demokrasinin nerelerde var olduğu değil nasıl var olduğu yani niteliği önem arz etmeye başlamıştır. Öyle ki Şekil-5'te yer alan Günümüz noktasındaki demokratik deneyimler ele alınırken artık kendine demokrasi diyen ya da en azından özgür erkeklere oy kullandırtan sistemler değil, The Economist'in 2019 Demokrasi İndeksi'nde[50] en az kusurlu demokrasi olarak görülen ülkelerin sayısı temel alınmıştır. Ayrıca bu rapora göre demokrasilerde rejime duyulan memnuniyet azalmakta ve ülkelerin

[50] İngiliz The Economist isimli ekonomi ve siyaset dergisinin istihbarat birimi tarafından 2006'dan beri her yıl düzenlenen rapor.

ortalama demokrasi puanları düşme eğilimi göstermektedir (The Economist Intelligence Unit, 2020, s. 7, 24, 26, 30, 33, 37, 40, 43, 47).

Demokrasi içinde bulunduğu şartlara göre bambaşka hallerde tanımlanabilmekte, geçmişinin izlerini üzerinde taşıyarak yepyeni görünümlerle ortaya çıkabilmektedir. Demokrasinin *dimos*u farklı zamanlarda birkaç kişiden milyarlarca insana kadar genişleyebilmekte, bazen yozlaşmış bir rejim gibi görülürken bazen erdemin ta kendisi olmaktadır. Demokrasi dışarıdan gelen baskıyla ortadan kalkabildiği gibi, yozlaşma veya iktidarın önlenemez güçlenişi ile de tükenebilir. Bugün Yunan demokrasisiyle çağdaş demokrasi arasında ufak benzerlikler kalmış olması onların bir bakışta aynı soya dayandığını anlamamızı sağlıyor. Bu tezin demokrasi ile evrim arasında kurduğu analojide, doğal seçmeyle farklılaşmış benzeş dokular gösteren ve her fırsatta yeniden çoğalan bir cins gibi, demokrasilerin de geçmişinin izlerini bugünde taşıyor olması, her yeni seferinde hayatta kalma şansının daha çok artması, buna rağmen soyu tükenen türlerinin olması ve birey sayısını artırmak için uğraşması gibi benzeşmeler yer almaktadır. Demokrasi, belki de demokratlar sayesinde her türlü iç ve dış yıkımlara, politik entropiye rağmen bir şekilde uygun ortam bulduğunda yeniden ama öncesindeki yıkımdan yeni şeyler öğrenerek tekrar gün yüzüne çıkmayı başarmıştır. Bu tezde sayılan özellikleri gereğince demokrasinin evrim geçirdiği iddiasında bulunulmaktadır.

3. SİYASET DEMOKRASİ VE ENTROPİ

Bu başlık altında önce iktidarın el değiştirmesi, sokak hareketleri, devrim ve muhaliflik gibi demokratik süreçlere entropinin etkisi araştırılacak, ardından siyasal bozulmanın peşine düşülerek iktidarın dönüşümüne, darbelere, yolsuzluklara ve yozlaşmalara yol açanın politik entropi olduğu söylenecek ve nihayetinde her zaman demokratik siyaseti yıpratan politik entropi ile mücadele konusu tartışılacaktır.

Pareto, tilki ve kurt elitin yer değiştirip durmasını anlatırken (Charles, 2016, s. 19-21) nasıl yöntemsel benzerlikleri üzerinden, görünürde çok ayrı ve alakasız siyasi yapıları iki bedene indirgemişse bu tezde de siyasal sistemleri demokrat ve otoriter olarak ikiye indirgeme yolu seçilmiştir. Özgürlükçü ve insan haklarına dayalı rejimlere demokrat denilirken, keyfi ve ideolojilerini dayatma içerisinde uygulayan rejimlere otoriter denilmektedir.

3.1 Demokratik Süreçlerin Nedeni Olarak Entropi

"*Yozlaşmanın ardından değişim talebi gelir, daha eşit ve daha adil bir düzen için dayanışma perçinlenir*" (Bailey, 2000, s. 427) Bailey, bu sözüyle entropinin bıkkınlık ve değişim talebiyle kendini belli ettiğini düşünmektedir. Ona göre de demokratik süreçlerden birisi olarak iktidarın el değiştirmesinin başında toplumların yaşadığı bıkkınlık ve bu bıkkınlığa neden olan yozlaşma vardır. Aynı şekilde istikrarsızlık da halkın bıkmasına neden olabilir istikrarsızlık hükümet kurulamaması, güçlü bir liderlik kurumu olmaması anlamına geldiği kadar ekonominin ve idarenin diğer tutumlarının devamlılık gösterememesi anlamına da gelir (Aron, 2011, s. 170-171). Yaşanan istikrarsızlık demokrasiyi zayıflatmadığı gibi halkın gündeme olan ilgisini artırıp siyaseten çıkış yolu aramaya ve iktidarın başka politik gruplara geçmesi ihtimaline neden olur, iktidarın halk oyuyla el değiştirmesi olağan demokratik bir süreci ifade eder.

Marx, bu sürecin sonucunda devrimlerle gerçekleşen bir değişim ve Lenin'e göre devletin sönümlendiği, Troçki'ye göre nihai bir dünya devrimini ön görür (Lenin V. İ., 1978, s. 112-116; Trotsky, 1986, s. 276-281). Gramsci ise bu devrimlerin halk eliyle yapılanlarını devrim, kamu otoritesi eliyle yapılanlarını pasif devrim olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre yozlaşmadan çıkana ve minimum entropinin olduğu bir sisteme girene kadar devrimler ardı ardına gerçekleşecektir. Devrimlerin sonunda yeni tarihsel blok ve yeni iktidar kurulacaktır (Gramsci, 1992, s. 56, 365-366).

Demokrasi bazen yüzyıllar süren toplumsal birikimlerin neticesinde elde edilirken bazen kendini ona adamış insanların zorlamasıyla -ya da her ikisiyle beraber- toplumların gündemi haline gelir (Tilly, 2014 s. 64). Demokrasiye ulaşmak ve onu korumak için radikal yöntemler gerekli olabilir. Bu anlayışta gerçek demokrasi, devrimci olduğu kadar doğrudandır da. Yani temsil unsuru söz konusu değildir (Sartori, 2017 s. 37). Son on yıldır görüldüğü gibi kitlelerin eylem ve inisiyatif örgütleyerek yaşattıkları türde bir radikal demokrasi deneyimi de söz konusu olabilir. Bu deneyimde, doğrudan ve devrimci demokrasi anlayışı, sokak hareketleri, kimlik siyaseti ve kitlelerin siyasetten taleplerini açıkça ortaya koydukları ve elde ettikleri özgür kamusal alan vardır (Kioupkiolis & vd., 2016, s. 12-25). Mouffe (2009) tarafından dile getirilen agonizma kavramı radikal demokraside kilit konumdadır (Bkz. s. 58, 101). Çünkü ona göre ancak kimliklerin, çatışmanın ve bölünmenin var olduğu bir ortamda gerçek demokrasinin deneyimlenmesi mümkündür (Laclau & Mouffe, 2001, s. xvii-xviii). Yukarıda anlatısı yapılan devrimci düşüncenin ve Marksizm'in de bir tür radikal demokrasi olduğunu söylemek gerekir (Schmidt, 2001 s. 147) öyleyse liberalizme göre politik entropi sayılabilecek süreçlerin başka düşünürlerce gerçek demokrasiye yol açtığı söylenebilir.

Tilly (2014), bu tezin "demokrasinin evriminde politik entropi" olarak tanımladığı süreci "demokrasinin geri çevrimi" tanımıyla ifade etmektedir (Tilly, 2014, s. 34-36), ona göre

"*Kamu politikaları seçimleri, seçmen kaydını yasama faaliyetini, patentlemeyi, vergi toplamayı, zorunlu askerliği, emeklilik için yapılan toplu müracaatları ve devletlerin taraf olduğu diğer birçok işlemi kapsar. Kamu politikaları askeri darbe, devrimler, toplumsal hareketler ve iç savaşlar biçimindeki kolektif çekişmeleri de içerir. … Kamu politikalarının bazıları …* (yurttaşlarla) *istişarede bulunulmasından meydana gelir. Rüşvetler, koruyucu-korunan zincirleri, seçmenlerin ve taraftarların gözetilmesi, yetkililer arasındaki akrabalık ağları ve benzer olgular kamu politikalarıyla özel politikalar arasındaki sınırları bulanıklaştırır.*" (Tilly, 2014, s. 32).

Tilly, yukarıdaki paragrafta kamu politikalarında yaşanan bozulmayı anlattıktan sonra devamında yurttaşların taleplerinin ne kadar karşılandığını sorgulamak için bize dört kriter sunar bunlar yukarıda da sayıldığı üzere (Bkz. s. 55): 1- Genişlik, 2- Eşitlik, 3- Korunma, 4- Karşılıklı bağlayıcı istişareyi içermedir. Bu dört kriterin seyri olumlu ise Tilly buna demokratikleşme, olumsuz ise demokratikleşmenin geri çevrimi demektedir, Hitler'in Weimar Cumhuriyeti sonrasında Almanya'da iktidarı konsolide etmesi sürecini örnek olarak verir (Tilly, 2014, s. 34-36). Ona göre demokrasinin geri çevrimi süreçleri tamamlanıp mücadelelerden geçildikten sonra demokratikleşme süreçleri tekrar başlar (Tilly, 2014, s. 334-336).

Touraine'de de toplumsal hareketler bir demokratik süreç olarak ortaya çıkar, bu hareketlerin temelinde, siyasetçilerin ve siyasi partilerin temsil yeteneğini kaybetmesi yer almaktadır. Toplumlar insan haklarına dayalı talepleri dillendirmek için kendi egemenliklerini doğrudan kullanmaya başlarlar. Çevreci hareketlerden devrimci hareketlere kadar tüm toplumsal hareketlerin temelinde temsil değerini kaybedip devletin arkasına sığınıp ya da devletleşip otoriterleşen siyaset anlayışı vardır. (Touraine, 2015, s. 88-91) Açıkça görülmektedir ki Touraine'in toplumsal hareketlerin sebebi olarak gördüğü şey halkı temsil etme iddiasında olan siyasilerin bu iddialarını yerine getiremeyecek şekilde yozlaşmaları, enerjilerini yitirmeleri yani entropiye uğramalarıdır.

Seçim sistemi özelinde politik entropi basitçe sandığa gitmeyen seçmen olarak düşünülebilir (Coleman, 1975, s. 41). Çünkü doğrudan sistem dışına çıkan fakat sistem karşısında birikmeyen ama aynı zamanda iş yapmayan bir enerji söz konusudur. Aslında bir açıdan da muhalefet hiçbir zaman iktidarları yerinden edemez. Çünkü iktidarlar ilişki ağları ve enerji yoğunlukları bakımından en iyi tercih oldukları için iktidara gelebilmişlerdir. Onları ancak kendi entropileri koltuklarından edebilir (Aron, 2011, s. 168). Kitle motivasyonu ve mobilizasyonu sahaya yansımış bir enerji konsantresi olarak değerlendirilecek olursa, bu mobilizasyon ve motivasyonun erimesi politik entropinin artması anlamına gelecektir.

Montesquieu demokrasi ve cumhuriyet kavramlarını ayırmak için seçmenin kimler olduğu üzerinde durarak "Cumhuriyette, yönetim yetkisi tüm milletin elinde olursa buna Demokrasi denir. Yönetim yetkisi milletin bir kısmının elinde olursa buna da Aristokrasi adı verilir." demiştir (Montesquieu, 2014, s. 49). Ona göre Demokratik bir cumhuriyette demokrasinin ölçütlerinden birisi muhalefetin varlığıdır bunu:

> "*Kendine Cumhuriyet diyen bir Devlette herkes rahat göründüğü sürece, orada hürriyet bulunmadığından emin olunabilir. Politik bir bünyede birlik denilen şey, çok belirsiz bir şeydir; gerçek olanı ahenk birliğidir ki, tıpkı müzikte kulak tırmalayan seslerin genel akorda yardımcı olmaları gibi, toplumu meydana getiren parçalar, birbirinin ne kadar zıttı olsalar da, yine toplumun genel iyiliği için elbirliği ederler. Karışıklıktan başka bir şey olmadığı sanılan bir Devlette, birlik, yani yalnızca gerçek huzur olan mutluluğun doğmasına yol açan bir ahenk olabilir. Bu tıpkı evrenin, bazılarının etkisi bazılarının da karşıt etkisiyle birbirine sonsuzca bağlanan parçalarında olduğu gibidir.*" (Montesquieu, 1734; aktaran Aron, 2011, s. 123).

Sözleriyle anlatmaktadır, ki muhalefet ne kadar istikrarı sarssa da vatandaşların daha mutlu olabilmesini sağlamaktadır. İktidarlar çoğu kez muhalefet olmadan ülkeyi çok daha iyi yöneteceklerini ifade etmişlerdir. Fakat muhalefet iktidarı yıprattığı gücü sadece

kendi örgütünden değil, aynı zamanda iktidarın yanlış yürüttüğü politikadan da almaktadır. Böyle bir ilişkide muhalefetin varlığı iktidarın daha iyi yol almasını sağladığı için kamu yararını da artıracaktır (Witgenstein, 1958, s. 46).

Muhalif parti ve grupların daha az entropiye uğradıkları modelin var olduğunu düşünelim. Bu durumda ikinci en iyi organizasyon iktidarı devralacak kadar yoğun enerjiye sahip hale gelebilir çünkü iktidar hızla oy kaybederken daha az oy kaybeden muhalefet iktidara gelebilir. Politik entropi muhalefeti güçlendirmez ama ona güçlenme şansı yaratır. İktidarın sisteminden çıkan enerjiyi kendine entegre eden muhalefet entropisini azaltan yani dış müdahaleye uğrayan sisteme benzer. Aynı şekilde tek başına güçlü yozlaşma ve muhalefet, entropisini artıramadığı iktidarı deviremez. Bir siyasal parti ciddi yozlaşma iddialarına maruz kaldığı halde mobilizasyonunu artırıp kitlesini koruyarak iktidarda kalabilir. Bu partiler iktidarlarını korur çünkü sistemlerinin toplam enerjisi muhalefetin toplam enerjisinin altına düşmemiştir. Fakat muhalefet iktidarın kanuna uygun kararlarına uyarak iktidarın entropisinin artmasını yavaşlatabilir, bunun yerine doğrudan siyaseti çatışmaya çevirmek demokrasiyle uyumlu olmayacaktır (Aron, 2011, s. 61-62). Muhalefetin bir görevi de meclis aracılığıyla denetimdir -yakın zamanda Türkiye'de ortadan kalkmış olsa da- güvenoyu demokratik güvence olarak milletvekiline verilmiş önemli bir yetkidir. Muhalefetin, mecliste sayısal çoğunluğuna güvenerek iktidarı devirebilmesi, güvenoyu vermediği bakanları göreve başlatmaması demokratik süreçlerde bir yıpratma etkisine sahip olması demektir (Aron, 2011, s. 182-183).

Aslında muhalif grup ve partilerin sadece iktidarları yalıtıp kendi örgüt motivasyonlarını artırmaları iktidara gelmeleri için yeterli gibi gözükmektedir. Oysaki iktidar ne kadar yalıtılsa da motivasyonunu her zaman yükseltme imkânına sahiptir (Aron, 2011, s. 154). Bu durum bize iki ihtimali verir: ya politik entropi sadece termodinamik entropi gibi dışarıdan enerji alımıyla ilgili değildir, iç enerjinin liderlik kurumuyla da yükseltilebilme imkânı vardır ya da politik sistemlerin statik enerjilerini

ölçmek ve ön görmek çok zor olduğu için toplam enerjinin hesaplanması olanaklı değildir. İkinci ihtimal daha uygun bir açıklama içermekle beraber liderlik kurumunun önemini ve bir partinin entropiye bağlı olarak iktidarı kaybetme süresinin aldığı oy miktarıyla ilgili olmadığı iddiasını taşır. Çünkü sürekli statik enerjisini kullanarak kitleyi diri tutan böylece belli bir aralıkta oy alıp uzun süre iktidarda kalabilen bir siyasi parti, stoklanmış enerjisini tamamen yitirdikten sonra ve sistemine enerji girdisi yapamayacak hale gelip enerjisini artırabileceği bir kaynak bulamazsa aniden ve hızla politik entropinin ivmesinin arttığı bir döneme girerek bir önceki seçime göre çok yüksek oy farkıyla iktidardan uzaklaşabilir. Bu halde iktidar ancak liderin örgütlenme başarısızlığı ve iktidarın son halinden daha örgütlü bir muhalefetin varlığı durumlarında el değiştirebilmektedir. Aron'a göre demokrasilerde meşru politik faaliyet tanımı da budur (Aron, 2011, s. 62).

3.2 Siyasal Bozulma Sebebi Olarak Entropi

Platon oligarşiden demokrasiye geçişi anlatırken tam bir politik entropiden söz eder. Ona göre insanların gözlerini hırsları kör eder, insanlar zenginleşme hırsına kapıldıkça onurlu kimseler bile borçlanmaya başlarlar, neticede taraflar belirir ve çok sayıda olan fakirler az sayıdaki zenginlere karşı bilenip onları zorla iktidardan alırlar, böylece demokrasi rejimi kurulur. Demokrasi rejiminin erimesi de aynı şekilde gerçekleşir, güce susamış ayak takımları hürriyet içerisinde boğulurlar, demokrasi bir çeşit köleliğe dönüşür (Platon, 2010, s. 282-285, 291-294).

De Tocqueville (1995) şöyle der "Siyasal özgürlüğün tahribi ve sınıfların ayrışması eski rejimin ölümüne yol açan bütün hastalıkların da nedeni oldu" ona göre Fransa'da 1789 Devrimi'ni getiren şey Avrupa'nın başka ülkelerinde bulunabilecek aristokrasi ve köylü ya da kentsoylu arasındaki iletişimin ve kolektif yapılardan soyutlanmış bir bireyciliğin Fransa'da bulunmamasıydı. Ufak konularda bile kendisine

seçme hakkı verilmeyen halk kitleleri sonunda aristokrasinin köylü ve burjuvadan ayrıştığı yozlaşmış düzeni yıkmakta bir mahsur görmediler (de Tocqueville, 1995, s. 134-143). Oysa Orta Çağda aristokrasi sadece soyluluk üzerine değil aynı zamanda Avrupa'nın tamamında ihtiyaç duyulan kurumlar ve idealler üzerine yükselmişti Tocqueville'e göre bu idealler çağın getirdiği değişikliklerle çökmüştür (de Tocqueville, 1995, s. 53-57).

Pareto şöyle der "Etikte, dinde ve politikada iş çevrelerindeki dolaşıma benzeyen dalgalanmalar gibi, açıkça gözlemleyebileceğimiz duygusal bir ahenk vardır" (Pareto, 2018, s. 30), yukarıda iddia edilen demokrasinin evriminde belirli bir dokunun olduğu düşüncesinin (Bkz. s. 72-75) Pareto'nun düşüncesine de uyduğu söylenebilir. Dahası Pareto:

> "*Kısa aralıklar dışında insanlar her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmişlerdir… Oysa önemli doğal bir yasa nedeniyle seçkinler sürekli bu halleriyle devam edemez, tükenirler. Bu yüzden insanlık tarihi seçkinlerin durmadan devam eden yer değiştirme tarihidir. Biri yükselirken diğerinin alçalması gibi... Bu gerçek bir fenomendir fakat bize başka biçimde gözükebilirler*" (Pareto, 2018, s. 34-35)

Sözleriyle bu çalışmanın politik entropi önermesine de uygun bir yaklaşım gösterir. Pareto'nun bahsettiği doğal yasa entropi yasası olarak değerlendirilebilir. Pareto için seçkin demek "en güçlü, en enerjik ve kötülüğe olduğu kadar iyiliğe de yeteneği olan" demektir, ona göre seçkinlerin yükselişi ve düşüşü üç aşamadan oluşur, ilk aşama krizin tırmanışıdır, ikinci aşama seçkinin düşüşü üçüncü aşama ise yeni seçkinin iktidara gelişidir (Pareto, 2018, s. 35, 38-39). Bu açıdan Pareto bizlere aşağıdaki gibi bir döngü sunar:

Şekil 6: Vilfredo Pareto'ya Göre Seçkinlerin Dolaşımı

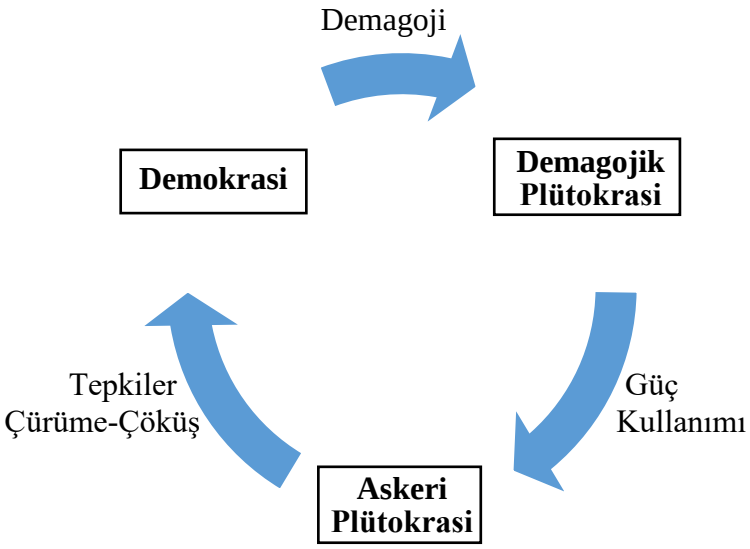
Pareto'ya göre krizler doğaya aykırı baskı ve ikiyüzlülük nedeniyle tırmanır, çünkü insanlar kendilerinin gerçekleştiremeyeceği vaatler ve tutamayacağı sözler verir, ayrıca iktidara gelenler kaynakları da tekellerine alarak eski müttefiklerini dışlarlar. Bu süreç krizi yükseltir ve seçkini düşme sürecine sokar, seçkin düşerken hala iktidar sahibidir, bunun nedeni geleneksel bağlarını yavaşça yitirmesidir. Bu bağlar yittikçe başka bir seçkin, gücü eline almaya başlar (Pareto, 2018, s. 35, 39, 41-43, 57-59, 84-87).

Aslında Pareto (2016) her şeyin başında insanların birleşmesiyle merkezi ve merkezkaç güçlerin oluştuğunu söyler "merkezkaç güç ise iktidarın erimesini teşvik eder" onun teorisinde de bu iki ayrı güç arasında salınımlı ve arada eşitlenmenin çoğunlukla da birbirinin yerine geçmenin olduğu bir döngüsel ilişki vardır (Pareto, 2016, s. 63).

Pareto'ya göre güç ve demagoji kullanan plütokratik elitler arasında bir döngüsel ilişki gözlemlenir. Ona göre iktidar, yani merkeze geçen güç hangisi olursa olsun belli bir süre refah sağladıktan sonra çürüme ve çöküş kaçınılmazdır (Pareto, 2016, s. 95-96). Bu çürüme ve çöküşün temelini ise tortular ve duygular teorisi vardır, tortular "insanların duygularını yansıtan davranışsal tezahürlerdir" duygular ise "değerlendirme standartları işlevini gören bilinçaltı inançlardır" (Pareto, 2016, s. 45); duygulara dayanılarak mutabakat kurulabilir, mutabakat burada güç kullanarak yönetmenin karşıtı olarak ele alınmıştır, demagojiyle de duygular kontrol edilebilir hale gelir (Pareto, 2016, s. 94-95).

Demokratik düzen demagojiyle iktidarda duran elit için verimlidir, gücünü parlamentodan alan plütokratlar, yoksulluktan halkın duyguları değişinceye kadar gücü demokratik rejim içerisinde kendilerine toplarlar, halkın duygularındaki değişim iktidarı güçsüz bırakmaya başlayınca iktidarda kalmak için demagojinin yetmediği yerde askeri güç kullanmaya başlarlar. Güç kullanan elit, merkezileşme sağlayıp otoriteyi güçlendirse de bir süre sonra tepkilere dayanamaz, demokratik düzene geri dönülür. Pareto'ya göre demokrasinin dönüşümü plütokrasinin de dönüşümüdür, onun düşüncesinde iktidar toplumdaki kişilerin değişimi kadar toplumsal duyguların değişimini de içerir. (Pareto, 2016, s. 94-100).

Pareto'nun önerdiği ikinci dönüşüm olan demokrasinin dönüşümü ise aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Pareto, 2016, s. 44):

Şekil 7: Pareto'da Demokrasinin Dönüşümü

Pareto ayrıca demokrasinin dönüşümünde merkez ya da merkezkaç iktidarın kaçınılmaz çürüme ve çöküşünü bir canlılık faaliyetine benzetir (Pareto, 2016, s. 96). Bu açıdan Pareto'nun görüşünün de bu tezin savunduğu gibi organik sistem teorisine dahil edilebileceğini söylemek mümkündür. Dahası Pareto'nun duyguların değişimi düşüncesi bu tezdeki politik entropi önermesi ile ve Pareto'nun iktidarın antagonistik iki elit

arasında salınımı fikri de bu tezdeki demokratik ve otoriter rejimler arasındaki yer değişimi düşüncesine benzerlik göstermektedir.

Touraine'e göre "Demokrasi, siyasal sistem sivil toplumu ve devleti ele geçirdiğinde" bozulmaktadır (Touraine, 2015, s. 141). Ayrıca toplumun ekonomik gelişmelere siyaseten duyarlı hale gelmesi de demokrasi açısından tepkisizliğe neden olarak bir toplumsal-siyasal bozulmaya neden olur (Touraine, 2015, s. 161). Yani bir ülke demokrasisi iktidarın zamanla devleti ve sivil toplumu ele geçirmesiyle zayıflayabileceği gibi halkın politik olaylara ekonomik gerekçelerle kayıtsız kalması da bozulmayı tetikler. Oysaki iktidara gelen partiler ilk başta devlet aygıtını halkın lehine kullanacaklarının sözünü vermiş, insanlar ise demokrasilerini ekonomiyi umursamadan elde etmişlerdir. Durumdaki bu değişme entropi artışına benzer. Bu entropi artışının sonunda demokratik değerlerin bir önemi kalmaz ve totaliter rejimlere elverişli hale gelinir (Touraine, 2015, s. 143-144, 146).

Verilen sözlerden caymanın bir nedeni de uzlaşma politikalarıdır. Aron, kompromininin (ödün vererek uzlaşma) rejimleri ve dış politikayı kötü etkileyeceğini düşünür, ona göre Mussolini'nin serbest bırakılmasının sebebi budur. Anlaşılacağı üzere Aron'a göre de ödün vererek yapılan siyaset bir siyasal bozulma yani politik entropidir. Fakat Aron için uzlaşma her anlamıyla kötü değildir, bu yöntemin iyi kullanımı çoğulculuğu da sağlayabilir (Aron, 2011, s. 67-68). Aron kimlerle pazarlık edilmeyeceği konusunda ise kısa bir tarif verir: gelenekçiler, ekonomik imtiyaza sahip piyasa aktörleri, geliri düşük olup kolay manipüle edilebilecek halk ve azınlık, ideoloji veya din fanatikleri; bu grupların dışında bir de pazarlık edilemeyecek türde liderler vardır onlar ise: para konularını siyasetle ilgili görmeyen katıksızlar, sert politikaları benimseyen zorbalar ve rejimi hayallere kurban eden ütopistlerdir (Aron, 2011, s. 163-165).

Aron'a göre bozulma üç türlüdür ilki partilerin rekabeti yüzünden herhangi bir iktidarın doğamaz hale gelmesidir. İkincisi kamuoyunun bozulmasıdır ki bu da üçüncü

bozulma olarak sosyal-altyapı bozulur. Ona göre üçüncü bozulma toplum içerisinde şiddetin doğmasına da neden olarak demokratik rejimin bozulmasına sebep olur (Aron, 2011, s. 138-142). İktidar, temsil ettiklerinden koparsa gayrimeşru hale gelir, böyle bir iktidarın yönetimde kalması egemenliğin gasp edilmesi anlamına gelir. Egemenlik gaspı bazen de iyi hatiplik, pazarlık, lobicilik gibi nedenlerden doğar (Aron, 2011, s. 115-116). İktidarın gasp edildiği demokrasiler artık oligarşiye döner (Aron, 2011, s. 107-108). Burada Polybios'un da bahsettiği rejim dönüşümü fikrini görmekteyiz. Gerçekleşen dönüşümün nedeni elbette politik entropiyle izah edilebilir cinstedir.

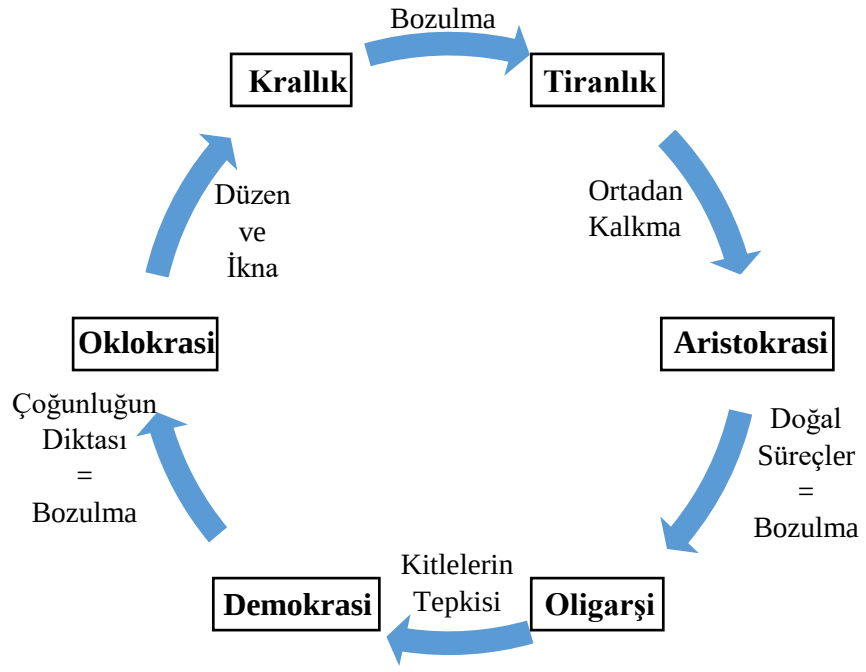
Touraine askeri müdahalelerle kurulan yönetimleri ise demokratik bulmamakla beraber onları totaliter değil otoriter bulur (Touraine, 2015, s. 150). Touraine'ın tanımladığı otoriter rejimler gelişmekte olan ülkelerde daha sık görülecektir çünkü zor koşullar altında halklar bir kurtarıcının çıkıp gelmesini bekleyecektir, toplumların bir kurtarıcı liderliğini bekleyerek demokrasiyi bir kenarı koymaları beklenebilir (Touraine, 2015, s. 293-240). İnsanların mücadele ederek elde ettikleri demokrasiden vazgeçmeleri elbette bir çırpıda olup bitmez ve zaman içerisinde demokratik girişimlerin başarısızlığıyla yani entropyle gerçekleşir. Bu otoriter lider bazen sert söylemlerle demokratik yollardan bazen de silah kullanıp darbe yaparak askeri kulvardan çıkıp gelir (Aron, 2011, s. 73, 167, 240). Siyasal sistemleri inceleyen düşünürlerin fikirleri bir araya getirilince görülüyor ki düşünürler aslında bize bir süreç anlatıyorlar. Monarklar baskıcı hale gelince devrimciler onları tahtan indiriyor ve demokratik yönetimler kuruyorlar. Kurulan demokratik rejimler totaliterleşince koruyucu kral çıkıp geliyor. Kral, büyük yıkımlarla büsbütün tarihe görüldüğünde ise partiler yarışta baş gösteriyor. Liberal, sol ve demokrat partilere muhafazakâr, sağ ve cumhuriyetçi partiler rakip oluyor.

Yukarıda Polybios'tan daha sonra bahsedeceğimi söylemiştim (Bkz. s. 25-26). O da Pareto'nun elitlerin dolaşımı teorisine benzer şekilde bir dolaşım teorisi ortaya atmıştı. Polybios'a göre yönetimler zamanla yozlaşıp iyi yönetimden yozlaşmış yönetime, sonra

da bir çeşit katarsis sürecinden geçerek sırasıyla bir öncekinden başka bir iyi yönetime geçmektedirler.

> "*Polybios, yönetimlerin döngüsü kuramını siyasal rejimlerle canlı organizmaları özdeşleştiren bir kurama dayandırmıştır. Ona göre, yönetimler için büyüme, olgunluk ve çürüme kaçınılmazdır. Krallık tiranlığa, tiranlık ve krallığın ortadan kalkması aristokrasiye, olayların doğal gelişimi kaçınılmaz olarak oligarşiye ve oligarşinin doğurduğu adaletsizliklere karşı halk kitlelerinin tepkisi de demokrasiye neden olur. Bir yönetim biçiminin bir diğerine dönüşmesini bizzat doğal yasalar düzenlemektedir.*" (Yılmaz, 2015, s. 174)

Polybios'ta politik sistemlerin organik bir canlıya benzetilmesi, bu sistemler arasında döngüsel bir süreç olması ve bu sürecin arkasında doğal yasaların varlığı iddiası bu tezdeki fikri desteklemektedir. Plybios'a göre yönetimler arasındaki döngü şekille gösterilecek olursa:

Şekil 8: Polybios'a göre Siyasal Yönetimlerin Döngüsü

Demokratik rejimlerin politik kurumlar tarafından yozlaştırılmasının belki de en etkili ve en çok karşılaşılan nedeni demagojidir. Demagoglar antik dönemden itibaren

insanların desteğini alabilmek için siyasi söylemlerle siyaseti ve insanları yozlaştırmışlardır (Aron, 2011, s. 139). Demagojinin ifşası yani dürüstlükle yalanı göstermek her zaman işe yaramayabilir. Demagoji, din, millet ve rejim üzerinde tehdit olduğu iddiasıyla gelebilir (Aron, 2011, s. 144-145). Böyle bir bozulma genellikle fiili durumun ortaya çıkmasına yani anayasanın çiğnenmesine neden olur ya da iktidarın değişmesi için gerekçeleri muhalefete verir (Aron, 2011, s. 151).

Montesquieu'ya göre maksimum politik entropi halk egemenliğinin olduğu ülkelerde devletin kanunları çiğnemesiyle gerçekleşmektedir. Bu durum için "*Ama bir halk hükümetinde kanunlar yürütülmedi mi, bu da ancak cumhuriyetin bozulmasından ileri gelebilir, işte o zaman devlet yıkılmış demektir*." diyen Montesquieu, idarenin meşru sınırları çiğnemesi halinde sadece iktidarın değil doğrudan doğruya devletin çökeceğini söylemiştir (Montesquieu, 2014, s. 60). Demokrasiyi anayasal çoğulcu rejim olarak tanımladıktan sonra Aron, bu rejimdeki bozulmaları inceler, ona göre demokratik bozulmanın ilk sebebi demokrasiyi elde edene kadar halkın dayanışma içinde olması fakat daha sonra, iktidara gelenlerin gücü keyfi kullanacakları korkusuyla, halkın kendi egemenliğini kısıtlamasıdır (Aron, 2011, s. 137). Bu görüşe göre demokrasinin devrimci geçmişten geldikten sonra hantal bir hale getirilmesinin nedeni onun kitleden aldığı enerjisinin zayıflamasıdır. İnsanlar kendi elleriyle kendilerini iktidara getirip sonra aralarındaki bir grubun yozlaşacağı korkusuyla onu kısıtlamaya başlarlar.

Aron bozulmanın politik kurumlarda, kamuoyunda ya da sosyal altyapıda olabileceğini söyler, siyasi kurumların bozulması hiçbir partinin iktidar yetkilerini kullanamayacak halde olması, kamuoyunun bozulması uzlaşma zeminin ortadan kalkması ve yurttaşın ortak çıkarlarla hareket etmeyi bırakması ve son olarak sosyal altyapının bozulması ise sosyal rekabetin kamu otoritesini bozacak seviyede artmasıdır (Aron, 2011, s. 138). Bu bozulma cinsleri bu tezde de aynen kabul edilmekte ve hepsinin entropi süreciyle ilgili olduğu iddiasında bulunulmaktadır. Aron'un da benzer şekilde

değindiği gibi politik entropinin izlendiği bozulmalar iktidarın demokratik olarak halk desteğini yitirmesinde, iktidara dışarıdan yapılan müdahalelerde, iktidarın ve toplumun yolsuzluklara meyletmesinde ve siyasi ahlak ve ideolojinin yozlaşmasında görülmektedir (Aron, 2011, s. 166-168). Bu yüzden politik entropiyle mücadele de bu başlıklar altında yürütülmelidir.

Rancière demokrasiyi savunduğunu söyleyenlerin hayret verici bir ikilik içinde olduğunu söyler, ona göre modern demokrasiler kendilerini gittikçe yozlaştırırken demokrasi rejimi için hiç kaygılanmazlar fakat demokratik dünyayı devam ettirmek için savaş vermekten de çekinmezler (Rancière, 2015, s. 10). Demokrasiler daha demokratik olma gereği hissetmez çünkü kendilerinin eksiksiz olduğunu düşünürler bu eminlik yozlaşmaya asıl kapıyı aralar, politik entropi kendini kapalı bir sistemde çok daha kolay gösterecektir, bu nedenle demokrasilerin kendilerine duyduğu bu güven onların yozlaşmasına asıl etkiyi edecektir (Rancière, 2015, s. 9)

3.3 Politik Entropiyle Mücadele

Bu kısma başlamadan önce politik entropiyle mücadele konusunu tartışmak gerekir. Yukarıda anlatıldığı üzere politik entropi, fizik kurallarının sosyal bilimlere uygulanmasıyla elde edilmiş, sosyal olguların da doğal olgular gibi süreklilik arz eden, genel geçer ve çürütülmesi mümkün kurallara sahip olabileceği iddiasıyla doğmuş bir kavramdır. Yani diğer bir değişle bu iddia canlı varlıkların ölmesi ya da suyun belli bir sıcaklıkta kaynaması gerçekliği gibi ortadan kaldırılabilecek ya da mutlak olarak önlenebilecek bir şey değildir. Buna rağmen tüm politik ve sosyal olguları sonsuza dek ayakta tutmak isteyecek insanlar bulunabilir. Söz konusu demokrasi olduğundaysa, demokrasiyi korumaya yeminli orduların dahi kurulduğu söylenebilir (Chomsky, 2001, s. 63-65).

Tüm icatların esas görevi hayatı kolaylaştırmak olduğu halde insanlar yeni icatlara kolayca adapte olamayabilirler. Yenilik insanlar için çoğu kez korkutucu olduğu kadar bazen de kullanışsız ve/veya verimsiz gözükebilir buna rağmen yeni eskinin yerini alır ya da yeniye direnen yok olur (Schumpeter, 2006, s. 132-133) . Üstelik icat edilen yeni şey, eskisine göre hayatı kolaylaştırmıyor ya da kullanılabilmek için fazlasıyla taviz istiyorsa eskiyi bırakmak akıllıca gelmez. Politik icatlar da devirlerinde birçok insanın benimsemesiyle bir konsolidasyon süreci yaşayıp iktidarı elde edebilirler. İnsanlar gönüllü ya da mecbur şekilde bu sürece dahil olurlar (Gramsci, 1992, s. 46). Fakat bir politik sistem gücünün doruğuna ulaştığı anda artık entropi sürecinin ivmesi güçlenme ve büyüme ivmesini geçmiş olur. Fakat insanlar tıpkı alıştıkları diğer şeylerden vazgeçemedikleri gibi politik sistemlerinden de kolayca vazgeçemezler.

Politik sistemlerden vazgeçememe hali insanlarda fanatizmi besler. Demokrasi rejiminin ise fanatizmle bağdaşmayacağı, uzlaşmacı olması gerektiği açıktır (Schmitt, 2014, s. 79-80; Aron, 2011, s. 163-165). Buna rağmen demokrasiyi uğradığı politik entropiden kurtarmaya çalışanlar azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tezde politik entropiyi önlemeye çalışmak boş bir uğraş olarak görülmemekte aksine desteklenmektedir. Fakat entropinin önlenemeyeceği, bu yüzden sadece onunla mücadele edilebileceği kabul edilmiştir. Politik entropiyle mücadele, politik entropinin sonunda tekrar demokratikleşme sürecine girileceği düşünüldüğü için önem arz eder, böylece demokratik sistem tamamen ortadan kalkmadan entropi duracak ve Tilly'nin deyimiyle *demokrasinin geri çevrimi* gerçekleşecektir. Bu durumda "*peki politik entropiyle nasıl mücadele edilebilir?*" sorusu sorulur.

Yukarıda siyasal bozulmanın, vaatlerle uyuşmayan eylemlerin ve eylemlere yansıyan söylemlerin bozulmasıyla; yozlaşma, ahlaki çöküntü ve ideallerden sapma yoluyla ve sosyal yapının, demokratik toplumun bozulmasıyla gerçekleştiği işlenmiştir. Bu nedenle aşağıda demokrasi özelinde politik entropiyle mücadele; siyasal söylemde

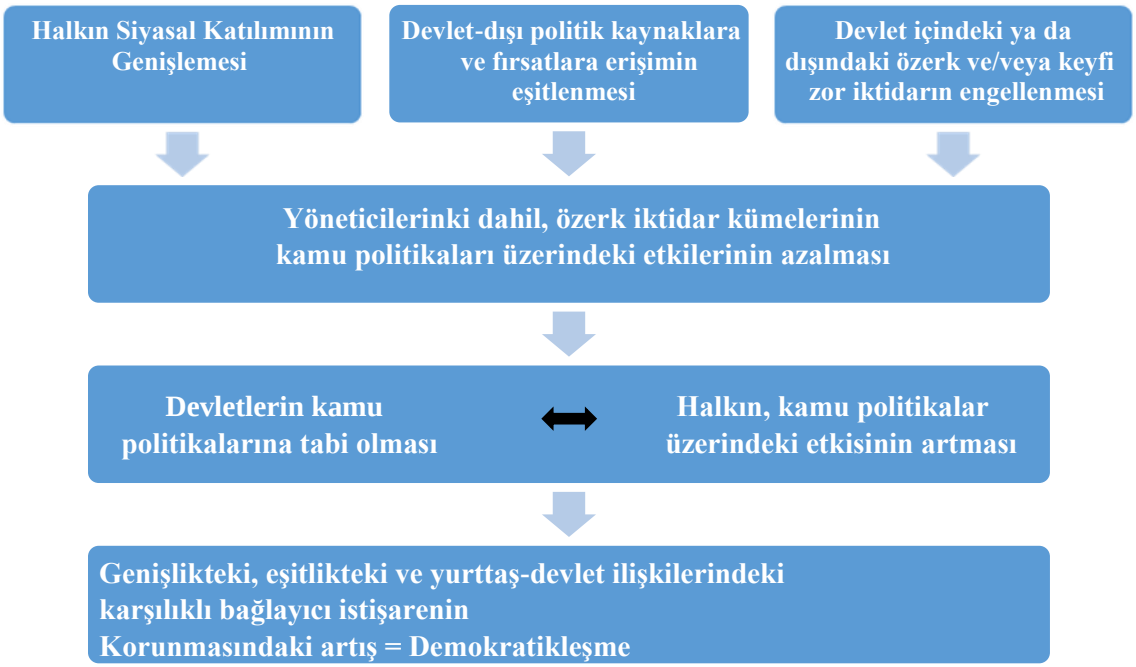
mücadele, siyasal etikte mücadele ve demokratik katılım ya da çoğulcu demokrasi yoluyla mücadele isimli üç alt başlık içinde işlenecektir. Bu alt başlıklarda yargı, eğitim, kamuoyu, ahlak ve erdem, doğruluk, uyum, yurttaşlık ve sivil toplum konularına ağırlık verilerek yukarıda işlenen Pareto ve Polybios'un düşüncelerine atıfla *Demokrasinin Evriminde Politik Entropinin Rolü ve İşlevi* tezinin görselleştirilmesiyle bölüm sona erdirilecektir.

3.3.1 Siyasal Söylemde Mücadele

Siyasal söylemde bozulma özellikle siyasi öznenin öğretiden sapmasıyla gerçekleşmektedir, ideolojiden ya da halkın beklentisinden uzak düşen siyasi söylemler ve saygınlıktan yoksun konuşmalar yozlaşmaya işaret eder. Bu sapmanın temelinde siyasi kariyer içerisinde ideolojiyle ve halkla olan temasın azalması yer almaktadır. Bu başlık altında siyasi öznelerin söylemlerinin politik entropiye maruz kalmasıyla nasıl mücadele edilebileceği konusu üzerinde duracağım.

Şiddet kullanımı her ne kadar devletin Weberyen tanımında (Weber, 2004, s. 33) yer alsa da yukarıda işlendiği gibi çoğu düşünüre göre demokratik sistemin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Devlet toplumsal süreçlere dahil olunca sosyal hayatı düzenler ve bu fonksiyonuyla demokratik ortamın temel gereksinimlerinden olan kamusal alanı ortadan kaldırır (Bkz. s. 102-104). Bu yüzden devletin zor kullanması engellenebildiği ölçüde demokrasinin varlığı güvenceye alınabilir.

Tilly'de demokratikleşme süreci aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi çizilmiştir:

Şekil 9: Tilly'e Göre Değişen İktidar Konfigürasyonlarıyla Demokratikleşme Arasındaki Nedensel Bağlantılar (Tilly, 2014, s. 229)

İlk sırada üçüncü kutuda "devletin içindeki ya da dışındaki özerk ve/veya keyfi zor iktidarın engellenmesi" maddesi olduğu görülmektedir. Devlet içi zor mahkemeler üzerinden de kullanılabilir, mahkeme tarafsızlığı engellenirse iktidarın fiili yolla toplumsal müdahalede bulunmasına gerek kalmaz, iktidar muhalifleri mahkemeler aracılığıyla da susturabilir (Tilly, 2014, s. 279-280). Ayrıca bağımsız mahkemelerin yürüttüğü idari davalarla idare hukuk düzenine zorlanacağı için bireylerin demokratik rejimlerde seçim dışında da yönetime katılması için bir yol daha açılmış olur (Aron, 2011, s. 282-283; Gözübüyük, 2017, s. 1-3).

Mahkemeler, bağımsız olarak, yargı yetkisini halktan alıp toplumsal çekişmeleri çözmek için halkın egemenliğini gene halk adına kullanabiliyorlarsa o zaman "keyfi zor"un engellenmesi beklenebilir böylece demokrasi denetim altında yaşatılabilir (Kelsen, 2019, s. 70-72). Siyasal söylemde yaşanan politik entropiyle mücadele için mahkemeler etkili birer aracı, cezalandırmalar ise caydırıcı bir tedbir olarak görülebilir. Fakat aynı zamanda toplumsal ve nesnel temeli olmayan cezalandırmaların çözüm

üretmeyeceğini savunmanın da mümkün olduğunu, ağır bir ceza söz konusuyken dahi suçun işlenmeye devam edebileceğini söylemek gerekir (Hirş, 2001, s. 1-3, 363-364).

De Tocqueville'e göre, mahkemeler kamu düzenini korumak için eğitimini aldıkları yüksek hukuk kurallarına dayanırlar. Halkın ruhundan ve beğenilerinden arınmış bu üstün yargı yetkisini kullanmaya sahip mahkemeler, kendilerini aristokratik bir yapı gibi görür ve demokrasinin aşırılıklarına karşı koyarak devletin popülist eğilimlere teslim olmasını engellerler. Ona göre zevk ve beğenileri soylulara çıkarları ise halka benzeyen ve hiç de ürkütücü olmayan bir parti imajı çizen mahkemeler, yasama ile sınırlanabilir olduğu için tek başına egemenlik kuramazlar, onlar daha çok insanlar ve partiler arasında hakem olarak denge sağlamaya yararlar (de Tocqueville, 1994, s. 107-110). Bu nedenle aşırıya kaçan politik söylemlerle mücadelede Tocqueville'e göre de bağımsız mahkemelerin önemli bir dengeleme aygıtı olduğu fikrine ulaşılabilir.

Kanunların varlığı demokrasinin öncü bir gereği olsa dahi bazı rejimlerde demokrasinin kanunen ve süreç olarak varlık gösterip gerçekte yaşanılmaması mümkündür. Tilly (2014) süreç yaklaşımcı demokrasi teorilerini açıklarken örnek olarak Kazakistan ve Jamaika'yı ele alır, ona göre Kazakistan'da demokrasi kanuni düzenlemeler olarak varlık gösterse dahi süreç olarak bir demokrasi deneyimi sergilenmemektedir. Öte yandan Jamaika'da kanuni düzenlemelerin yanında süreç olarak çok partili ve serbest oya dayalı bir demokrasi deneyimi yaşanmaktadır fakat Jamaika'da da demokratik özgürlükler yönünden demokrasinin anlamı ve ruhuna aykırı bir deneyim yaşanmıştır, bu tarz rejimler prosedürel demokrasi örneği olarak görülür (Tilly, 2014 s. 22-25). Sartori (2017) ve Giddens (2017) böyle şekillenmiş bir demokrasi anlayışının liberalizmin demokrasi iddialarıyla örtüşse dahi demokratlıkla örtüşmeyeceğini çünkü demokratların içerikle ilgilenirken liberallerin devletin şekliyle ilgilendiklerini söyler (Sartori, 2017 s. 466; Giddens, 2017 s. 109-110). Mouffe'da da bu düşünce yer etmiştir (Bkz. s. 58) Anlaşılacağı üzere prosedürel demokrasi demokrasinin gerçek anlamını

yitirmiş olduğu, sadece prosedür olarak demokrasinin kanunlarda yazılı kaldığı bir tür bozulmaya işaret etmektedir.

Touraine'e göre demokratik öznenin oluşumu için okul, hastane, işletme ve bucak gibi örgütlenmelerin hepsinin demokratik bir okul gibi iş görmesi gerekmektedir. Eğitim demokratik bir toplumun oluşmasını sağlayacağı gibi aklın eğitimini de sağlayarak bireyi demokratik düşünmeye uygun hale getirecektir (Touraine, 2015, s. 211-213). Bu bağlamda eğitimin siyasal söylemde politik entropiyle mücadele için önemli olduğu söylenebilir. Aklın demokratik bilinçle eğitilmesi hem çocukluk hem de yetişkinlik sürecinde entropiyi azaltıp politik bilinci yükseltecektir.

Kamuoyu yoklamaları ya da diğer bir değişle anketler vatandaşların fikirlerinin alınması ve kamu politikalarının belirlenmesi için önemlidir. Anketler sayesinde hem kapalı grupların fikirlerini açığa çıkarmak mümkün olur hem de halkın doğrudan yönetime katılması için bir fırsat yaratılır (Tilly, 2014, s. 32). Yurttaşların taleplerini onlarla istişare ederek belirleyen politikacıların halkı temsil etme görevinden kopmaması beklenebilir. Bir ülkede karar alma süreçlerinde kamuoyu yoklaması yapılıyorsa orada politik entropinin zayıflaması beklenebilir. Aynı zamanda politik söylem de kamuoyunu yaratabilir, böyle bir durumda siyasetçi kamuoyunu yönlendireceği için anket çalışmaları anlamsız bir hal alır ve karar alma sürecine beklenilen katkıyı yapmaz (Rancière, 2007, s. 21-22). Dahası karar almayı politikacının tekeline bıraktığı için demokrasinin politik entropisini artırır ve kararın olası sonuçlarının beklenenden kötü olması halinde iktidarın da politik entropisini artıracaktır.

Aron siyasal bozulmanın aşırı demagojiden gerçekleşebileceğini söylemektedir. Ona göre, demagoji halkı temsil etmesi gerekenlerin ne dolaplar çevirdiğini halkın asla öğrenememesine neden olduğu için anayasal-çoğulcu yani demokratik düzeni bozar (Aron, 2011, s. 139). Demagoji gerçekten de demokratik sistemlerin düşmanıdır, antik dönemde dahi demokrasi ve demagojinin birlikte yürümeyeceğini açıkça söyleyen

düşünürler olmuştur, örneğin Aristoteles'e göre yasayı değil de sadece halkın taleplerini ciddiye alan rejimlerde demagoglar türer. Demagoglar kendi isteklerini yerine getirmeleri için insanları, güçlü liderlikleriyle ve söylem güçleriyle olmayan bir düşmandan korkutarak ya da toplumu belli bir konuda haksız yere kışkırtarak yönlendiren halk önderleri ve hatiplerdir. Aristoteles'e göre bu durum demokratik düzenin tiranlık gibi keyfi idareye dönüşmesine neden olur çünkü demagoglar halkın lehine olanı değil kendi faydalarına olanı gene halkı yönlendirerek elde ederler, öyle ki çoğu Antik Yunan Tiranı siyasete başladığında sadece küçük bir halk demagogudur (Aristoteles, 1975, s. 117-119).

Demagoji yalan ve çarpıtma ile yapılan bir eylem olduğu için basitçe yalanın ifşa edilmesi ve hakikatin ortaya çıkması halinde insanları etkisi altına alma gücünü de yitirecektir. Bu konuda Rancière'in (2015) de değindiği azınlık karşıtı kışkırtmalar önemli örnekler sunar. İnsanlar yalan haberlere kendi hassasiyetlerini tahrik ettiği için inanır ve uzun zamandır hissettikleri nefret söylemini kamusal alanda dile getirmek için kendilerince bir meşrulaştırma aracısı bulurlar. Böyle bir durum eşitlik ve insan haklarından beslenen demokraside istenecek en son tepkilerden biridir. Fakat hakikat gene aynı araçlarla hatta daha güçlü bir iletişim ağıyla duyurulduğu zaman demagoglar kısa sürede elde ettikleri güçlerini yitirirler (Rancière, 2015, s. 7-8). Fakat demagojinin ateşli söylevleri, hakikat ortaya çıktığı halde, azalsa da etkisini devam ettirir, dahası kamusal alanda ifade edilen ırkçılığın kendini meşrulaştırdığı olayın gerçeği yansıtması halinde demagogun nefret söylemleri demokraside geri kapanmaz yaralar açabilir. Yalanın ve demagojinin ifşası bazen demokratik entropiyi azaltsa da bu durum her zaman için geçerliğini korumaz.

3.3.2 Siyasal Etikte mücadele

Siyasal etik birçok açıdan yukarıda sayılan bozulmaların önünde engel olabilecek yegâne güç olarak belirir. Montesquieu kanunlardan sapanların erdemsizce ve faziletlere

ihtiyaç duymadan yönetimde bulunmasının sonunun açıkça insanların korkularından beslenen bir istibdat olacağını belirtmiştir (Montesquieu, 2014, s. 65-66). Korku, rejim tarafından kullanıldığında baskıyı beraberinde getirir, ayrıca bireylerin yaptıklarının bedelini ödemekten korkması da suç işlemeye karşı çekinceyi doğurur. Ceza, oy kaybı ve dışlanma korkusu insanların yozlaşmasını engelleyip erdem ve fazilet çerçevesinde kalmalarını sağlayabilir. Yine de bu önerme tartışmalıdır.

Touraine'e göre demokrasi, toplumu değiştirerek korunabilecek bir şey değildir, böyle bir girişimin totaliter yönetimlere kapı araladığı günümüzde anlaşılmıştır; aynı zamanda demokrasi bu yüzden korunaksız bırakılabilecek bir şey de değildir, yasa kurumsal olarak bir koruma sağlamakla birlikte demokrasi için esas koruyucu güç toplumun bir bütün olarak ona sahip çıkmasından gelir (Touraine, 2015, s. 191-194).

Badiou (2013), Kant ve Hegel'den yola çıkarak etiğin iki farklı anlamda kullanıldığını söyler. İlki etiği pratikte ararken ikincisi aile, sivil toplum ve devlet arasında kurulan bir yaşamda (sittlichkeit) bulmaktadır (Badiou, 2013, s. 17-18). Demokrasiye sahip çıkmak isteyen halkın, demokratik bir rejim olarak kavranan aile, sivil toplum ve devlet kurumları içinde Hegel'in etik anlayışıyla hareket etmesi beklenebilir. Badiou'ya göre demokrasi devletin vatandaşları sayıp-saymadığıyla ve nasıl saydığıyla ilişkilidir. Etik burada devreye giren bir unsurdur, sayım sırasında etik kuralları uyguladıkça demokrasi sadece hukuki bir rejim olmaktan çıkıp bir uygulama olarak hayatın içinde yer almaya başlar (Badiou, 2013, s. 10-102).

Siyasal etiğin çöktüğünün önemli bir göstergesi de siyasal öznelerin verdiği sözlerde durmamasıdır. Genellikle vaatlerin yerine getirilmemesi olarak görebileceğimiz bu gelişme bir tür entropiye işaret eder. İktidarın ilk günlerinde oyunu aldığı geniş kesimi temsil eden siyasi özne daha sonra bu fikirden uzaklaşıp yalnızca bir ya da birkaç sınıfın ya da daha önce oyunu alamadığı kesimlerin desteğini alabileceği işlere yönelir. Siyasal öznenin bu hareketi temsil değerinin azalmasına neden olur (Touraine, 2015, s. 133, 135-

138). Oysaki siyasal özneler verdikleri sözlerde durarak politik entropinin önüne geçebilecekleri gibi iktidarlarının da oy kaybetmesini engelleyebilirler.

Yukarıda görüldüğü üzere, siyaset ile etik her zaman bir çatışma içerisinde görülmüş, istenileni yapma hırsının gözünü kör ettiği siyasetçiler toplumu ikna etmek ve düşmanlarını yok etmek için her türlü ahlaki kaygıdan yoksun şekilde hareket edebilmiştir. Demokratik rejimlerin mümkün olduğuna inanan düşünürler siyasetin ahlakla uyumlu olabileceğini iddia ederken demokrasinin, ön kabulleri kırmadan mümkün olamayacağını iddia eden düşünürlerse bugüne kadar bildiğimiz etik anlayışıyla siyaset anlayışının örtüşmeyeceği fikrini taşımaktadır; çünkü düşmanın olmadığı bir siyaset ve haliyle demokrasi düşünülemeyeceğine göre ya yeni bir etik anlayış ya da yeni bir demokrasi anlayışı gerekmektedir. Mouffe bu noktada agonistik demokrasi modeliyle karşımıza çıkar, ona göre düşmanlar arasındaki ölüm-kalım savaşı siyasi ahlaksızlığı pekiştirmektedir, oysaki bunun hasımca bir rekabet olduğu kabul edilirse ve çoğulculuk bu rekabeti kabullenerek sağlanırsa siyasilerin ahlaki yoksunlaşması devam etmeyecektir (Mouffe, 2009, s. 56-57, 108-115, 146-148). Yani siyasetle uğraşanlar acımasız gerçeği kabullenirlerse siyaseten daha ahlaklı bir konumda olabileceklerdir.

Siyasal etik bazen kendini yasama organında gösterir, kanun koyucu kamu yararına olmayan bir kanunu meclislerden geçirerek yürürlüğe koyabilir ya da doğrudan siyasi etikle çelişecek faaliyetlerde bulunabilir böyle bir duruma karşı çoğu demokraside bir koruma ve dışlama mekanizması geliştirilmiş. Örneğin Türkiye'de ilk derece mahkemeleri dahi Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla yargılamayı durdurup kararı erteleyebilir.[51] Ayrıca görevle örtüşmeyecek işler yapması halinde yasa koyucunun yetkilerini kaybetmesi de mümkündür.[52] Anayasa'ya aykırılık durumunda kanunların mahkemelerce uygulanmaması yetkisi sadece hukuki sonuç doğurmaz ayrıca siyasi

[51] T.C. Anayasası, m. 152.
[52] T.C. Anayasası, m. 84.

sonuçlar da doğurur, çünkü politik süreçlerle elde edilen ve yasamaya ait olan bir yetki doğru kullanılmadığı için mahkemelerce ortadan kaldırılmıştır (de Tocqueville, 1994, s. 64-67)

De Tocqueville'e göre mahkemeler aracılığıyla kamu görevlilerinin denetimi de mümkün olacaktır. Siyasalar idari anlamda kamu görevlileri eliyle yürütüleceği için, üstelik bazı kamu görevlilerinin aynı zamanda politik özne oldukları düşünülecek olursa, kamu görevlilerinin mahkemelerde yargılanabiliyor oluşu siyasal etik açısından hayati önem arz eder (de Tocqueville, 1994, s. 67-68). Çünkü halkın mahkemeler aracılığıyla idareden hesap sorabildiği bir ülkede başta kamu yararı çiğnenmiş olsa dahi mahkemelerin zorlayıcı gücüyle idare yeniden hukuki ve meşru zemine dönmek ve kamu yararını tazmin ve tesis etmek zorunda kalacaktır. Bu durumda da etik dışı politik müdahaleler azaltılacağı için politik entropinin artış ivmesi azaltılmış olacaktır.

Giddens (2017) demokratikleşmeyi müzakereci demokrasi ile ilişkili olarak diyalojik kuram açısından ele alır (Bkz. s. 106-107). Burada diyaloğu söz konusu olanlar devlet ve sivil toplum ile politik organizasyonlardır. Ona göre sivil toplum-devlet ayrılığı liberal demokrasinin ürünüdür. Diyalojik demokrasi, günümüzde özel yaşamın kamusal alana açılmasına benzeyen bir paralellik taşır, toplumsal hareketler ve inisiyatifler daha önceleri özel sayılan konuları tartışma ortamlarına taşıyarak geleneksel toplumsal çözümler yerine politik çözümler üretilmesi için kamusal alan oluşturmaktadır. Giddens bu kuramın henüz olasılık düzeyinde kaldığını fakat görmezden gelinemeyeceğini belirtir (Giddens, 2017, s. 118-126). Toplumsal gruplara ve muhalefete söz hakkı tanınmasıyla iktidarın kendi politik programını koruması zorlaşabilir fakat bu durum iktidarın popülerliğini korumasını sağlayacağı için oylarını korumasını ve artırmasını sağlayacaktır. Bu durumda yıkıcı bir popülizm etkisi doğacağı ön görülebilir (Giddens, 2017, s. 66).

Vicdan, şefkat ve merhamet, politik entropiyle mücadelede siyasal etiğin kullanacağı diğer iki argümandır. Vicdan, daha çok dini duyguları da kapsayan iç muhakeme iken (Giddens, 2017, s. 102-103) merhamet, acıma ve şefkat duygularıyla hareket etme anlamına gelir. Aristoteles'e göre demokrasilerde fakirlik olduğu zaman yozlaşma baş göstermektedir, bu durumun aşılabilmesi içinse yöneticilerin şefkatle halkı yoksulluktan kurtarması gerekmektedir (Aristoteles, 1975, s. 188). Machiavelli ise tüm hükümdarlara merhametli olarak bilinmeleri konusunda öğüt verir. Ona göre ölçülü merhamet halkın sevgisini artıracaktır ayrıca ölçüsüz merhamet her şeye göz yumduğu için hükümdarı güçten düşürür ve katliamlara neden olur (Machiavelli, 2014, s. 62-63).Vicdan ise demokrasinin özgürlüğünü koruma altına aldığı şahsi birikim ve kanaatlerle ilgilidir (Giddens, 2017, s. 114), öyle ki hakimlerin ve milletvekillerinin vicdanen özgür olması demokratik rejimler tarafından özellikle kanunen talep edilmiştir (Schmitt, 2014, s. 11). Vicdan ve şefkatle hareket eden siyasetçilerin kuracakları empati sayesinde yozlaşma ve politik entropi ile mücadelede başarı elde edeceği düşünülebilir.

3.3.3 Demokratik Katılım ya da Çoğulcu Demokrasi Yoluyla Mücadele

Habermas'a göre kamusal alan liberalizmin doğduğu dönemlerde, insanların özgür fikirle hareket edebildiği ve eşitçe bir araya gelip aleni bir şekilde tartışabildiği kamuya açık ve ticari ilişkiler dışında kamusal meselelerin konuşulduğu bu sayede de kamuoyunun üretildiği alandır (Habermas, 1997, s. 95). Arendt bu tanıma benzer başka bir tanım yapar ve kamusal alanın köklerini Antik Yunan'a dayandırır (Yükselbaba, 2008, s. 229). Arendt kamusal alanın özgürleştirici olduğunu söyler (Zabcı, 2012), Habermas'ın söylediklerinden de kamusal alanın özgürleşmenin sonucunda ortaya çıktığı düşünülebilir. Arendt için modern toplum devletçe düzenlenmiş olması ve tüketim alışkanlıkları gereği, kamusal alanın özgürleştiricilik vasfını yitirmesine sebep olmaktadır (Arendt, 1994, s. 181-185). Kamusal alan, kamuoyunun oluşmasını sağlar, kamuoyu ise siyasi karar alma süreçlerinde siyasetçilerin duyarlı olmasını sağlayan bir unsurdur.

Kamuoyu bir siyasa teklif etmez daha çok uygulamalara bir tepki olarak belirir, bu yüzden kamuoyunun duyarlılık düzeyi politikacının, kendi geleceğini düşünerek hareket edeceği için, daha duyarlı politikalara yönelmesini sağlar (Sartori, 2017, s. 117-118, 160-161)

Touraine siyasetin devletleşmesinden ve medyanın pazarın eline geçmesinden çekinir, ona göre böyle bir durumda demokrasi zayıflayacaktır fakat yine de demokrasinin varlığını devam ettirmesi kamusal alanın varlığıyla mümkündür, çünkü demokratik kültür kamusal alandan doğar (Touraine, 2015, s. 219, 221). Kamusal alan sivil toplumun siyasal toplumdan ayrıldığı yerdir, buraya devlet müdahalesi olmadığı müddetçe demokrasi varlığını ve tekrar güçlenmesini gerçekleştirebilir. Dolayısıyla demokratik sistemler, demokratik katılımın gerçekleşmesini sağlayarak demokratik kültürü oluşturan ve herkesin eşit olması, birey olarak kendini temsil etmesi sayesinde çoğulculuğu yaratabilen alanlardır.

Touraine'e göre demokrasi sivil toplum tarafından benimsendiği ölçüde gerçekten var olabilir, onun inandığı demokrasi çoğulcudur ve bu tarz bir demokrasi toplumsal aktörlere temsil şansı tanıyacaktır (Touraine, 2015, s. 45). De Tocqueville ise aynı noktaya tersten giderek ulaşır, ona göre de örgütlenme özgürlüğü özellikle siyasi örgütlenmeye izin veriyorsa sivil toplum güçlenir. Halkın kurduğu örgütlenmeler daha az masrafla ve daha uzun süreli bir hafızayla hakların aranmasını sağlar dahası basın aracılığıyla görüşlerin çeşitlenmesini ve bireylerin dayanışmadan yoksun kalması engellenince insanların baskıya karşı direnme şansı da artar (de Tocqueville, 1994, s. 172-179). Sivil toplum kişilerin siyasete katılımını kolaylaştırıp onların baskılara karşı direnmesini sağlar, demokratik kitle örgütlenmeleri hem kendi içlerinde doğrudan demokrasi örneği sergiler hem de ulusal siyasete devlete karşı yalnız ve güçsüz bireyin örgütlenmesini sağlayarak hak arama gücünü artırır.

Çoğulculuk yurttaşlık fikrini pekiştirir. Kişiler kendilerini başka bir kimliğe ihtiyaç duymadan kararlara katılabilir hissettikleri zaman bir ülkenin daha fazla vatandaşı

gibi hissedeceklerdir, yurttaş bir devlete sadece üye olan değil aynı zamanda haklar, sorumluluk ve etkililik bakımından da o ülkede yetkin konumda olan kişidir (Touraine, 2015, s. 99-101). Demokratik rejimlerde politik entropinin seçilenlerin halkı temsil etme görevinden uzaklaşması olarak yorumlanması halinde bu kişinin yani yurttaşın etkin olarak siyasete katılması ve temsil görevini yerine getirmeyen politikacılara rağmen kendisini bir siyasal özne olarak demokratik sistem içerisinde karar alma süreçlerine katabilmesi gerekir. Bu durumda yurttaş olabilme hakkının var olması ve yurttaşın görev ve haklarını bilmesi elzemdir (Uyan-Semerci, 2010, s. 57-59).

Temsil görevi olan siyasal öznenin ekonomik sorunlar sebebiyle halkı temsil edememesi her koşulda bir entropi artışı olarak belirir. Bu entropi demokrasinin yaşadığı bir bozulmadan başka bir şey değildir. Siyasal özneler ister olumlu isterse olumsuz anlamda olsun, temsil etme yönünden entropi artışına uğramıştır. Bu anda kamusal alanda demokratik kültürün yaşadığını görürüz hem kendi sorunlarına hem de dünyanın geri kalanına yönelmiş bir çözüm anlayışıyla eşit birey, kendini temsil ederek karar alma sürecine katılmıştır (Touraine, 2015, s. 165-166). Demokratik katılım entropinin artışıyla belirmiş ve demokrasinin uğradığı politik entropiyle yalnızca mücadele etmekle kalmayıp, doğrudan demokrasi alanında demokrasinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

İnsanların yurttaşlık bilincine erişmesinin yanında yurttaşların demokrasi bilinci de politik entropiyi azaltacak bir unsurdur. “Yurttaşların seçim ve parlamento üzerine kurulmuş politik rejimin kötü olduğunu düşündükleri bir ülkede, bu rejim kök salmakta zorluk çeker” (Aron, 2011, s. 101). Oysaki demokratik algı kamusal alanın ya da evrimsel süreçte toplumun yerleşmiş bilincinde olumluysa demokrasinin güçlük çekmeden bir toplumda kök salması beklenebilir (Aron, 2011, s. 102). Ayrıca yurttaşlık bilinci zamanla oluşmaktadır, bu nedenle içinde bulunulan demokratik rejime düşman gruplar zamanla entropi artışı nedeniyle zayıflarlar, böyle bir durum demokrasiye karşı direnenlerin iktidara karşı demokratik direnç gösterir hale gelmesi demektir (Aron, 2011, s. 155).

Demokrasi uzun tartışmalarda insan haklarıyla hep beraber görülmüştür, günümüz demokrasi anlayışı nasıl ki anayasal bir düzeni ifade ediyorsa aynı zamanda evrensel insan haklarını da beraberinde getirir. Arendt (1973), insan hakları kavramının öncesinde insanlık durumunun tartışılması gerektiğini, yurtsuz ve hakları güvence altına alınmamış insanların varlığı sebebiyle insan haklarından önce kişilerin haklara sahip olma hakkı olması gerektiğini söyler (Arendt, 1976, s. 296-298). Böylece insan hakları tartışmalı bir kavram olarak belirir, Badiou bu tartışmaya "İnsan hakları kötülük görmeme haklarıdır." diyerek katılır. Ona göre insanların devlet ve toplum tarafından kötülüğe maruz kalmaması halinde insan hakları vardır (Badiou, 2013, s. 25-26). İnsanların kötülüğe maruz kalmama hakkına sahip olmaları gereklidir, böylece yurttaştan öte tüm insanlar için şiddet korkusu olmadan iyi yönetim için düşünceler özgürce dile getirilebilir.

Günümüz demokrasisinin çoğunlukla liberal görüşten beslendiği ama bu görüşün sadece prosedürel demokrasi ile yetinebildiği yukarıda dile getirilmiştir (Bkz. s. 13, 97-98). Bu durumun giderilebilmesi içinse katılımı artıracak demokrasi anlayışları türetilmiştir. Çoğulculuk elbisesiyle giydirilen demokrasi, katılımcılığı merkeze ve temele alan çağdaş bir anlayış olarak insanların az sayıda destekçi toplasa dahi toplumun yararına olan fikirlerini özgürce savunmalarını ve hatta gerçekleştirebilmelerini ayrıca demokrasinin çoğunluğun diktatörlüğü olmasını ve demokrasinin sandıkla yani seçimle sınırlı kalmasını önlemiştir. Çoğulculuğun dayanak noktası şüphesiz karşılıklı güvendir, güvenin olmadığı bir yerde toplumun ikna edilmesi ve tarafların diyaloğa girmesi de düşünülemez, müzakereci süreçler "güvenden beslenir ve karşılıklı güven inşa ederler" (Tilly, 2014 s. 158-159).

Yukarıda da bahsedildiği gibi demokrasi bir rejim olduğu kadar aynı zamanda bir karar alma sürecidir (Bkz s. 57). Giddens'a göre (2017) bir kurumdan çok bir süreç olan müzakereci demokrasi öncelikle bilimsel anlamda doğru cevabı olmayan ve üzerinde uzlaşılamayan çok çeşitli toplumsal sorunların varlığını kabul eder. Müzakere sadece

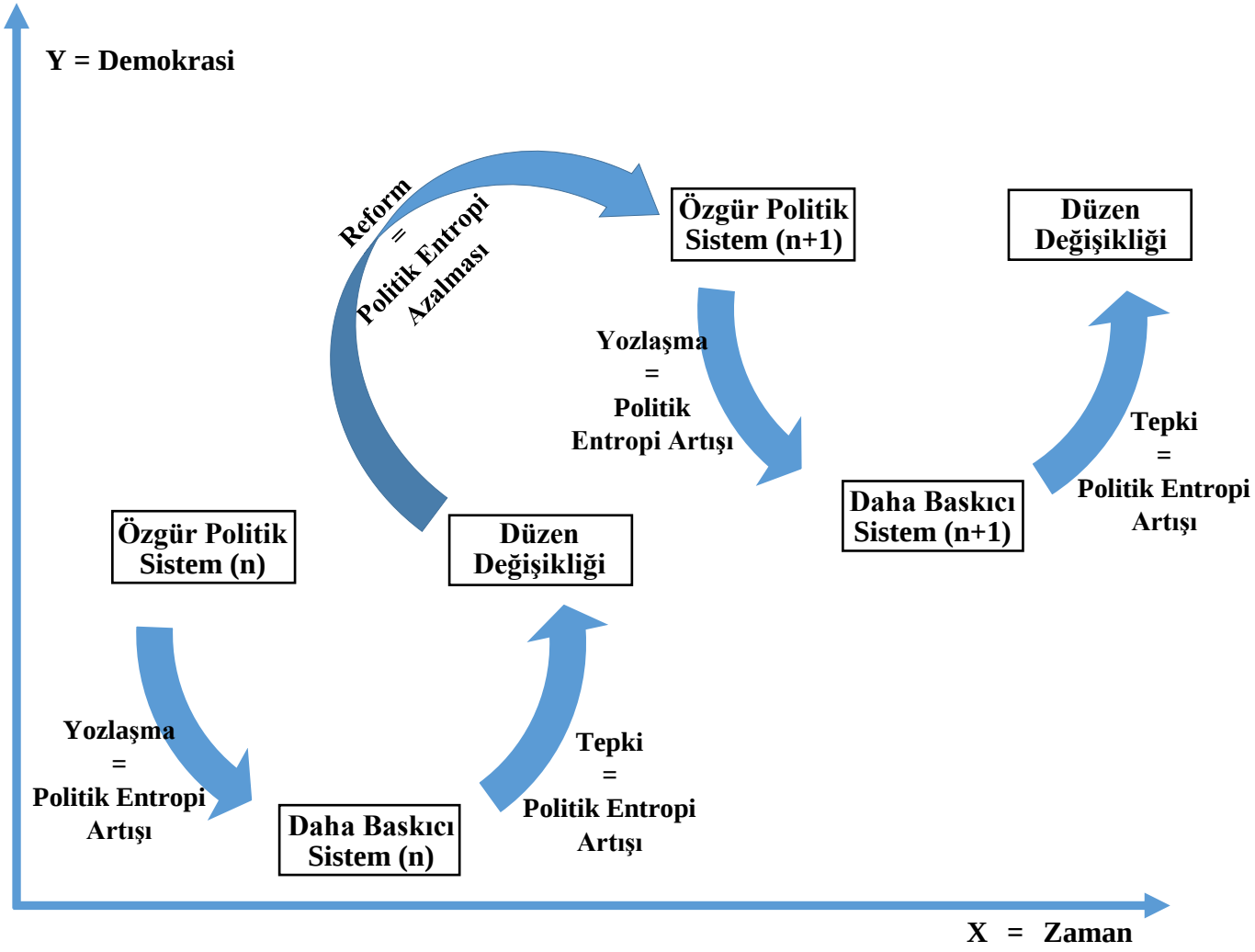
çözüm üretmeye değil ayrıca çatışmayı engellemeye yarar. Ona göre müzakereci demokraside müzakere eden tarafların temsili demokrasi kurumlarınca seçilmiş kimseler olması sorun teşkil etmez yani müzakereci demokraside temsil sorunu yoktur, önemli olan şeyse şeffaflıktır. Sürecin şeffaf işlediği bir kamusal alanda müzakere sorunsuzca yürütülebilir. Ona göre müzakereye dayalı şeffaf süreç demokratik kararların hem meşru hem de aynı zamanda demokrasinin ruhuna uygun olmasını sağlar, bu açıdan da prosedürel demokrasinin sebep olduğu bozulmalar giderilir (Giddens, 2017 s. 115-119).

Bu tezin konusu olarak politik entropinin demokrasinin evriminde nasıl bir rol oynadığı ve aslında karşı konulması mümkün olmayan bir kural olarak demokratik evrimde nasıl bir işlevi yerine getirdiğini anlatmak gerekirse bu süreci Pareto ve Polybios örneklerinde olduğu gibi bir çembere benzetmek mümkündür.

Tarihin bir döneminde bir şekilde kurulmuş olan özgür politik sistem –burada demokrasi olarak tanımlanması mümkün olan bir sistemden bahsedilmektedir.– Zamanla yukarıda sayılan şekillerde bozulmaya uğrar, bu bozulma bir tür politik entropidir ve kendini yozlaşma olarak gösterir. Ardından daha baskıcı bir politik sistem doğar –burada otoriter olarak tanımlanması mümkün sistemlerden bahsedilmektedir.– Yozlaşma ve baskı karşılığında demokratik taleplerin olduğu bir yığın tepki alır, bu tepkiler imkana göre sokakta, sandıkta ya da sivil itaatsizlik gibi daha bireysel düzeyde olabilir. Alınan tepkiler iktidarı yıpratır ve neticede çeşitli yöntemlerle düzen değişikliğine neden olur.

Düzen değişikliği gerçekleştiği zaman henüz daha rejim değişmemiş, sadece baskı gevşemiş ya da eskisi kadar baskın olamayacak şekilde iktidarın politik entropisi artmış olabilir. Düzen değişikliği bazen baskıcı rejime karşı umudu büyütür ve sistemde entropi arttıkça daha özgürlükçü bir yönetime doğru giden reformlara temel olur bazen de düzen değişikliği muhalif grupların daha baskın çıkmasıyla gerçekleşir ve iktidar demokratik olan ya da olmayan yöntemlerle el değiştirir. Burada önemli olan şey düzen değişikliğinden sonra özgürlükçü politik sisteme geçilmesi için reformların şart

olmasıdır. Reform süreci entropinin azaldığı, dış müdahale ile özgürlükçü sistemin enerjisinin artırıldığı süreçtir. Bu süreçler Şekil-5'te gösterildiği gibi daima bir öncekinden daha demokratik olana doğru seyretmektedir. Yani demokrasinin evrimi kronolojik olarak artış trendindeyken demokratikleşme süreci de politik entropi yüzünden bir çemberi andıracak tekrarlarla aşağıdaki gibi yıkılıp tekrar inşa edilmektedir:

Şekil 10: Demokrasi'nin Evriminde Politik Entropi'nin Rolü ve İşlevi
n = Politik Sistem Sırası

Bu teze göre, Şekil-10'da görüldüğü gibi yeni kurulan özgür politik sistem (n+1) bir öncekine göre (n) daha demokratik niteliklere sahip olacaktır.

SONUÇ

Politik entropi kavramı dilimizde yeni yeni yer etmeye başlamış ve eskiden beri siyasi analizlerde eksikliği çekilen bir kavram olarak önemli bir boşluğu doldurma iddiasını taşımaktadır. Politik sistemlerin sürekli olarak zayıflaması, yöneticilerin çok uzun süre iktidarda kalmış olsalar dahi bir gün güçten düşeceklerini anlamak ve bu durumun nedenini açıklamak için politik entropi kavramı önemlidir. Politik entropi sayesinde totaliter veya anti-demokratik sistemler er ya da geç dağılmak zorundadır. Belli bir sistemin merkeze alındığı bir anlatımda yani politik entropiye seçili rejimlerin maruz kaldığı örneklerde politik entropinin makro düzeyde görünümü siyasi yozlaşmayla aynıdır. Fakat politik entropinin evrime neden olan işlevi düşünüldüğünde politik entropi kavramı çift yönlü bir hal alır, öyle ki yozlaşmanın ardından yeni kurulan düzenden bir önceki düzene geçişte yaşanan politik entropinin bir tür geri çevrim olduğunu söylemek mümkündür. O halde demokrasi merkeze alındığında politik entropinin ilk rolü yozlaşma iken ikinci rolü Tilly'nin "Demorasinin geri çevrimi" dediği görevi üstlenir. Bu görevini anti-demokratik rejimin yozlaşması olarak yorumlamak da mümkündür, eğer bu açıdan bakılırsa politik entropinin, demokrasinin merkeze alındığı bir anlatıdaki ilk rolünün de anti-demokrasinin geri çevrimi olarak görülmesi mümkündür.

Tarihsel süreçte insanların yozlaşma eğiliminde olduklarını ve yozlaşan insanların kendileriyle beraber gücü elinde tuttukları politik sistemleri de yozlaştırdıkları görülmüştür. İktidar çevrelerinde yaşanan yozlaşma, kitlelerde tepkiye neden olmaktadır. Yozlaşmış yönetimler hakları çiğneyerek, daha doğru ve adil idare edilmek isteyen kişileri siyasi sürecin içine çekecektir. Siyasi sürece dahil olan kitleler büyüdükçe meşruiyet kaygısı olmadan tüm kitleleri temsil edebilecek tek sistem olarak demokrasi kaçınılmaz bir patika bağımlılıkla inşa edilecektir. Bu sebeple politik entropi demokrasinin daha güçlü, daha çoğulcu ve daha büyük çevrelerce sahiplenilen bir rejime

doğru evrilmesi işlevini görmektedir, öyleyse merkezinde demokrasinin olduğu bir anlatıda politik entropi demokrasinin yozlaşması demek olduğu kadar demokrasinin evrim geçirmesi anlamına da gelir.

Tüm politik sistemler gibi elbette demokrasi de politik entropiye maruz kalacak ve zamanla kitleleri temsil kabiliyetini yitirerek yerini artık adına demokrasi denilemeyecek başka rejimlere bırakacaktır. Fakat bu, demokrasiyi savunmak için verilen mücadelelerin boşuna yapıldığı anlamına gelmez zira yeni oluşan düzende demokratik kazanımların korunabilmesi ve demokratik rejimin tekrar kurulabilmesi açısından insan hakları, çoğulculuk ve özgürlük bağlamında verilen demokratik mücadeleler hayati bir önem taşırlar. Elbette demokrasinin yerine gelecek olan rejimler demokratik rejimlere göre daha baskıcı olacaktır. Fakat bu durumda dahi, toplumlar artık bir önceki baskıcı rejimin üzerine deneyimledikleri demokrasiden bazı kazanımlar elde etmiş oldukları için yeni anti-demokratik rejim eskisi kadar baskıcı olmayacaktır. Demokrasinin evrimsel sürecinin incelenmesi sayesinde; onun, tarihte inişli-çıkışlı bir serüveni olduğu halde, daima daha çoğulcu, daha uzun süre ayakta kalabilen, daha geniş çevrelerce sahiplenilen bir anlayışa yönelik trend kazandığı görülmüştür.

Tarih boyunca siyasal sistemleri analiz eden bilim insanları mutlak yozlaşmayı hatta yozlaşmadan sonra gelen değişimi ve bu değişimin nasıl olacağını görmüşlerdi. Bu değişimin bazen ayaklanma veya devrimle bazen sönümlenme ve çöküşle bazense nedeni bilinmeyen doğal bir yasa nedeniyle gerçekleşeceği düşünülmüştür. Düşünürlerin sıklıkla üzerinde durup dile getirdikleri fikirlerinde bu teze göre eksik kalan şey iş döngüleri ya da Kontradiev Dalgaları'na (Schumpeter, 2006, s. 41) benzeyen bu dönüşüm frekanslarının doğrusal değil de sürekli daha özgür ve daha demokratik bir ivmeyle yükseliyor olmasıdır. Ulfric Beck'in risk toplumu tanımında belirttiği gibi modern toplumlarda riskleri beraber göğüsleyenlerin alınacak karara eşit düzeyde katılma hakkı olmalıdır. Demokrasi de bir karar alma sürecidir ve bu sebeple, her ne kadar insanların

kaçınılmaz şekilde gerçekleşen yozlaşmaları nedeniyle zaman zaman tehlikeye düşse bile daha sonra güçlenerek ayağa kalkmakta ve her yeniden kuruluşunda daha geniş çevreleri siyasal sürece katarak diğer rejimlere karşı elini güçlendirmektedir. Demokrasinin her yeniden gündeme gelişinde ise eski deneyimlerden ders çıkarıldığı ve rejimin hem esaslar hem de uygulamalar yönünden kendini yenilediği gözlemlenir.

Bu noktada sivil toplumun önemi üzerinde durmak gerekir. Devletçe düzenlenmemiş, zor ve hiyerarşi ilişkilerinin kurulmadığı, insanların özgür olduğu ve insan ilişkilerinin karşılıklı rıza ve iknaya dayalı olduğu kamusal alanın imkanlarıyla var olabilen sivil toplum yapıları, kendi içinde belli bir disiplin ve dünya görüşüne sahip olsa da demokrasiye daha yatkın kuruluşlardır. Bu kuruluşlar hem idealler yani demokratik taleplerin bir bilinç içerisinde yaşatılması hem dayanışma yani kişilerin tek başlarına altından kalkamayacakları mücadelelerin daha kolay yürütülebilmesi hem de örgütlenme yani demokratik talepleri dile getiren kitlelerin bir araya gelebilecekleri bir mekân sağlamaları gibi açılarından demokrasilerde önemli bir rol oynamaktadır. Devleti Gramsciyen bir bakışla sivil toplum ve politik toplum olarak ikiye ayırdığımız zaman politik entropinin siyasi toplumu daha çok etkilediği bu sebeple sivil toplumların öğreti ve rejimi diri tutma konusunda da politik entropinin etkilerini azaltma noktasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Özetle sivil toplum anti-demokratik rejimde politik entropiyi artırarak demokrasinin geri çevrimini sağlayan kişilerin ve demokrasi tekrar gündeme geldiği zaman ona sahip çıkarak çoğulculuğa doğru rejimi taşıyan kimselerin bir arada bulunduğu kuruluşlar olarak görülebilmektedir.

İnsanlar genellikle inşa ettiklerinin yıkıldığını görmeye dayanamaz ve inşa ettiklerinin yıkılmasına karşı direnişe geçerler. Demokratik toplumlarda rejime yönelik saldırılara karşı gösterilen tepkilerin bir nedeni olarak bu fikir öne sürülebilir. Dahası aynı sebeple rejimin yozlaşmasına engel olmak için verilen mücadeleler olduğu gibi demokrasinin daha anlamlı ve kapsayıcı olması için verilen ilerici mücadeleleri de aynı

kapsamda görmek gerekir. Oysa çalışmalar göstermektedir ki evrim insanların isteğiyle durabilecek bir şey değildir, bu doğal süreç şartların değişimine bağlı olarak ortama uyma gerekliliğinden ortaya çıkar. Bizler şartları değiştirerek sadece bu süreci yavaşlatabilir ya da hızlandırabiliriz. Oysaki evrimsel süreçte bir türün zorluklarla karşılaşmasına mâni olmak o türe yapılacak bir iyilik değil ancak kötülük olabilir. Charles Darwin'in belirttiği gibi insanın doğal süreçlere yapacağı müdahaleler öngörülemezlik nedeniyle beklenen sonuçları vermeyebilir, evrim gene kendi yolunu bulur ve evrimsel gelişimine müdahale edilen canlılar yapay şekilde iyileştirilen şartlar nedeniyle değişen gerçekliğe adapte olma konusunda zaman geçtikçe daha çok zorluk çekerler. Fakat yine belirtmek gerekir ki bu fikir demokrasiyi savunmak için verilen mücadelelerin boşuna yapıldığı anlamına gelmemektedir. Aksine bu mücadeleler anti-demokratik rejimleri yıpratmakta etkilidir ve demokrasinin evrimine; çoğulculuk, eşitlik insan hakları bağlamında önemli katkılar sağlamaktadır.

Demokratik evrimin gerçekleşmesi için politik entropinin bir zorunluluk olduğu iddiasından çıkarılabilecek diğer bir önerme de iktidarın muhalefet tarafından değil de kendisine destek vermekten vazgeçenlerce devrildiği düşüncesidir. Çünkü politik entropi düşüncesinin bir uygulama biçimi de iktidara destek vermekte olan insanların bu desteklerini çekmeleri ve seçim süreçlerinin dışına çıkmalarıdır. Politik entropi iktidardan desteğini çekip muhalefete geçenleri kapsamaz, çünkü fiziksel anlamda tüm eski destekçilerini muhalefete kaybeden iktidarın başına gelen olay sistemler arası başarılı ve kayıpsız bir enerji aktarımıdır. Oysaki entropi mükemmel bir enerji aktarımının imkansızlığından bahisle tespit edilmiştir. Alegorik anlatımla seçmenler enerjiye siyasi partiler sistemlere benzetilecek olursa politik ölçülen entropi kararsız seçmeni ifade eder. Burada muhalefete nasıl ki "sonucu kararsız seçmen belirliyor öyleyse çalışma yapman gerekmez" demek doğru ve anlamlı değilse demokrasinin uğradığı politik entropiyle mücadele etmeye çalışanlara da "boşa mücadele veriyorlar" denilemez. Çünkü fizikte

sistemin dışarıya açılması sayesinde oluşan negatif entropiyle, iş göremez hale gelen enerjinin yeniden sisteme kazandırılması mümkün olduğu gibi dışarıya karşı açık olan siyasal sistemlere de muhalefetin ve demokrasiyi savunanların müdahalesi iktidara gelmeyi ve demokrasiyi geri çevirmeyi sağlayabilir. Tekrar hatırlatmak gerekir ki bu tezde politik sistemlerin yaşadığı entropi çift yönlü olarak düşünülmüş ve negatif entropi kavramı üzerinde özellikle durulmamıştır, çünkü negatif entropinin de diğer politik sistem için aynı anlamı taşımaktadır. Bu açıdan entropiyi mutlak ele almanın daha doğru olacağı düşünülmüştür.

Demokrasi, canlı bir organizma gibi, bugüne kadar karşısına çıkan başka her rejimin getirdiği şartlara rağmen evrim geçirerek yaşam mücadelesine devam etmeyi başarabilmektedir. Onun bu başarısını temelinde insanlığın toplum halinde yaşamaya duyduğu ihtiyaç ve insan hayatının değer bakımından eşit olduğunu kanıtlayan tarihsel süreç vardır. Demokrasiye inananlar bu rejimi muhafaza edebilmek adına, demokrasinin önüne çıkan engellere karşı kendilerini savunma pozisyonuna almaktadırlar. Dahası demokratik rejimlerin zarar görmesiyle menfaatleri zarara uğrayan insanlar politik süreçlere dahil olarak demokrasinin ilerlemesinde önemli bir görev üstlenmiş olurlar.

Bugün dünyanın her yerinde demokratik rejimin yaşadığı anlam ve değer kaybı gözler önüne serilmiş haldedir. İnsanlar demokratik paradigmanın güç geçtikçe popülizme teslim olduğundan ve karşı bir görüş olarak çoğulculuğun rejimi işlemez hale getirdiğinden şikâyet etmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında içinde bulunduğumuz çağın anti-demokratikleşme dönemi olduğu söylenebilir. Fakat gene tarihsel döngü içerisinde demokrasinin ne içinde ne de dışında olan yeni tür anti-demokratik ya da hibrit rejimlerin politik entropiye uzun süre meydan okuyamayacağını ve yerini zamanla bu döngü gereği demokrasinin erdemli rejimine bırakacağını öne sürebiliriz.

Demokrasi her ne kadar çilek fidesi gibi bir kez ekildiği yerde her türlü engellemeye rağmen sürekli yeniden yeşeriyor olsa da onun narin bir çiçek gibi yeşermesi

ve yetiştirilmesi de oldukça güçtür. Tarihsel araştırmalar bize gösteriyor ki demokrasi korunmaya muhtaç bir olgu olarak görüldüğü yerde fazla uzun yaşamaz. Demokrasi anti-demokratik yöntemlerle korunamaz çünkü korunmaya değil, iğde ağacı gibi yıpratılmaya ve doğanın kanunu olarak politik entropiye ihtiyacı vardır. Politik entropi demokrasiyi zora sokarak onun daha güçlü bir rejim olarak geri dönmesini ve daha uzun süre ayakta kalabilmesini sağlar, çünkü bizler kamusal alanda örgütlenen sivil toplumun da katkısıyla yaşanan entropiden ders çıkarmış oluruz.

Bu tez çalışmasının içeriği, giydirilmiş demokrasi ve çıplak demokrasi tartışmasının derinleştirilmesi, politik entropinin seçili ülkelerin demokratik evrimlerinin çözümlenmesine uyarlanması, siyasi partilerdeki politik entropinin örgüt ve üye bağlamında incelenmesi, politik entropinin demokrasiye verdiği zararın azaltılmasına yönelik yöntemlerin bulunması, ülkelerin yıkılış süreçlerinde politik entropinin rolünün ne olduğu gibi da sonra yapılabilecek araştırmalara öncülük etme iddiasını taşımaktadır. Bu tez çalışmasının içeriği yukarıda belirtilen ileriki araştırmalar ile daha geniş bir hale gelirken tezin literatüre sağlamaya çalıştığı katkı da daha olgun ve somut hale gelecektir.

KAYNAKÇA

Adams, W. E. (2009). *Memoirs of a Social Atom.* Londra: Dodo Press.

Agamben, G. (2010). Demokrasi Kavramı Üstüne Giriş Notu. E. Hazan (Dü.) içinde, *Demokrasi Ne Alemde* (s. 11-14). İstanbul: Metis Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. (2015). Aydınlanma: Düşünceler Yumağı. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 517-541). İstanbul: İletişim Yayınları.

Amin, S. (2017). *Modernite, Demokrasi ve Din: Kültüralizmlerin Eleştirisi.* İstanbul: Yordam Kitap.

Arendt, H. (1976). *The Origins of Totalitarianism.* San Diego, CA: A Harvest Book Harcourt Brace & Company.

Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu.* (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Aristoteles. (1975). *Politika.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (1987). *Poetika.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (2001). *Fizik.* (S. Babür, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aron, R. (2011). *Demokrasi ve Totalitarizm.* Ankara: Kadim Yayınları.

Badiou, A. (2013). *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme.* İstanbul: Metis Yayınları.

Bailey, K. D. (1990). *Social Entropy Theory.* New York: State University of New York Press.

Bailey, K. D. (2000). Social Ecology and Briving Systems Theory. *Systems Research and Behavioral Science, V.*(15), 421-428.

Bailey, K. D. (2006). Living Systems Theory and Social Entropy Theory. *Systems Research and Behavioral Science*, 291-300.

Bailyn, B. (1992). *The ideological origins of the American Revolution.* Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity.* Londra: SAGE Publications.

Berg, M. (2010). The British Product Revolution of the Eighteenth Century. J. Horn, L. N. Rosenband, & M. R. & Smith (Dü) içinde, *Reconceptualizing the Industrial Revolution* (s. 47-64). Cambridge, MA: The MIT Press.

Bernstein, E. (1963). *Evolutionary Socialism: A Criticism and Affirmation.* New York: Schoken Books.

Buchanan, M. (2007). *The Social Atom: Why the Rich get Richer, Cheaters get Caught, and Your Neighbor Usually Looks Like You* . New York: Bloomsbury.

Burke, E. (2014). Reflections on the Revolution in France. I. Hampsher-Monk (Dü.) içinde, *Revolutionary Writings: Reflections on the Revolution in France and the First Letter on a Regicide Peace* (s. 3-250). Cambridge: Cambridge University Press.

Charles, P. H. (2016). Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı. V. Pareto içinde, *Demokrasi'nin Dönüşümü* (s. 7-42). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Chomsky, N. (2001). *Demokrasi: Gerçek ve Hayal.* İstanbul: Pınar Payınları.

Churchill, S. W. (2002). *The Second World War (Abridged Edition).* Londra: Pimlico.

Coleman, S. (1975). *Measurement and Analysis of Political Systems: A Science of Social Behavior*. New York: Wiley.

Çengel, Y. A., & Boles, M. A. (2015). *Thermodynamics: An Engineering Approach.* New York: McGraw-Hill Education.

Çiğdem, A. (2006). Sunuş. T. &. Bora (Dü.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 5: Muhafazakârlık* (s. 13-19). İstanbul: İletişim.

Dahl, R. A. (1972). *Polyarchy: Participation and Opposition.* New Haven: Yale University Press.

Dahl, R. A. (2019). *Demokrasi Üzerine.* Ankara: Phoenix.

Darwin, C. (1976). *Türlerin Kökeni.* (Ö. Ünalan, Çev.) Ankara: Onur Yayınları.

Darwin, C. (1978). *İnsanın Türeyişi.* Ankara: Onur Yayınları.

Darwin, C. G. (1952). *The Next Million Years.* Londra: Rupert Hart-Davis.

de Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi.* Ankara: Yetkin Yayınları.

de Tocqueville, A. (1995). *Eski Rejim ve Devrim.* (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Deren, S. (2007). Kültürel Batılılaşma. T. Bora, & M. Gültekin içinde, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Cilt - 3 (Modernleşme ve Batıcılık)* (s. 382-402). İstanbul: İletişim.

Durkheim, É. (1895). *Les Règles de la Méthode Sociologique.* Paris: Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie. Félix Alcan.

Durkheim, É. (1897). *Le Suicide: Étude de Sociologie.* Paris: Ancienne Librairie Germer Baillière et Cie. Félix Alcan.

Eley, G. (2002). *Forging Democracy : The History of the Left in Europe, 1850–2000.* New York, NY: Oxford University Press.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt III: Muhammed'ten Reform Çağına* (Cilt 3). (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Fay, B. (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkiültiirlü Bir Yaklaşım.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2017). *Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği.* İstanbul: Metis Yayıncılık.

Golden, P. B. (2006). The Khazar Sacral Kingship. T. G. Kathryn L. Reyerson (Dü.) içinde, *Pre-modern Russia and Its World: Essays in Honor of Thomas S. Noonan* (s. 79-87). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Gözübüyük, A. Ş. (2017). *Yönetsel Yargı.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Gramsci, A. (1992). *Selections from the Prison Notebooks.* New York: International Publishers.

Grinin, L., Markov, A., & Korotayev, A. (2013). On Similarities between Biological and Social Evolutionary Mechanisms: Mathematical Modeling. *Cliodynamics: the Journal of Theoretical and Mathematical History*, 185-228.

Habermas, J. (1997). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* (T. B. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Hallpike, C. R. (1988). *The Principles of Social Evolution* . Oxford: Clarendon Press.

Hallpike, C. R. (1996). Social Evolution. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE), 152*(4), 682-689.

Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi.* İstanbul: Kolektif Kitap.

Hardt, M., & Negri, A. (2004). *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hayek, F. A. (2014). *Kölelik Yolu.* İstanbul: Liberte.

Heper, M. (2007). *The State and Kurds in Turkey: The Question of Assimilation.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Heywood, A. (2013). *Siyaset.* Ankara: Adres Yayınları.

Hirş, E. (2001). *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Dersleri.* Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Hitler, A. (2020). *Kavgam.* İstanbul: Anonim Yayıncılık.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizn .* İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hobsbawn, E. J. (1996). *Aşırılıklar Çağı: Kısa 21. Yüzyıl (1914-1991).* (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hobsbawn, E. J. (2003). *Devrim Çağı: 1789-1848.* Ankara: Dost Kitabevi.

Hughes-Warrington, M. (2008). *Fifty Key Thinkers on History.* New York: Routledge.

Juran, J. M. (1974). *Quality Control Handbook.* New York: McGraw-Hill.

Karasaç Gezen, A. (2013). *Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Yeniden Yapılanması Perspektifinden Sağlıkta Dönüşüm Programının Gazetelerdeki Sunumu.* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 72-73.

Kelsen, H. (2019). *Demokrasi: Doğası & Değeri.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Kioupkiolis, A., & vd. (2016). Günümüzde Radikal Demokrasi ve Radikal Hareketler:Kairos'un Zorluklarını Karşılama. A. Kioupkiolis, & G. Katsambekis (Dü) içinde, *Radikal Demokrasi: Kitlenin Biyopolitikası, Halkın Hegemonyası* (E. D. Kartal, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Klüver, J. (2000). *The Dynamics and Evolution of Social Systems: New Foundations of a Mathematical Sociology.* Dordrecht: Springer-Science+Business Media, B.V.

Kočandrle, R., & Couprie, D. L. (2017). *Apeiron: Anaximander on Generation and Destruction.* Cham: Springer.

Kuhn, T. (2019). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics.* Londra: Verso.

Landsberg, P. T. (1984). Can Entropy and "Order" Increase Together. *Physics Letters*, 171-173.

Le Bon, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi.* İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Lenin, V. İ. (1978). *Devlet ve Devrim.* İstanbul: Bilim ve Sosyalizm.

Lenin, V. İ. (1989). *Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky.* İstanbul: Bilim ve Sosyalizm.

Lenin, V. İ. (1997). *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi.* Ankara: İnter Yayınları.

Lijphart, A. (2016). *Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Löwy, M. (2011). Paris Komünü (1871) ve Doğurduğu Tartışmalar. K. Marx içinde, *Fransa 'da İç Savaş* (A. Dağlar, Çev., s. 7-17). İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Machiavelli, N. (2014). *Hükümdar.* (N. Adabağ, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Marx, K. (2009). *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri.* İstanbul: Yazılama Yayınevi .

Marx, K. (2009). *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i.* İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Marx, K. (2011). *Fransa'da İç Savaş.* İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Marx, K., & Engels, F. (1989). *Gotha ve Erfurt Programları'nın Eleştirisi.* Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi.* (T. Ok, & O. Geridönmez, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Dağıtım.

Marx, K., & Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto.* İstanbul: İthaki.

Mattone, J., & Vaidya, N. (2016). *Cultural Transformations.* Hoboken, New Jersey: Wiley.

Mayr, E. (1982). *The Growth of Biological Thought: Diversity, Evolution, and Inheritance.* Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Michels, R. (1966). *Political Parties.* New York: Free Press.

Mill, J. S. (2018). *Özgürlük Üzerine.* (T. Türk, Çev.) İstanbul: Oda Yayınları.

Miller, J. G. (1978). *Living Systems.* New York, NY: McGraw-Hill.

Mishkin, F. S. (2011). *Para, Bankacılık, ve Finansal Piyasalar İktisadı.* Pearson - Addison Wesley & Akademi Yayıncılık.

Montesquieu. (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine.* (F. Baldaş, Çev.) İstanbul: Hperlnk Yayınları.

Moore, B. J. (2011). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü.* (Ş. Tekeli, & A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge.

Moreno, J. (1934). *Who Shall Survive? A new Approach to the Problem of Human Interrelations.* Washington D.C.: Nervous and Mental Disease Publishing Co. .

Morgan, M. S. (2014). Case Studies. N. &. Cartwright (Dü.) içinde, *Philosophy of Social Science: A New Introduction* (s. 288-306). Oxford: Oxford University Press.

Mouffe, C. (2009). *Demokratik Paradoks.* Ankara: Epos Yayınları.

Müller, I. (2007). *A History of Thermodynamics: The Doctrine of Energy and Entropy.* New York: Springer.

Nietzsche, F. (1984). *Böyle Buyurdu Zerdüşt.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Nordau, M. (1895). *Degeneration.* New York: D. Appleton and Compant.

Övgün, B. (2013). *Türkiye'de Kamu Yönetiminin Dönüşümü.* Ankara: Nika.

Pareto, V. (1961). On the Equilibrium of the Social System. E. S. Talcott Parsons (Dü.) içinde, *Theories of Society: Foundations of Modern Sociological Theory* (Cilt 2, s. 1288-1292). New York: The Free Press of Glencoe.

Pareto, V. (2014). *Manual of Political Economy.* Oxford: Oxford University Press.

Pareto, V. (2016). *Demokrasinin Dönüşümü.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Pareto, V. (2018). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması.* (M. Z. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Platon. (1998). *Sokrates'in Savunması.* İstanbul: Cumhuriyet.

Platon. (2010). *Devlet.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Plotinos. (1989). Περι Αρετων (On Virtues). A. H. Armstrong içinde, *Enneads* (Cilt I, s. 123-147). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rancière, J. (2007). *Siyasalın Kıyısında.* İstanbul: Metis Yayıncılık.

Rancière, J. (2015). *Demokrasi Nefreti.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Roberts, J. M. (2011). *Dünya Tarihi: Tarih Öncesi Çağlardan 18. Yüzyıla* (Cilt I). (İ. Erman, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Roberts, J. M., & Westad, O. A. (2013). *The History of the World.* New York: Oxford University Press.

Rousseau, J.-J. (2013). *Toplum Sözleşmesi.* İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e.* Ankara: İmge.

Sartori, G. (2017). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş.* Bursa: Sentez Yayıncılık.

Sartre, J.-P. (1998). *Materyalizm ve Devrim.* İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Schmidt, M. G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş.* Ankara: Vadi Yayınları.

Schmitt, C. (2014). *Parlamenter Demokrasinin Krizi.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Schumpeter, J. A. (2006). *Capitalism, Socialism and Democracy.* Londra: Routledge.

Schuster, J.-P., Le Strat, Y., Krichevski, V., Bardikoff, N., & Limosin, F. (2011). Benedict Augustin Morel (1809–1873). *Acta Neuropsychiatrica*, 35-36.

Sieyès, E.-J. (2005). *Üçüncü Sınıf Nedir?* Ankara: İmge.

Simmel, G. (2004). *The Philosophy of Money: Third enlarged edition.* Londra: Routledge.

Tait, P. (1874). Prof. Tait on "Cram". *Nature*, 501-502.

The Economist Intelligence Unit. (2020). *Democracy Index 2019 A Year of Democratic Setbacks and Popular Protest.* Londra: The Economist Intelligence Unit Limited.

Theil, H. (1969). The Desired Political Entropy. *The American Political Science Review*, 521-525.

Thims, L. (2008). *The Human Molecule.* Morrisville, NC: LuLu.

Tigrel, E. (2014). *Institutional Transformation and Corporate Governance Implications in Turkish Banking Industry.* Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Tilly, C. (2014). *Demokrasi.* Ankara: Phoenix Yayınları.

Toker, N. (2005). Türkiye'de Liberalizm ve Birey. T. &. Bora (Dü.) içinde, *MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE CİLT 7: Liberalizm* (Cilt 7, s. 115-116). İstanbul: İletişim.

Touraine, A. (2015). *Demokrasi Nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Trotsky, L. (1986). *The Permanent Revolution and Results and Prospects.* New York, NY: Pathfinder Press .

Uyan-Semerci, P. (2010). Demokratik ve Hakkaniyetli Bir Toplum İdeali: Ekonomik-Sosyal Haklar ve "Yurttaş Olabilme". F. Kartal (Dü.) içinde, *Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar* (s. 57-87). Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Van Ness, H. C. (1983). *Understanding Thermodynamics.* New York: McGraw-Hall.

Weber, M. (2004). *The Vocation Lectures.* Indianapolis, IN: Hackett Publishing.

Witgenstein, L. (1958). *Philosophical Investigations.* Oxford: Blackwell Publishers.

Wolfram, S. (2002). *A New Kind of Science.* Champain, IL: Wolfram Media.

Yalçınkaya, A. (2015a). Orta Çağ ve Feodalite: Bitmeyen Tartışma ve Siyasal Düşünce. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 237-263). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçınkaya, A. (2015b). Devlet: Ne Seninle, Ne Sensiz. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 359-401). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçınkaya, A. (2015c). Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler* (s. 23-42). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Z. (2015). Roma Siyasal Düşüncesi. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 164-188). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Bu Modellerin Bağlamlari. *İÜHFM, 66*(2), 227-272.

Zabcı, F. (2012). Kamusal Alan. G. Atılgan, & E. A. Aytekin (Dü) içinde, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (s. 99-121). İstanbul: Yordam Yayınları.

Zabcı, F. (2015a). Thomas Hobbes: Devlet ya da "Ölümlü Tanrı"ya Övgü. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 427-456). İstanbul: İletişim.

Zabcı, F. (2015b). Spinoza ve Locke: Siyasal Özgürleşmeden Bireysel Özgürlüğe. M. A. Ağaoğulları (Dü.) içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 457-514). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zedung, M. (1976). *Seçme Eserler.* İstanbul: Aydınlık Yayınları.

Zinn, H. (1994). *A People's History of the United States* . Londra: Longman.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.* İstanbul: İletişim.

ÖZET

Kaya, Işıkhan. (2021). *Demokrasinin Evriminde Politik Entropinin Rolü ve İşlevi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Evrimin sonucu daha gelişkin bir canlı olmaktan çok şartlara daha kolay uyum sağlayan daha baskın bir organizma olmaktır. Bu anlamda yaşayan tüm varlıklar bir evrimsel süreçten geçip köklerinin izini taşıyan başka bir şeye dönüşmektedirler. Tarihi seyri incelendiği zaman demokrasi denilen siyasi kavramın da bir biyolojik canlı gibi evrimsel süreçlerden geçmekte olduğu görülmektedir. Siyasal sistemler üzerine çalışma yürüten siyaset düşünürleri, siyasal süreçler hakkında süreklilik arz eden ve bir çembere benzeyen teorik bir yapı tespitinde bulunmuşlardır.

Ortak düşünce güçlenen siyasal yapıların her zaman güçten düşeceği ve daha sonra yeniden güçleneceğine dairdir. Fakat düşünürler bu hareketin sebebine ortak bir isim geliştirememiş, her biri kendi teorisi içinde yeni bir kavram geliştirmiştir. Charles Tilly, bu itici gücü demokrasinin geri çevrimi diye ifade ederken Vilfredo Pareto "Nedenini bilemediğim bir doğa kuralı" şeklinde ifade etmiştir.

Bu çalışmada düşünürlerin ortak bir kelime olarak ifade etmedikleri siyasal kavramın politik entropi olabileceği iddia edilmiştir. Politik entropinin artmasıyla yozlaşan siyasal sistem, halkın tepkisini artıracağı yani demokratik süreçleri başlatacağı için; bu çalışmada politik entropi artışının, demokrasinin evrimine olumlu ivme sağladığı fikri ortaya konmuştur. Ayrıca bu çalışmada politik entropi artışıyla bir sistem gibi enerjisini yitiren demokrasi rejiminin sonradan daha da güçleneceği ve özgürlükçü-otoriter rejimler arasında dalgalanmalı bir yapı olsa dahi her zaman daha demokratik ve çoğulcu bir yönetime doğru yönelim olacağı iddiası vardır.

Anahtar Kelimeler: Entropi, Politik Entropi, Yozlaşma, Sosyal Evrim, Demokrasi, Siyasal Bozulma, Sosyal Termodinamik, Demokrasi Tarihi, Siyasal Tarih.

ABSTRACT

Kaya, Işıkhan. (2021). *The Role and Function of Political Entropy in Evolution of Democracy*. Master's Thesis, Ankara University, Ankara.

The result of evolution is to be a more dominant organism that adapts more easily to conditions rather than being a more developed. In this sense all creatures pass an evolutionary process and transform into something else that bears the traces of their roots. When history of democracy is examined, it is seen that the democracy as political concept is undergoing evolutionary processes like a biological creature. The thinkers who working on political systems have determined a hypothetical structure about political processes that resembles a circle and has continuity.

Common thought is that political structures that get stronger always will weaken and then become again stronger. But thinkers could not develop a common name for the cause of this movement, each one developed a new concept within their own theory. C. Tilly expressed this driving force as the reversals of democracy, while Vilfredo Pareto expressed it as "a rule of nature for which I do not know why."

In this study, it has been claimed that the political concept that the thinkers did not express as a common name could be political entropy. Since the political system, which is degenerated with the increase of political entropy, will increase the reaction of the people, it initiates democratic processes; In this study, the idea that the increase in political entropy provides a positive momentum to the evolution of democracy. In addition, there is a claim in this study that the regime of democracy, which loses its energy like a system with the increase of political entropy, will become stronger later, and even if there is a fluctuating structure between libertarian-authoritarian regimes, there will always be a tendency towards a more democratic and pluralist regime.

Keywords: Entropy, Political Entropy, Corruption, Social Evolution, Democracy, Political Degradation, Social Thermodynamics, History of Democracy, Political History.